

**UCHWAŁA NR L/357/2023
RADY GMINY SITNO**

z dnia 30 stycznia 2023 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Sitno na lata 2023-2026

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 40) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840) po uzyskaniu pozytywnej opinii Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków uchwała się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Sitno na lata 2023-2026 stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Sitno.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia jej ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubelskiego.

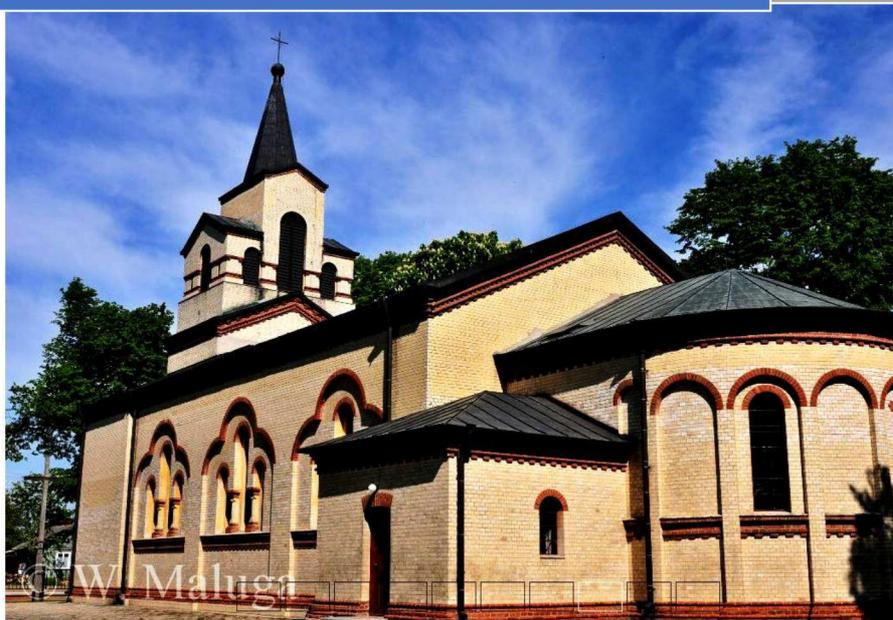
Przewodniczący Rady Gminy

Władysław Wydmański

Załącznik do Uchwały Nr L/357/2023
Rady Gminy Sitno
z dnia 30 stycznia 2023 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY SITNO NA LATA 2023 - 2026

U&R Urbanistyka i Rewitalizacja Agnieszka
Pęziak

Spis treści

1. Wstęp	4
2. Podstawa prawna Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami	4
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami	11
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	19
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami- dokumenty o znaczeniu krajowym.....	19
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa lubelskiego	26
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	35
5.1. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na poziomie z dokumentami Sporządzonymi na poziomie gminy.....	35
5.2. Charakterystyka ogólna gminy Sitno	43
5.2.1. Położenie administracyjne	43
5.2.2. Położenie geograficzne.....	46
5.2.3. Demografia	46
5.2.3. Układ komunikacyjny	55
5.2.4. Obszary ochrony przyrody.....	57
5.2.5. Lasy	64
5.2.6. Gleby.....	64
5.3. Uwarunkowania historyczne	64
5.4. Uwarunkowania kulturalne	65
5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.....	66
5.5.1. Zabytki wpisane do rejestru zabytków	66
5.5.2. Zabytki wpisane do ewidencji zabytków	67
5.5.3. Stanowiska archeologiczne ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków.....	67
5.5.4. Wykaz obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków	68
5.5.5. Zabytki w zbiorach muzealnych.....	75
5.5.6. Zabytki ruchome.....	75
5.6. Najważniejsze zabytki gminy Sitno	75
5.6.1. Kościół rzymskokatolicki parafialny p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego, cmentarz cerkiewny z ogrodzeniem i drzewostanem w Horyszowie Polskim	76
5.6.2. Zespół pałacowo-parkowy w Sitnie	78
5.7. Dziedzictwo niematerialne	81
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy, analiza szans i zagrożeń.....	85
7. Założenia programowe.....	87

8. Instrumentarium	91
9. Zasady realizacji oceny gminnego programu opieki nad zabytkami	91
10. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	92
Bibliografia.....	99
Literatura i wybrane dokumenty programowe.....	100
Dostępne strony internetowe	101
Spis tabel	101
Spis rycin.....	102
Spis wykresów	102
Spis schematów.....	102

1. Wstęp

2. Podstawa prawna Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

Dziedzictwo kulturowe jest jednym z podstawowych i najważniejszych aspektów życia społecznego, definiującą ich tożsamość, kulturę, tradycje, przysposobienia czy stosunki między ludzkie. Obiekty dziedzictwa kulturowego stanowią cenny element w życiu społecznym i środowisku człowieka, tworząc lokalną wizytówkę miejsca.

Sporządzenie Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami oparte jest na zapisie art. 87 z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2021 r. poz. 710 z późn. zm.), określając podstawowe informacje na temat realizacji dokumentu, min.:

1. Wójt, burmistrz lub prezydenta miasta sporządza na okres 4 lat program opieki nad zabytkami (art. 87 ust. 1 cyt. wyżej ustawy).
2. Gminny program opieki nad zabytkami podlega uchwaleniu przez radę (miasta, gminy, powiatu) po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków (ust. 3 cyt. wyżej ustawy).
3. Program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym (ust. 4 cyt. Wyżej ustawy).
4. Z realizacji programu wójt, burmistrz lub prezydent sporządza, co dwa lata, sprawozdanie, które przedstawia Radzie.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje główne cele Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami, do których należą:

1. (uchylony)
2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
5. Podejmowanie zadań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

W niniejszej ustawie zdefiniowany również został wykaz skrótów oraz odpowiedni dla nich słownik pojęć obowiązujących w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami.

WYKAZ SKRÓTÓW:

1. AZP – Archeologiczne Zdjęcie Polski;
2. GEZ – Gminna Ewidencja Zabytków;
3. GPOnZ – Gminny Program Opieki nad Zabytkami,
4. GUS – Główny Urząd Statystyczny;
5. Dz. U. – Dziennik Ustaw;
6. KGW – Koło Gospodyń Wiejskich;
7. KOWR – Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa;
8. KPOZiOnZ – Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami;
9. K-PWKZ – Kujawsko-Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków;
10. KSRR – Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego;
11. LPR – Lokalny Program Rewitalizacji;
12. MKiDN – Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
13. MPZP – Miejskowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego;
14. MŚP – małe, średnie przedsiębiorstwa;
15. NFOZ – Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków;
16. NID – Narodowy Instytut Dziedzictwa;
17. POnZ – Program Opieki nad Zabytkami;
18. PPP – partnerstwo publiczno – prywatne;
19. PZP – Plan zagospodarowania przestrzennego;
20. OZW – Obszar o znaczeniu dla wspólnoty;
21. RPO – Regionalny Program Operacyjny;
22. SUIKZP – Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego;
23. SWOT – ang. Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats (mocne, słabe strony, szanse zagrożenia);
24. UG – Urząd Gminy;
25. WK-P – województwo kujawsko-pomorskie;
26. WKZ – Wojewódzki Konserwator Zabytków;
27. WUOZ – Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków.

SŁOWNIK POJĘĆ:

1. **AZP** – Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP) to ogólnopolski program badawczo-konserwatorski, prowadzony od 1978 roku. Jego celem jest rozpoznanie metodą badań powierzchniowych i w kwerendzie źródłowej, stanowisk archeologicznych na terenie całego kraju oraz budowa archiwum informacji o stanowiskach archeologicznych rozpoznanych tą metodą.
2. **Badania archeologiczne** – działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego.

3. **Badania architektoniczne** – działania ingerujące w substancje zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń.
4. **Badania konserwatorskie** – działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich.
5. **Funkcja stanowiska archeologicznego** – sposób użytkowania stanowiska w przeszłości, np. cmentarzysko, osada, miejsce wymiany handlowej, miejsce kultu.
6. **Karta KESA** – Karta Ewidencji Stanowiska Archeologicznego, karta ewidencji zabytku pochodząca ze starszych badań, przed aktualizacją treści rozporządzenia ministra kultury wprowadzającego jako obowiązującą nazwę KEZA – Karta Ewidencji Zabytku Archeologicznego.
7. **Nadzory archeologiczne** – rodzaj badań archeologicznych realizowanych w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych. Polegają na stałej obecności archeologa w miejscu prowadzenia inwestycji, którego zadaniem jest udokumentowanie wszystkich obiektów mogących mieć charakter zabytkowy, a także wstrzymanie prac ziemnych i budowlanych w przypadku natrafienia na nieruchomy zabytek archeologiczny bądź zabytek ruchomy wymagający konsultacji z konserwatorem. W przypadku natrafienia na obiekt dziedzictwa nadzory mogą być decyzją konserwatora przekształcone w przedinwestycyjne badania wykopaliskowe. Pod względem formalnym nadzory archeologiczne są badaniami archeologicznymi więc wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Określenie „nadzór archeologiczny” ma charakter slangowy i nie występuje w przepisach. Sformułowanie „nadzór” ustawowo zarezerwowany jest dla wojewódzkiego konserwatora zabytków w kontekście kontroli przestrzegania przepisów ochrony zabytków. Z tego powodu orzecznictwo sądów administracyjnych uznaje wydawanie pozwoleń konserwatorskich na działania w formie „nadzoru archeologicznego” za niezgodne z przepisami. Właściwą formą pozwoleń dla opisanych działań są pozwolenia na badania archeologiczne.
8. **Stanowisko archeologiczne** – miejsce, gdzie w ziemi, na jej powierzchni lub pod wodą znajdują się ślady obecności człowieka w przeszłości, które mają charakter zabytkowy. W przepisach prawa stanowisko archeologiczne nazwane jest nieruchomym zabytkiem archeologicznym.
9. **Warstwa kulturowa** – nawarstwienie ziemne powstałe na skutek działalności człowieka w przeszłości.
10. **Zabytek archeologiczny** – nieruchomość (coś trwale związane z gruntem) złożona z nawarstwień ziemnych powstałych na skutek działalności człowieka w przeszłości, a także działania sił przyrody w miejscu obecności ludzkiej. W nawarstwieniach ziemnych nieruchomego zabytku archeologicznego tkwią relikty obecności ludzkiej w

postaci przedmiotów i innych materialnych śladów działania człowieka. Relikty te są ruchomymi zabytkami archeologicznymi. Ruchome zabytki archeologiczne mogą występować też na powierzchni gruntu w miejscach, gdzie erozja lub inne procesy (np. orka) naruszyły nawarstwienia stanowiska archeologicznego. Stanowiska archeologiczne zlokalizowane są również pod wodą.

11. **Historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny** – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg.
12. **Historyczny zespół budowlany** – powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi.
13. **Instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami** – instytucja kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
14. **Konserwacja zabytków (prace konserwatorskie)** – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tego procesu. Podstawowym celem prowadzenia prac konserwatorskich jest ocalenie materii i formy obiektu zabytkowego dla przyszłych pokoleń (...).
15. **Krajobraz kulturowy** – przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze.
16. **Kształtowanie krajobrazu kulturowego** – świadome działanie polegające na zachowaniu, przekształcaniu, dodawaniu albo eliminowaniu obiektów lub układów przestrzennych zgodnie z obowiązującymi zasadami ochrony zabytków i przyrody. Ochrona krajobrazu kulturowego jest funkcją działań wieloprzedmiotowych – architektury krajobrazu, planowania przestrzennego, urbanistyki, metod rewitalizacji zespołów miejskich, wiejskich i konserwacji obiektów architektonicznych.
17. **Otoczenie** – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.
18. **Prace konserwatorskie** – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań.
19. **Prace modernizacyjne (modernizacja zabytku)** – unowocześnienie, uwspółcześnienie obiektu. W przypadku budynków i budowli zabytkowych, wbrew pozorom, ten typ prac jest prowadzony bardzo często w związku z adaptacją do nowych funkcji lub utrzymaniem w obiekcie pierwotnego sposobu użytkowania, a także przystosowaniem go do obecnej roli.
20. **Rekonstrukcja** – wierne odtworzenie fragmentu zabytku bądź jego całości. Częściowa rekonstrukcja prowadzi do przywrócenia obiektowi wartości estetycznych i

funkcjonalnych, co umożliwia wykorzystanie go w celach muzealnych, edukacyjnych i turystycznych. Zrekonstruowana część zabytku powinna zostać w taki sposób wykonana i oznakowana, by wprawny obserwator mógł odróżnić oryginalne fragmenty obiektu od części dodanych. Warto zauważyć, że konserwacja zespołów budowlanych, układów urbanistycznych i ruralistycznych bądź zespołów zieleni zabytkowej czy krajobrazów kulturowych charakteryzuje się użyciem rekonstrukcji jako metody przywrócenia wartości zabytkowi obszarowemu. Poza nielicznymi wyjątkami całkowita rekonstrukcja nieistniejącego dzieła historycznego jest negatywnie oceniana w środowisku naukowym ze względu na brak w nowym obiekcie substancji zabytkowej oraz historycznych rozwiązań technicznych i technologicznych.

21. **Renowacja zabytków** – przywrócenie oraz utrzymanie estetycznego wyglądu obiektu zabytkowego. Każdorazowo renowacja powinna być prowadzona z uwzględnieniem aktualnej wiedzy o historycznym wyglądzie i formie obiektu. Typowymi pracami renowacyjnymi jest odmalowanie elewacji albo wnętrza budynku zabytkowego, uzupełnienie zieleni niskiej w zabytkowym zespole zieleni (np. trawników, łąk kwietnych). Renowacja zabytku nie powinna prowadzić do naruszenia substancji zabytkowej lub doprowadzenia obiektu do wyglądu ahistorycznego.
22. **Remont zabytku (prace remontowe przy zabytku)** – rodzaj robót budowlanych przy zabytku nieruchomym, których celem jest odtworzenie stanu pierwotnego. Możliwe jest używanie materiałów innych niż te, które zostały zastosowane pierwotnie. Remont polega na wymianie elementów zużytych, zniszczonych lub uszkodzonych. W przypadku budynków i budowli zabytkowych obejmuje zazwyczaj prace polegające na naprawach lub wymianie elementów wtórnych albo intensywnie użytkowanych, których wartość zabytkowa jest niewielka bądź jej nie mają, a w obecnym stanie technicznym negatywnie wpływają na estetykę i funkcjonalność obiektów. Najczęściej spotykane remonty w obiektach zabytkowych obejmują elementy dachów i więźby dachowe, wnętrza mieszkań pozbawionych detalu architektonicznego, klatki schodowe nie wymagające prac konserwatorskich, instalacje, izolacje przeciwwilgociowe fundamentów.
23. **Restauracja zabytków (prace restauratorskie)** – dziedzina szeroko pojętej konserwacji zabytków, pojęcie odnosi się do prac mających na celu przywrócenie dawnej, pierwotnej formy obiektowi zabytkowemu. Każdorazowo musi być poprzedzona badaniami architektonicznymi, konserwatorskimi oraz kwerendą archiwalną, która jest koniecznym elementem dla rozpoznania wartości zabytku i zrozumienia jego historii. Prowadzi do zniszczenia późniejszych nawarstwień, dlatego może być prowadzona jedynie w przypadku wyraźnie niższej wartości obecnej formy zabytku od kształtu obiektu, do którego planujemy wrócić. Powinna być prowadzona z użyciem zachowanych oryginalnych elementów.
24. **Rewaloryzacja zabytków** – przywrócenie wartości zabytku, w szczególności walorów użytkowych oraz wyeksponowanie wartości obiektu. Pojęcie używane głównie w odniesieniu do zabytków architektury i budownictwa oraz urbanistyki. Rewaloryzacja

łączy w sobie działania konserwatorskie adaptacyjne w celu ocalenia, a nawet przywrócenia wartości obiektu zabytkowego i przystosowania go do pełnienia nowej funkcji bądź utrzymania pierwotnego sposobu użytkowania, przy spełnieniu potrzeb współczesnych użytkowników, w sposób nie naruszający najważniejszych wartości zabytku.

25. **Roboty budowlane przy zabytku lub w jego otoczeniu** – pojęcie zdefiniowane w prawie budowlanym, polegające na budowie, rozbiórce, modernizacji, montażu, rozbudowie, nadbudowie i przebudowie obiektu budowlanego objętego ochroną konserwatorską. W przypadku obiektów wpisanych do rejestru zabytków remont wymaga uzyskania pozwolenia odpowiedniego konserwatora zabytków w oparciu projekt budowlany albo wyciąg z tego projektu przygotowany w celu oceny wpływu inwestycji na zabytek.
26. **Strefa ochrony konserwatorskiej** – wyznaczony granicami obszar, na którym obowiązują określone ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków. Strefy ochrony konserwatorskiej definiowane są przez swoje cechy (zawartość i wyróżniki) oraz cele, dla których zostały wyznaczone.
27. **Studium krajobrazu kulturowego** – rodzaj dokumentacji studialnej przedstawiającej zasób obiektów i obszarów zabytkowych i diagnozę stanu zachowania dziedzictwa kulturowego na danym obszarze, rys historyczny rozwoju przestrzennego oraz wnioski w postaci zaleceń konserwatorskich. Studium krajobrazu kulturowego jest najważniejszym opracowaniem w interesie ochrony zabytków wyjściowym w interesie ochrony zabytków potrzebnym do sporządzania zapisów dotyczących ochrony zabytków w dokumentach planistycznych.
28. **Termomodernizacja** – modernizacja mająca na celu poprawę warunków termicznych budynku, zmniejszenie zapotrzebowania i zużycia energii. W obiektach zabytkowych zazwyczaj możliwa w ograniczonym stopniu ze względu na wartości zabytkowe obiektu. Na ogół dopuszczalny zakres prac termomodernizacyjnych obejmuje docieplenie dachu, stropu najwyższej kondygnacji, poprawę izolacyjności albo wymianę stolarki i ślusarki, docieplenie fundamentów (...).
29. **Zabytek** – nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.
30. **Zabytek nieruchomy** – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości o cechach j.w.;
31. **Zabytek ruchomy** – rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych o cechach j.w.;
32. **Rejestr zabytków** - dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi Konserwator Zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z urzędu bądź na

wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat. Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy lub z urzędu, na podstawie decyzji ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Na podstawie decyzji Wojewódzki Konserwator Zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej i z katastru nieruchomości. Informacja skreśleniu ogłoszona jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat. Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki Konserwator Zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu - w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

33. **Lista Skarbów Dziedzictwa** - prowadzi ją minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego, zaliczany do jednej z kategorii, na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.
34. **Pomnik historii** - Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może złożyć wniosek, o którym mowa w ust. 1, po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków. Cofnięcie uznania zabytku nieruchomego za pomnik historii następuje w trybie przewidzianym dla jego uznania. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może przedstawić Komitetowi Dziedzictwa Światowego wniosek o wpis pomnika historii na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO w celu objęcia tego pomnika ochroną na podstawie Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego.
35. **Park kulturowy** - jest formą ochrony zabytków. Tworzony jest w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i

osadniczej. Park może być powoływany przez radę gminy, po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.¹

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie ochrony tego dziedzictwa określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie tego konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła starą ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Tabela 1. Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (t. j. Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)	
Art. 5	„Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.
Art. 6	„Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”
Art. 86	„Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.
Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840 z późn. zm.)	
Art. 3	Definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie , to m.in.: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.
Art. 4	Objaśnia, że ochrona zabytków polega na podejmowaniu w szczególności przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

¹ Słownik pojęć stanowi zbiór wybranych pojęć znajdujących się w ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, a także wybranych pojęć zamieszczonych na portalu https://samorzad.nid.pl/baza_wiedzy/podstawowe-pojecia-archeologiczne/

	<p>„zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.</p>
Art. 5	<p>Określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „Opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury”.</p>
Art. 6	<p>Klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:</p> <p>„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:</p> <p>1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) krajobrazami kulturowymi, b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi, c) dziełami architektury i budownictwa, d) dziełami budownictwa obronnego, e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi, f) cmentarzami, g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni, h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji; <p>2) zabytki ruchome będące, w szczególności:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje, c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego, e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27

	<p>czerwca 1997 r. o bibliotekach, f) instrumentami muzycznymi, g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi, h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji; 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności: a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, b) cmentarzyskami, c) kurhanami, d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.</p> <p>2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”</p>
Art. 7	<p>Reguluje następujące formy ochrony zabytków:</p> <p>1) Wpis do rejestru zabytków, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi Wojewódzki Konserwator Zabytków. 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa.</p> <p>2) Uznanie za pomnik historii, zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego.</p> <p>3) Utworzenie parku kulturowego, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy może utworzyć, na podstawie uchwały, rada gminy po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.</p> <p>4) Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Dotyczą w szczególności: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.</p>
Art. 16 ust. 1	<p>Wskazuje radę gminy, jako organ tworzący park kulturowy, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających</p>

	<p>się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Jest on tworzony na podstawie uchwały, po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.</p>
Art. 17	<p>Określa zakazy i ograniczenia dotyczące terenu parku kulturowego, związane z: prowadzeniem robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej, zmianami sposobu korzystania z zabytków nieruchomych, umieszczaniem tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1, składowaniem lub magazynowaniem odpadów, zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, składowania lub magazynowania odpadów.</p>
Art. 18	<p>„1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.</p> <p>2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu; 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.
Art. 19	<p>wskazuje, że:</p> <p>„1. studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, parków kulturowych.</p> <p>1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji</p>

	<p>drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków. <p>1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) ochronę zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) ochronę zabytków nieruchomości, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków; 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych. <p>2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.</p> <p>3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.</p>
Art. 20	Mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego wojewódzkich i miejscowych z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.
Art. 21	„Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.
Art. 22	<ol style="list-style-type: none"> 1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków. 2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa. 3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku. 4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy. 5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte: <ol style="list-style-type: none"> 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru; 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków; 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza,

	<p>prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.</p> <p>6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych.</p> <p>7. Ewidencje, o których mowa w ust. 1, 2, 4 i 6, mogą zawierać dane osobowe obejmujące:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) imię, nazwisko i adres zamieszkania lub nazwę i adres siedziby właściciela lub użytkownika zabytku; 2) imię, nazwisko i podpis autora karty ewidencyjnej lub adresowej lub imię i nazwisko osoby, która wypełniła kartę ewidencyjną; 3) imię i nazwisko lub nazwę wykonawcy prac konserwatorskich, prac restauratorskich, badań konserwatorskich lub badań archeologicznych przy zabytku.
Art. 89	<p>Wskazuje, że Organami ochrony zabytków są:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków; 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków;
<p>Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2022 r. , poz. 559)</p>	
Art. 7 ust. 1 pkt. 9	<p>Określone zostały zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...)kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.</p>

Źródło: Opracowanie własne na podstawie dokumentów prawnych.

Tabela 2. Akty wykonawcze dotyczące ochrony i opieki nad zabytkami.

<p>Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 503 z późn. zm.).</p>
<p>Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy.</p> <p>Ustawa, artykułuje, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się</p>

wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.
Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 2351 z późn. zm.)
Ustawa precyzuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Ustawa dotyczy także obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków.
Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1973 z późn. zm.)
Ustanawia między innymi o tym, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych
Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 55)
Przepisy precyzują między innymi kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską
Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1899z późn. zm.)
W rozumieniu ustawy, celem publicznym jest między innymi: opieka nad nieruchomościami, stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa określa między innymi postępowanie wobec nieruchomości objętych prawną ochroną konserwatorską.
Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 194)
Ustawa określa, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wskazuje formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki - ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem

<p>statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, FilMOTEKA Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej - prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.</p>
<p>Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1327)</p>
<p>Na podstawie tej ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).</p>

Źródło: Opracowanie własne na podstawie aktów prawnych.

Tabela 3. Akty wykonawcze dotyczące ochrony i opieki nad zabytkami.

Akty wykonawcze dotyczące ochrony i opieki nad zabytkami
Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 02.08.2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2021 r. poz. 81);
Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26.05.2011 r. w sprawie Prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 r. poz. 56);
Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28.04.2017 r. w sprawie Listy Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017 r. poz. 928);
Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16.08.2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2022 r. poz. 1388);
Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10.01.2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014 r. poz. 110);
Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 09.02.2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r. nr 30 poz. 259);
Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18.04.2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 r. nr 89 poz. 510).
Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25.08.2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. 2004 r. nr 212 poz. 2153);
Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10.09.2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę

niezgodnie z prawem;

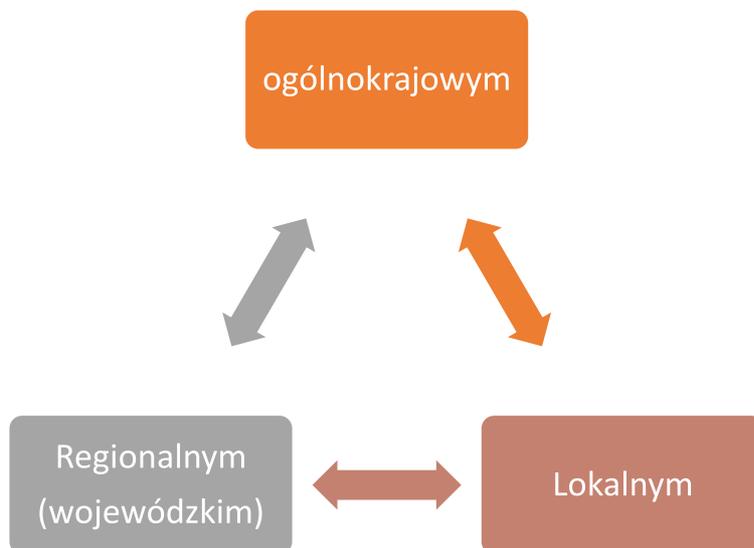
Źródło: Opracowanie własne na podstawie aktów wykonawczych.

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami- dokumenty o znaczeniu krajowym

Niniejszy program opieki nad zabytkami sporządzony dla gminy Sitno nie jest sprzeczny z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele przedstawione w obydwóch dokumentach wzajemnie się uzupełniają, determinując odpowiednie warunki ochronnych i rozwojowych dla lokalnego dziedzictwa kulturowego gminy Sitno.

W celu pełnego wykorzystania potencjału, możliwości i funkcji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami, ważna jest płynna i obustronna współpraca pomiędzy dokumentami, do których odwołuje się opracowanie. Występują one na trzech poziomach:

Dokumenty stanowią wszelkiego rodzaju strategie, studia i programy, wykonywane na wszystkich trzech poziomach, poruszając problematykę ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego. Ich wykonanie jest niezbędne do przeprowadzenia pełnej analizy i zapoznania się z lokalnym dziedzictwem kulturowym, które determinuje wyróżniający się charakter obszaru.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest spójny ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Powyższe cele zostały przytoczone w następujących dokumentach:

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022, który został przyjęty uchwałą nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. Głównym celem Programu

jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. W okresie 4 lat realizowany będzie we współpracy z państwowymi instytucjami kultury i organami administracji publicznej poprzez trzy cele szczegółowe podzielone na kierunki działania, tj.:

Tabela 4. Cele i działania Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022.

Cel główny: „Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami”	
Cel szczegółowy	Kierunki działania
1. Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego	1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym
	2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym
2. Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami	1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami
	2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego
3. Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego	1. Upowszechnienie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości
	2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami

Źródło: Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022.

Spełnienie Pierwszego Celu szczegółowego opiera się w głównej mierze na poszerzeniu wiedzy i wsparciu merytorycznym jednostek samorządowych w tworzeniu i rewitalizacji wszelkiego rodzaju dokumentów planistycznych, zwracając szczególną uwagę na wagę lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego oraz na zagadnienie projektowania uniwersalnego. Dodatkowo uwzględniona jest rola lokalnej społeczności, która powinna móc rozszerzać swoją wiedzę na temat regionu oraz otaczających jej zabytków w celu uświadamiania tożsamości społecznej. Na szczeblu centralnym zwraca się uwagę na zwiększenie kwalifikacji i umiejętności pracowników oraz zapoznanie ich z nowymi standardami i procesami konserwatorskimi, a także wsparcie merytoryczne w zapleczu archiwalnym.

Drugi Cel Szczegółowy opiera się na działaniach zbliżonych do poprzedniego. Zamierza się udostępnienia wszelkich informacji i metod konserwatorskich przy ciągłym nastawieniu o poszerzenie wiedzy i umiejętności, bez których rozwój nie jest możliwy. Zaznacza się również znaczny wpływ współpracy opiekunów zabytków ze specjalistami oraz odpowiednimi służbami, na bezpieczeństwo i odpowiedni stan techniczny zasobów dziedzictwa kulturowego, co przekłada się na dłuższe utrzymanie obiektu.

Trzeci Cel Szczegółowy możliwy jest do spełnienia poprzez promowanie za pomocą mediów i wszelkiego rodzaju nośników przekazu masowego, wartości i wiedzy na temat

zasobów dziedzictwa kulturowego w lokalnej społeczności oraz jego wpływu na potencjalny rozwój gminy. Zwracana jest szczególna uwaga na pięć dostępności, które wiąże się z projektowaniem uniwersalnym. W konsekwencji zarówno obiekty jak i metody promocyjne powinny uwzględniać możliwości wszystkich odbiorców i ich samodzielne korzystanie z obiektów i mediów. Planowane procesy partycypacyjne, angażują lokalną społeczność w dbałość o obiekty zabytkowe oraz zachęcają ich do inwestycji, wykorzystujących ich walory.

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013 wraz z Uzpełnieniem NSRK na lata 2004 – 2020, jest to podstawowy dokument rządowy, w którym na podstawie przeprowadzonych szczegółowo analiz podjęto próbę określenia zasad polityki kulturalnej państwa w warunkach rynkowych. W/w dokument stanowi podstawę do dalszych systemowych rozwiązań w dziedzinie kultury. Głównym zadaniem tej strategii „zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów”.

Najważniejszymi priorytetami strategii są między innymi:

- wzrost efektywności zarządzania kulturą,
- wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury,
- wzrost uczestnictwa i wyrównanie szans w dostępie do szkolnictwa artystycznego, dóbr i usług kultury,
- poprawa warunków działalności artystycznej,
- efektywna promocja twórczości,
- zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków,
- zmniejszenie luki cywilizacyjnej przez modernizację i rozbudowę infrastruktury kultury.

Uzpełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 wprowadza programy operacyjne służące realizacji strategii. Jednym z nich jest Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”. W programie tym wyróżnione zostały dwa komplementarne priorytety:

- rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych. Podstawowym celem priorytetu jest poprawa stanu zachowania zabytków, kompleksowa ich rewaloryzacja, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę,
- rozwój kolekcji muzealnych – zadania związane z zakupami dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych, zakupami starodruków i archiwaliów, konserwacji i digitalizacji muzealiów, archiwaliów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych, wspieraniu

rozwoju muzealnych pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych.

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.), została przyjęta Uchwałą nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. W/w strategia jest dokumentem strategicznym dotyczącym zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa. W jednolitym systemie programowym przedstawia cele do realizacji do 2020 r. oraz w perspektywie do 2030 r., określa wskaźniki ich realizacji, sposób ich osiągnięcia oraz najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR. Głównym celem SOR jest tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym. Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:

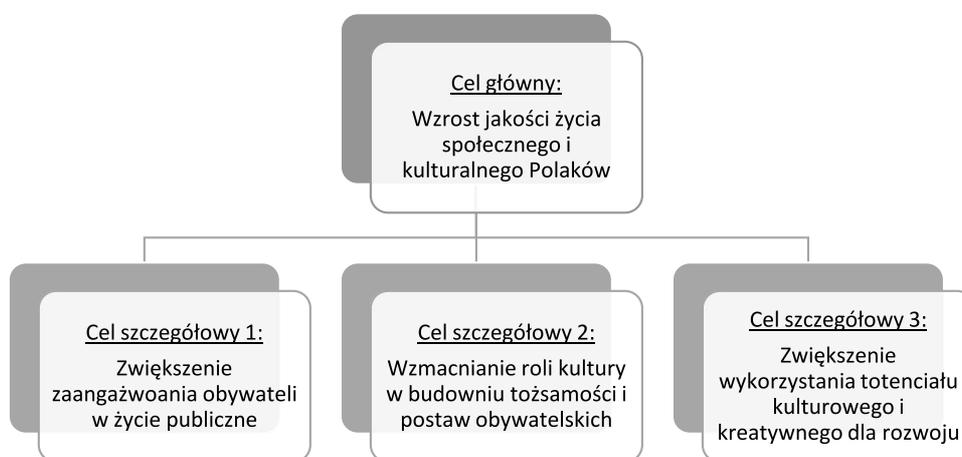
- 1) **Obszar e-państwo – kierunek interwencji:** budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe. Wyznaczony projekt strategiczny: digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.
- 2) **Kapitał ludzki i społeczny – kierunek interwencji:** wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej. **Działania do 2020 r.:** wzmocnianie potencjału instytucji kultury o szczególnym znaczeniu – wspieranie instytucji kultury, których wieloletnia działalność i tradycja mają szczególne znaczenie dla celów polityki państwa w obszarze kultury i których dorobek jest ważnym elementem budowania tożsamości kulturowej Polaków oraz narzędziem promocji Polski w świecie,
 - wypracowanie systemu wspierania rozwoju sektorów kreatywnych – stworzenie warunków dla rozwoju sektorów kreatywnych w Polsce, które wpłyną na rozwój całego ekosystemu wspierania kultury.

Działania do 2030 r.: ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocniania kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO), wzmocnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 została przyjęta uchwałą nr 155 Rady Ministrów w dniu 27 października 2020 roku.

Dokument stanowi jedną z dziewięciu zintegrowanych strategii rozwoju na szczeblu krajowym. Dodatkowo został wspomniany w poprzedzającej Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020, która określiła dokument jako jeden z narzędzi realizacji. Obecna strategia powstała w celu kontynuacji poprzedniej, wzbogaconej o aktualną wiedzę oraz metody. Główny Cel Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego został określony jako wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Został on szczegółowo zdefiniowany za pomocą trzech celów szczegółowych i odpowiadających im priorytetów.

Schemat 1. Cele Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2030

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2030.

Tabela 5. Cele szczegółowe i priorytety zawarte w Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2030.

Cel Szczegółowy 1.	
Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne	
Priorytety	Kierunki działań
Priorytet 1.1. Usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami	1.1.1. Wzmocnienie i upowszechnienie mechanizmów dialogu i współpracy 1.1.2. Wspieranie rozwoju partnerstwa i innych form współpracy 1.1.3. Doskonalenie rozwiązań instytucyjno-prawnych umożliwiających rozwój sektora obywatelskiego.
Priorytet 1.2. Rozwój i wzmacnianie	1.2.1. Wspieranie rozwoju organizacji obywatelskich działających na obszarze pożytku publicznego

zorganizowanych form aktywności obywatelskiej	<p>1.2.2. Zwiększanie aktywności i kompetencji obywateli przez wspieranie rozwoju wolontariatu, ruchu harcerskiego oraz uniwersytetów ludowych</p> <p>1.2.3. Budowanie kompetencji i podstaw obywatelskich, patriotycznych i proobronnych</p> <p>1.2.4. Wspieranie rozwoju ekonomii społecznej i solidarnej,</p> <p>1.2.5. Przeciwdziałanie wykluczeniu przez edukację włączającą</p>
<p>Cel szczegółowy 2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich</p>	
<p>Priorytet 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Wzmacnianie i kontynuacja procesów i działań zachęcających do czytelnictwa, które determinuje inne formy aktywności kulturalnej i społecznej; • Unowocześnianie usług bibliotecznych i wzmocnienie zaplecza technologicznego; • Programy aktywizujące lokalną społeczność i dążenie do niwelowania barier; • Budowa profesjonalnych i wartościowych ofert artystycznych dla dzieci i młodzieży; • Edukacja kulturalna; • Działania prowadzące do zwiększenia kreatywności i wiedzy; • Wsparcie przedsiębiorców determinujących rozwój kultury; • Inwestycja w infrastrukturę szkolnictwa artystycznego;
<p>Priorytet 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ciągła inwestycja w utrzymanie zabytków oraz usprawnienie systemów ochronnych; • Wsparcie Pomników Historii oraz wykorzystanie ich jako instrumentu rozwojowego lokalnego; • Wsparcie podmiotów zarządzających dziedzictwem kulturowym, którzy współpracują z lokalnymi organami; • Projekt „Krajobraz mojego miasta”; • Rozwój sztuki współczesnej; • Poszukiwanie i odzyskiwanie dzieł sztuki, zniszczonych podczas II wojny światowej; • Tworzenie projektu poprawiającego i modernizującego archiwa państwowe; • Ujednolicenie sposobu pracy z dokumentacją;
<p>Priorytet 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury</p>	<p>Projekt strategiczny „Digitalizacja i Rozwój Kultury Cyfrowej”, który prowadzić ma min. do cyfryzacji i udostępnianiu zasobów dziedzictwa kulturowego, rozwijaniu kompetencji cyfrowych czy wprowadzeniu narzędzi pozwalających na inwentaryzację i archiwizację zasobów internetowych.</p>
<p>Priorytet 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę,</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Wzmocnienie poczucia wspólnoty obywatelskiej; • Wzmocnienie roli państwa jako organizatora najważniejszych z punktu widzenia polskiej kultury i tożsamości instytucji muzealnych, a także tworzenie sieci

	<p>instytucji muzealnych i wzajemne wykorzystywanie ich kompetencji;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Projekt strategiczny pn. Dziedzictwo Buduje Wspólnotę, który służy wzmocnieniu roli muzeów i instytucji polityki pamięci w budowaniu kapitału społecznego; • Tworzenie sieci muzealnych magazynów studyjnych;
<p>Priorytet 2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Tworzenie spójnej narracji i ujednolicenia przekazu; • Projekt „Zintegrowany system promocji kultury polskiej za granicą”
<p>Cel szczegółowy 3 „Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju przez sektory kultury i kreatywne</p>	
<p>Priorytet 3.1. Wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju</p>	<p>3.1.1. Rozwój ekosystemu wsparcia sektorów kreatywnych na poziomie instytucjonalnym. 3.1.2. Budowanie sprzyjającego otoczenia prawno-biznesowego dla rozwoju branż kreatywnych. 3.1.3. Przyciąganie inwestycji zagranicznych oraz wsparcie eksportu polskich branż kreatywnych, a także wzmocnienie pozytywnego wizerunku kraju na arenie międzynarodowej przez polskie sektory kultury i kreatywne.</p>
<p>Priorytet 3.2. Rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych</p>	<p>3.2.1. Przygotowanie zawodowe kadr dla branż kreatywnych, 3.2.2. Wzmocnienie współpracy uczelni artystycznych z przedsiębiorcami.</p>
<p>Priorytet 3.3. Wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa</p>	<p>3.3.1. Budowanie świadomości społecznej w zakresie nowych mediów i wykorzystania nowych technologii w sektorach kreatywnych, 3.3.2. Rozwój infrastruktury edukacyjno-kulturalnej na rzecz budowania kompetencji kreatywnych</p>

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2030.

Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030, została przyjęta Uchwałą nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r.. Dokument ten jest najważniejszym dokumentem dotyczącym ładu przestrzennego Polski. Strategicznym celem Koncepcji jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie. Koncepcja ta kładzie szczególny nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, ponieważ decyduje on o warunkach życia społeczeństwa, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Koncepcja wskazuje także zasady i działania służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa, w tym powodziowego. W znacznie większym stopniu niż dotychczas uwzględniła problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej.

Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków wskazano:

- ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu,
- wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na terenach o niższym reżimie ochronnym,
- wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich,
- wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni: starych dzielnic mieszkaniowych, obiektów przemysłowych, pokolejowych, opuszczonych wsi przez przyjęcie regulacji z zakresu rewitalizacji obszarów miejskich i starych zasobów mieszkaniowych.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa lubelskiego

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie lubelski na lata 2019- 2022

(Dz. U. z 2017r. poz. 2187 z późn. zm.), na podstawie uchwały Nr XIII/199/07 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 30 listopada 2007 r, dokument ten to strategiczne narzędzie samorządu wojewódzkiego, w którym określone są cele i kierunki jego działań. Ich wykonanie w planowanym okresie funkcjonowania przyjętych założeń jest podstawą kreowania i realizacji polityki ochrony konkretnych – ważnych z punktu widzenia realizowanej strategii – obiektów i obszarów zabytkowych. Dokument wyróżnia dwa następujące cele strategiczne, obejmujące zasoby dziedzictwa kulturalnego na terenie całego województwa:

- Wzmocnienie potencjału dziedzictwa kulturowego województwa lubelskiego jako elementu rozwoju społeczno-gospodarczego regionu.
- Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny w działaniach promocyjnych i edukacyjnych wpływających na rozwój społeczno-ekonomiczny.

Tabela 6. Cel strategiczny 1 dla województwa lubelskiego na lata 2019-2022.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO NA LATA 2019-2022			
Cel strategiczny I: Wzmocnienie potencjału dziedzictwa kulturowego województwa lubelskiego jako elementu rozwoju społeczno-gospodarczego regionu			
Cel operacyjny 1. Ochrona zabytków maturalnych i opieka nad zabytkami mineralnymi .			
<p>Działanie 1. Podnoszenie świadomości społeczeństwa o wartościach krajobrazu kulturowego i jego wpływie na budowę wspólnoty społecznej i tożsamości regionu, w szczególności poprzez wprowadzenie nowoczesnej formy ochrony krajobrazu kulturowego w postaci parku kulturowego.</p>	<p>Działanie 2. Opracowywanie powiatowych i gminnych programów opieki nad zabytkami w oparciu o aktualne uregulowania prawne w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.</p>	<p>Działanie 3. Prowadzenie gminnych lub powiatowych ewidencji zabytków.</p>	<p>Działanie 4. Poprawa stanu zachowania zabytków na obszarze województwa lubelskiego, w tym stała ochrona wartościowych układów przestrzennych: urbanistycznych i ruralistycznych, ze szczególnym uwzględnieniem budownictwa drewnianego, zabytków i obszarów przemysłowych, powojkowych oraz obiektów archeologicznych.</p>
<p>Działanie 5. Upowszechnianie mechanizmu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru przez organy stanowiące jednostki samorządu terytorialnego na określonych przez nich zapisach.</p>	<p>Działanie 6. Podejmowanie planowanych działań w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami pozostającymi w posiadaniu jednostek samorządu terytorialnego.</p>	<p>Działanie 7. Promocja instytucji muzeum jako narzędzia ochrony zabytków i miejsca wypracowania wzorca opieki nad zabytkami. Wykorzystanie nowoczesnych technologii w działalności statutowej muzeów w celu przyciągania odbiorcy.</p>	
Cel operacyjny 2. Ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego			

<p>Działanie 1. Poszerzanie form współpracy środowiska naukowego z samorządami w procesie ustalania autentycznych regionalnych wartości kulturowych, w tym określanie wyróżnika autentyczności poszczególnych grup etnograficznych Lubelszczyzny.</p>	<p>Działanie 2. Podejmowanie starań o umieszczanie wybranych przejawów dziedzictwa niematerialnego w Krajowej Liście Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego.</p>	<p>Działanie 3. Wspieranie aktywności regionalnej, uświadamiającej znaczenie niematerialnego dziedzictwa kultury, poprzez tworzenie różnych programów edukacyjnych, przekazujących wiedzę, umiejętności i doświadczeń młodemu pokoleniu.</p>
<p>Działanie 4. Propagowanie działań w zakresie opieki i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w szczególności poprzez kultywujące je wydarzenia.</p>	<p>Działanie 5. Upowszechnianie niematerialnego dziedzictwa kulturowego, jako niepowtarzalnej atrakcji turystycznej województwa, w szczególności poprzez wspieranie usług turystycznych na terenach wiejskich.</p>	<p>Działanie 6. Wspieranie publikacji regionalnych oraz wydawnictw popularyzujących dziedzictwo kulturowe Lubelszczyzny jako elementu przyczyniającego się do wzmocnienia poczucia wspólnoty regionalnej i tożsamości kulturowej.</p>

Źródło: Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 r.

Walory dziedzictwa kulturowego to jeden z ważniejszych czynników rozwoju gospodarczego, a szczególnie w obszarze turystyki kulturowej. Wskazane działania mają na celu ochronę zarówno zabytków mineralnych, materialnych jak i niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Efektywny proces ochrony zaczyna się od prawnego zabezpieczenia obszarów ważnych kulturowo, poprzez tworzenie nowych form ochronnych i systematycznemu klasyfikowaniu do nich obiektów, zgodnie z funkcjonującymi dokumentami. Dodatkowo niezbędna jest rewitalizacja i poprawa stanu zachowania zabytku, pamiętając o uwzględnieniu wagi układów przestrzennych. Jednym z głównych czynników rozwoju, który determinuje następowanie różnego rodzaju prac (konserwatorskie, restauratorskie, roboty budowlane itp.) jest dotacja. W konsekwencji wiedza na temat mechanizmu jej udzielania oraz innych informacji powinna być powszechnie znana i uświadamiana aby podejmować planowane i przemyślane decyzje. Za pomocą nowoczesnych technologii i zabiegów marketingowych, należy przyciągnąć nowych odbiorców, determinując wysoką rangę miejsca w regionie. Dodatkowo miejsce stając się coraz bardziej znane, aktywizuje lokalną społeczność w rozwój przy pomocy różnych programów edukacyjnych. Nawiązanie współpracy zarówno z zespołem naukowym jak i środowiskiem samorządowym, pozwoli na rozpatrywanie problemów z dwóch różnych perspektyw, co przełoży się na powstanie nowych działań, które wcześniej nie byłyby rozpatrywane.

Tabela 7. I cel strategiczny Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Lubelskiego na lata 2019-2022.

Cel strategiczny I. Wzmacnianie potencjału dziedzictwa kulturowego województwa lubelskiego jako elementu rozwoju społeczno-gospodarczego regionu.	
Cele operacyjne	Działania
<p>Cel I. Ochrona zabytków materialnych i opieka nad zabytkami materialnymi</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Działania podnoszące świadomość społeczeństwa o wartościach krajobrazu kulturowego i jego wpływie na budowę wspólnoty społecznej i tożsamości regionu, w szczególności poprzez wprowadzanie nowoczesnej formy ochrony krajobrazu kulturowego w postaci parku kulturowego. 2. Działania na rzecz opracowania powiatowych i gminnych programów opieki nad zabytkami w oparciu o aktualne uregulowania prawne w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. 3. Prowadzenie gminnych lub powiatowych ewidencji zabytków. 4. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania zabytków na obszarze województwa lubelskiego, w tym stała ochrona wartościowych układów przestrzennych: urbanistycznych i ruralistycznych, ze szczególnym uwzględnieniem budownictwa drewnianego, zabytków i obszarów poprzemysłowych, powojсковych oraz obiektów archeologicznych. 5. Upowszechnianie mechanizmu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru przez organy stanowiące jednostki samorządu terytorialnego na zasadach określonych przez te jednostki. 6. Podejmowanie planowanych działań w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami pozostających w posiadaniu jednostek samorządu terytorialnego. 7. Promocja instytucji muzeum jako narzędzia ochrony zabytków i miejsca wypracowywania wzorca opieki nad zabytkami. Wykorzystanie nowoczesnych technologii w działalności statutowej muzeów w celu przyciągnięcia odbiorcy.
<p>Cel II. Ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Poszerzanie form współpracy środowiska naukowego z samorządami w procesie ustalania autentycznych regionalnych wartości kulturowych, w tym określanie wyróżnika autentyczności poszczególnych grup etnograficznych Lubelszczyzny. 2. Podejmowanie starań o umieszczenie wybranych przejawów dziedzictwa niematerialnego na Krajowej Liście Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego. 3. Wspieranie aktywności regionalnej mającej na celu uświadomienie wagi

	<p>niematerialnego dziedzictwa kultury dla zachowania tożsamości oraz prowadzenie planowych działań wspierających dziedzictwo niematerialne, poprzez tworzenie różnych programów edukacyjnych umożliwiających przekazywania przez twórców ludowych swej wiedzy, umiejętności i doświadczeń zawodowych młodemu pokoleniu.</p> <p>4. Propagowanie działań w zakresie opieki i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w szczególności poprzez kultywujące je wydarzenia.</p> <p>5. Upowszechnianie niematerialnego dziedzictwa kulturowego, jako niepowtarzalnej atrakcji turystycznej województwa, w szczególności poprzez wspieranie usług turystycznych na terenach wiejskich.</p> <p>6. Wspieranie publikacji regionalnych oraz wydawnictw popularyzujących dziedzictwo kulturowe Lubelszczyzny jako elementu przyczyniającego się do wzmocnienia poczucia wspólnoty regionalnej i tożsamości kulturowej.</p>
--	---

Źródło: Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie Lubelskim na lata 2019-2022

Tabela 8. II cel strategiczne Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami dla województwa lubelskiego na lata 2019-2020.

Cel strategiczny II. Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny w działaniach promocyjnych i edukacyjnych wpływających na rozwój społeczno-ekonomiczny.	
Cele operacyjne	Zadania
<p>Cel I. Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny</p>	<p>1. Poszerzanie wiedzy o dziedzictwie kulturowym i opiece nad nim przy użyciu nowoczesnych technologii, mediów oraz różnorodnych form edukacji społecznej.</p> <p>2. Popularyzacja akcji edukacyjnych na rzecz niematerialnego dziedzictwa kulturowego do wzmocnienia społecznej świadomości (poczucia wspólnoty regionalnej) mieszkańców Lubelszczyzny.</p> <p>3. Edukacja właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych w zakresie zasad opieki nad nimi i ochrony.</p> <p>4. Realizowanie studiów naukowych, wspieranie programów badawczych i dokumentacyjnych oraz organizowanie praktyk studenckich i staży, zmierzających do stworzenia pełnej inwentaryzacji zasobów dziedzictwa kulturowego niematerialnych i materialnego, zwłaszcza zagrożonego.</p> <p>5. Edukacja na rzecz poznawania istniejących na przestrzeni dziejów relacji kultury polskiej z kulturami innych społeczności na terenie Lubelszczyzny.</p>
<p>Cel II. Promocja dziedzictwa</p>	<p>1. Rozwijanie nowoczesnych form promocji województwa wykorzystującej bogactwo dziedzictwa materialnego i niematerialnego jako czynnika rozwoju społeczno – ekonomicznego i</p>

kulturowego Lubelszczyzny	<p>budowania poczucia wspólnoty regionalnej i tożsamości kulturowej.</p> <p>2. promocja istniejących szlaków kulturowych oraz propagowanie ich tworzenia jako istotnych działań dla promocji regionu.</p> <p>3. Wzmacnianie współpracy międzyregionalnej - krajowej i zagranicznej, województwa lubelskiego w zakresie wspólnej promocji dziedzictwa kulturowego, w tym promocja turystyki kulturalnej poprzez organizację międzynarodowych wydarzeń i przedsięwzięć kulturalnych.</p> <p>4. Poszerzenie wiedzy społecznej dotyczącej przemysłów kultury jako istotnego potencjału sektora społeczno – ekonomicznego.</p> <p>5. Promocja i stwarzanie dogodnych warunków do rozwoju przemysłów kultury jako czynnika stymulującego wzrost gospodarczy.</p> <p>6. Promocja krajobrazu kulturowego województwa lubelskiego jako atrakcyjnych miejsc dla aktywności filmowej i przemysłów czasu wolnego.</p> <p>7. Tworzenie mechanizmów włączających materialne dziedzictwo kulturowe w nowoczesny obieg gospodarczy: przemysłów czasu wolnego i przemysłów kultury, w tym promocja walorów niewykorzystywanych obiektów zabytkowych, jako miejsc dogodnych do nadania im istotnych funkcji społeczno – ekonomicznych.</p>
--------------------------------------	--

Źródło: Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie Lubelskim na lata 2019-2022

Walory dziedzictwa kulturowego stanowią połącznie wiedzy praktycznej i teoretycznej, które przy odpowiednim ukierunkowaniu mogą stać się reprezentacyjnym źródłem wiedzy regionu. W zakresie edukacji niezbędne będzie wykorzystanie środków masowego przekazu w połączeniu z zasobami nowoczesnej technologii, do poszerzania wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego oraz jego ochronie, dodatkowo wzmacniają one promocję akcji edukacyjnych na terenie województwa Lubelskiego. Niezbędna jest również inwestycja w projekty badawcze i dokumentacyjne oraz wspieranie młodzieży, za pomocą staży, praktyk czy szkoleń, aby determinować rozprzestrzenianie się wiedzy i świadomości na temat zagrożeń i rozwiązywania problemów dziedzictwa kulturowego. Kluczowym narzędziem promocyjnym walorów dziedzictwa kulturowego województwa lubelskiego, stanowi eksponowanie aktualnych obiektów, w celu przyciągnięcia nowych odbiorców i nadania reputacji miejscu.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego (dokument przyjęty uchwałą Nr XI/162/2015 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 30 października 2015 r.).

Plan składa się z:

- I. Wprowadzenia
- II. Ustaleń podstawowych dokumentów strategicznych
- III. Uwarunkowania rozwoju zagospodarowania przestrzennego województwa Lubelskiego
- IV. Założeń polityki przestrzennej województwa
- V. Celów i zasad rozwoju przestrzennego

- VI. Polityki przestrzennego zagospodarowania województwa
- VII. Obszarów funkcjonalnych
- VIII. Zadań i inwestycji celu publicznego

W uwarunkowaniach wewnętrznych zostało opisane środowisko kulturowe województwa lubelskiego. „W województwie lubelskim na potencjał kulturowy składają się:

- zabytkowe zasoby urbanistyczne i ruralistyczne,
- unikalne zabytkowe obiekty architektury sakralnej i świeckiej,
- zespoły pałacowo-ogrodowe i dworskie,
- zabytki techniki i militarne,
- cmentarze różnych wyznań,
- miejsca kultu religijnego
- stanowiska archeologiczne.

W granicach województwa znajduje się 14 2357 nieruchomości obiektów zabytkowych (4. miejsce w kraju). W rejestrze zabytków nieruchomości województwa lubelskiego figuruje 1 7898 pozycji. Ochrona i kształtowanie tożsamości regionalnej – obiekty wpisane do wojewódzkiego rejestru zabytków nieruchomości). Wśród nich dominują obiekty:

- sakralne (w tym przede wszystkim: zabytkowe kościoły rzymskokatolickie, cerkwie prawosławne i unickie, bożnice),
- mieszkalne (w tym głównie: domy, kamienice, chatupy wiejskie, pałace i dwory miejskie, plebanie, wikariaty i organistówki),
- a także cmentarze (w tym: cmentarze komunalne, wojenne, wyznaniowe, kwatery cmentarne, pojedyncze groby i mogiły).

Jednym z najstarszych obiektów sakralno-obronnych jest romańska wieża w Stołpiu (gm. Chełm). Na dziedzictwo kulturowe składają się również zabytki archeologiczne, z których 161 umieszczono w wykazie zabytków archeologicznych województwa lubelskiego. Spośród nich, 19 posiada rangę europejską, a 20 – rangę krajową.”

Pomniki przyrody, leżące w granicach województwa lubelskiego stanowią:

- zespół urbanistyczny w Kazimierzu Dolnym,
- zespół pałacowo-parkowy w Kozłowie,
- historyczny zespół architektoniczno-urbanistyczny w Lublinie
- historyczny zespół miasta w zasięgu obwarowań XIX wieku w Zamościu.

„Ponadto Stare Miasto w Zamościu zostało wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kultury **UNESCO**, a 3 obiekty w Lublinie związane z zawarciem w 1569 r. Unii Polsko – Litewskiej (Kaplicę Trójcy Świętej na Zamku Lubelskim, Pomnik Unii Lubelskiej i Kościół pw. Św. Stanisława wraz z Klasztorem OO. Dominikanów) zostały wyróżnione przez Komisję Europejską tytułem Znak Dziedzictwa Europejskiego.”

Analizie zostało poddane również:

- Ówczesna różnorodność kulturowa terenu Lubelszczyzny;

- Skutki lokalizacyjne terenu;
- Wpływ kolejnych władców na kształtowanie się terenów;
- Czynniki rozwoju gospodarczego;
- Architektura i budownictwo;
- Miejsca bitew;
- Dawne szlaki komunikacyjne;
- Proces urbanizacji;

W „Kierunki rozwoju przestrzennego” określono trzy główne cele, które mają przyczynić się do ochrony dziedzictwa kulturowego.

Tabela 9. Kierunki i działania rozwojowe dziedzictwa kulturowego zawarte w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego.

Kierunek rozwoju	Działanie
Ochrona obiektów dziedzictwa kulturowego o znaczeniu światowym, europejskim i krajowym	Wykorzystanie obiektów i kształtowanie zagospodarowania przestrzeni kulturowych odpowiednio do ich statusu.
	Włączenie obiektów o wysokich wartościach kulturowych w system ochrony światowego i krajowego dziedzictwa
Ochrona i opieka nad zabytkami nieruchomymi	Rewaloryzacja oraz rewitalizacja układów urbanistycznych, ruralistycznych i przestrzennych.
	Rewaloryzacja obiektów i zespołów zabytkowych.
	Ochrona przed zabudową i eksponowanie miejsc pamięci narodowej, w tym miejsc wydarzeń i walk historycznych.
	Uczytelnianie relikwów zabytków archeologicznych.
Ochrona zabytkowego krajobrazu kulturowego	Wspieranie tworzenia parków kulturowych.
	Zachowanie i konserwacja zieleni komponowanej.
	Ochrona panoram w celu zachowania historycznych sylwet obiektów i zespołów urbanistycznych.
	Ochrona zagrożonych zanikiem tożsamości historycznie ukształtowanych krajobrazów rolniczych.
	Ochrona i odtwarzanie historycznych przestrzeni publicznych o potencjale kulturowych.
	Tworzenie szlaków kulturowych.

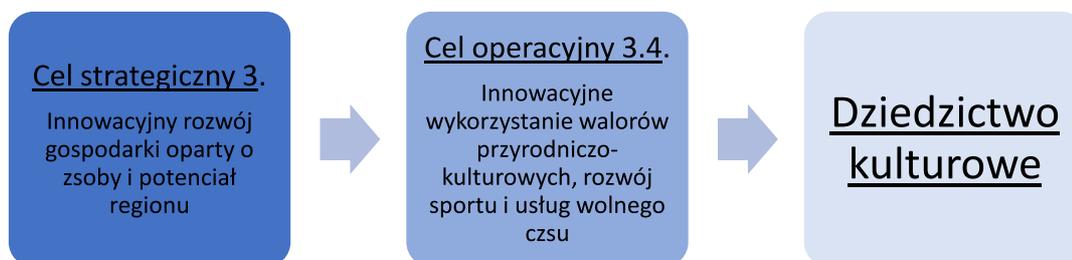
Źródło: Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego.

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do roku 2030 (uchwała nr XXIV/406/2021 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 29 marca 2021r.). Strategia Rozwoju składa się z części diagnostycznej (obejmującej syntezę uwarunkowań wewnętrznych oraz zewnętrznych), analitycznej (analiza SWOT), wizyjno-koncepcyjnej (pokazującej zamierzone wizje i cele dla obszaru) oraz części wdrożeniowej (odnoszącej się do sposobu realizacji oraz monitorowania ustaleń Strategii).

Schemat 2. Cele strategiczne dla województwa Lubelskiego.

Źródło: DSIR UMWL, Lublin 2019

W ramach **celu strategicznego 3.** „Innowacyjny rozwój gospodarki oparty o zasoby i potencjały regionu” wyznaczony został cel operacyjny „Innowacyjne wykorzystanie walorów przyrodniczo-kulturowych, rozwój sportu i usług wolnego czasu”.

Kierunki działań i interwencji w odniesieniu zasobów dziedzictwa kulturowego województwa lubelskiego:

- „Kreowanie, rozwijanie oferty i infrastruktury ośrodków łączących funkcje edukacyjne, kulturalne i rekreacyjne, wykorzystujących nowe trendy w turystyce;
- Wspieranie tworzenia kompleksowej oferty turystycznej w oparciu o marki regionalne i terytorialne – pakietowanie i sieciowanie, w tym kształtowanie spójnego układu szlaków rowerowych o znaczeniu europejskim, krajowym, regionalnym i lokalnym;
- Rozwijanie produktów i ofert wydarzeń wykorzystujących unikalne zasoby lokalne (m.in. kuchnię, wydarzenia historyczne, tradycje, materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe, walory środowiskowe, wydarzenia związane z przejawami współczesnej twórczości artystycznej, wydarzenia sportowe), np. utworzenie Centrum Historyczno- - Archeologicznego „Grodów Czerwieńskich”;
- Organizacja punktów usług i obsługi dla turystyki zmotoryzowanej (np. caravanning, turystyka motocyklowa);
- Upowszechnianie nowoczesnych, wykorzystujących technologie cyfrowe form dostępu do kultury i informacji o zasobach przyrodniczych;
- Rozwój infrastruktury sprzyjającej tworzeniu zróżnicowanej oferty opartej o różne formy turystyki (np. kajakową, rowerową, nordic walking, konną, kulturową, historyczną, przyrodniczą, kulinarną itp.);
- Wspieranie rozwoju przemysłów kreatywnych oraz przemysłów kultury, przedsiębiorczości bazującej na lokalnych zasobach, dziedzictwie kulturowym i usługach edukacyjnych;
- Integracja współpracy, promocji, informacji i zarządzania w turystyce w oparciu o działający w Polsce system: Polska Organizacja Turystyczna – Regionalne Organizacje Turystyczne – Lokalne Organizacje Turystyczne;
- Rozwój usług i infrastruktury sportowej, rekreacyjnej;
- Ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym poprzez rozwijanie funkcji użytkowej obiektów kulturowych;
- Działania na rzecz poprawy stanu zachowania obiektów zabytkowych stanowiących majątek województwa lubelskiego;
- Wspieranie organizacji i tworzenie infrastruktury na rzecz zachowania pamięci i dziedzictwa historycznego województwa lubelskiego (m.in. Unia Lubelska, Bitwa partyzancka pod Osuchami, Bitwa pod Komarowem);
- Wdrażanie Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim.”

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na poziomie z dokumentami Sporządzonymi na poziomie gminy

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Sitno ze zmianą w 2019 roku stanowi podstawowy dokument kreujący politykę przestrzenną gminy.

Obok miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego jest aktem planowania przestrzennego i w systemie planistycznym zaliczane jest do aktów planowania ogólnego. Dokument jest podstawą koordynacji miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, powinien być także podstawą koordynacji wszystkich decyzji i przedsięwzięć realizacyjnych samorządu w zakresie gospodarki przestrzennej gminy. Odgrywa także rolę w kształtowaniu struktury funkcjonalno– przestrzennej jako środek informacji o możliwościach i ograniczeniach w odniesieniu do poszczególnych obszarów. Jeden z podstawowych kierunków rozwoju dla gminy Sitno odnosi się do: „kierunki i zasoby dóbr kultury”, którego zapis widoczny jest w rozdziale 5. Punkt opisuje działania, które mają za zadanie osiągnięcie celów kulturowych. Polegają one głównie na wzmocnieniu procesów, które będą rozwijać lub utrzymywać zadowalający stan zasobów dziedzictwa kulturowego, prowadząc odpowiednią politykę.

W niniejszym punkcie wyznaczone zostały obiekty objęte ścisłą ochroną konserwatorską i wpisane do wojewódzkiego rejestru zabytków, które wyróżniają się znacznymi walorami estetycznymi i kulturowymi.

Tabela 10 Zabytki wpisane do wojewódzkiego rejestru zabytków

Lp.	Miejscowość	Nazwa zabytku	Nr rejestru zabytków
Zabytki wpisane do rejestru „A” zabytków nieruchomych			
1.	Horyszów Polski	- d. cerkiew prawosławna ob. Kościół rzymskokatolicki paraf. Pw. Podwyższenia Krzyża Świętego, cmentarz cerkiewny z ogrodem i drzewostanem	A/1598
2.	Horyszów Polski (obręb: Nowa Kolonia Horyszów Polski)	- cmentarz grzebalny wraz z nagrobkami i drzewostanem	A/1553
3.	Jarosławiec	-rządówka i park krajobrazowy	A/1456
4.	Sitno	- zespół pałacowo-parkowy: pałac, spichlerz, dwa budynki gospodarcze, park wraz ze stawem	A/1321
5.	Sitno	- cmentarz wojenny z I wojny światowej	A/1584
6.	Sitno	- cmentarz wojenny z I wojny światowej	A/1583
7.	Stanisławka	- cmentarz wojenny z I wojny światowej	A/1548
Zabytki wpisane do rejestru „C” zabytków archeologicznych			
8.	Kolonia Sitno	-Stanowisko archeologiczne nr 4 (kurhan)	C/147
9.	Rozdoły Kolonia Sitno	- Cmentarzisko kurhanowe (stanowisko archeologiczne nr 2)	C/146

Źródło: Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Sitno ze zmianą w 2019 r.

W dalszej części przedstawione zostały obiekty zawarte w gminnej ewidencji zabytków na terenie gminy Sitno, wpisujące się w strefę pośredniej ochrony konserwatorskiej. Należą do nich:

Tabela 11 Obiekty zawarte w gminnej ewidencji zabytków

Lp.	Miejscowość	Nazwa obiektu
1.	Boży Dar	Kapliczka, XX w.
2.	Cześniki	Cmentarz grzebalny (najpierw unicki, następnie prawosławny, obecnie rzymskokat.), 1 poł. XIX w.
3.	Cześniki	Kościół parafialny rzymskokat. pw. św. Michała Archanioła (d. cerkiew parafialna prawosławna), ok. 1870 r.
4.	Cześniki	Cmentarz przykościelny z drzewostanem, XVIII/XIX w.
5.	Cześniki	Krzyż, 1 poł. XIX w.
6.	Cześniki Dolne Kolonia	Figura św. Jana Nepomucena, 1949 r.
7.	Cześniki Kolonia	Park w dawnym zespole dworskim, XVII/XIX w.
8.	Cześniki Kolonia	Kaplica grobowa Sierakowskich w dawnym zespole dworskim, 1904 r.
9.	Czołki	Krzyż, ok. poł. XX w.
10.	Czołki	Kapliczka na krzyżu przy mogile, XX w.
11.	Horyszów- Nowa Kolonia	Kapliczka, XX w.
12.	Horyszów- Stara Kolonia	Kapliczka, 1870 r.
13.	Horyszów-Stara Kolonia	Kapliczka, 1870 r.
14.	Horyszów Polski	Cmentarz grzebalny, ok. 1856 r.
15.	Horyszów Polski	Pomnik nagrobny, 1828 r.
16.	Horyszów Polski	Park podworski, XIX w.
17.	Janówka	Krzyż, 1 poł. XX w.
18.	Jarosławiec	Kapliczka, 1908 r.
19.	Jarosławiec	Kapliczka, 1905 r.
20.	Jarosławiec	Młyn, pocz. XX w.
21.	Jarosławiec	Młyn, XX.
22.	Kolonia Cześniki Górne	Krzyż, 1948 r.
23.	Kolonia Kornelówka	Krzyż, XX w.
24.	Kolonia Sitno	Kapliczka, 1949 r., odnowiona 2001 r.
25.	Kolonia Sitno	Krzyż, XX w.
26.	Rozdoły	Figura św. Jana Nepomucena, 1939 r.
27.	Sitno	Cmentarz unicki, następnie prawosławny, 1 poł. XIX w.
28.	Sitno	Kapliczka, 1 poł. XIX w.
29.	Sitno	Młyn, 1914 r.
30.	Stabrów	Krzyż, pocz. XX w.
31.	Stabrów	Krzyż, XX w.
32.	Stanisławka	Kaplica pw. Św. Stanisława Biskupa Męczennika, 1948 r.
33.	Stanisławka	Krzyż, 1905 r.

Źródło: Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Sitno ze zmianą w 2019 r.

W Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Sitno ze zmianą w 2019 roku dodatkowo w punkcie 20 i 21 przedstawiono spis obiektów dziedzictwa kulturowego występujących w poszczególnych miejscowościach Gminy Sitno. Dodatkowo wyszczególnione zostały obiekty zawarte w rejestrze zabytków oraz odnotowane stanowiska archeologiczne.

Na podstawie zawartych niżej informacji opracowana została poniższa tabela:

Tabela 12 Spis obiektów dziedzictwa kulturowego występujących w poszczególnych miejscowościach Gminy Sitno

Miejscowość	Obiekt	Datowanie
Sitno	Zespół pałacowo-parkowy, wpisany do rejestru zabytków	XIX w.
	Młyn motorowy drewniany	XX w.
	Nieczynny cmentarz prawosławny	Poł. XIX w. – I poł. XX w.
	Cmentarz z I wojny światowej, wpisany do rejestru zabytków – A-473/1989	1915 r.
	Cmentarz z I wojny światowej, wpisany do rejestru zabytków – A-474/1989	1915 r.
	Tereny występowania stanowisk archeologicznych, nr 88-89	
Czeńniki	Cerkiew prawosławna	I poł. XIX w.
	Pozostałości po dawnym zespole dworskim	XIX w.
Jarosławiec	Pozostałości zespołu dworsko-pałacowego wraz z parkiem krajobrazowym, wpisany do rejestru zabytków	II poł. XX w.
	Cmentarz współczesny, rzymskokatolicki	1992 r.
	Tereny występowania stanowisk archeologicznych	
Horyszów Polski	Kościół parafialny p.w. Podwyższonego Krzyża Św., wpisany do rejestru zabytków	XX w.
	Dom mieszkalny, drewniany, wpisany do rejestru zabytków	XX w.
	Mieszkanie w d. oficynie dworskiej, wpisany do rejestru zabytków	XIX w.
	Cmentarz rzymskokatolicki	2 poł. XIX w.
	Tereny występowania stanowisk archeologicznych, nr. 88-89	
Horyszów Polski Nowa Kolonia	Nieczynny cmentarz rzymskokatolicki, wpisany do rejestru zabytków	1917-1920 r.
	Pozostałości ziemi folwarcznej	
	Tereny występowania stanowisk archeologicznych, nr. 88-89	
Kolonia Sitno	Kurhan, zapisany w rejestrze zabytków A-4000/2/96	
	Cmentarzysko kurhanowe, zapisane w rejestrze zabytków A-4000/1/96	
	Tereny występowania stanowisk archeologicznych, nr 87-89	
Karp	Cmentarz z I wojny światowej, nieistniejący	I wojna światowa
Rozdoły	Cmentarzysko kurhanowe, wpisane do rejestru zabytków A-4000/1/96	
	Tereny występowania stanowisk archeologicznych, nr 87-89	
Kornelówka	Tereny występowania stanowisk archeologicznych, nr 87-89	
	Dom mieszkalny, drewniany	XX w.
Stabrów	Dom drewniany, nr 62	
	Tereny występowania stanowisk archeologicznych, nr 88-89	
Stanisławka	Kaplica p.w. Świętego Stanisława Biskupa	p. XX w.
	Dom mieszkalny nr 69 i 78, objęty ochroną konserwatorską	p. XX w.
	Tereny występowania stanowisk archeologicznych, nr 87-89	
Czołki	Cmentarz rzymskokatolicki	
	Tereny występowania stanowisk archeologicznych, nr 88-88, 88-89,	

Źródło: Opracowane własne na podstawie Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Sitno ze zmianą w 2019 r.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego stanowi podstawę planowania przestrzennego w gminie. Zawiera on przepisy powszechnie obowiązujące w zakresie przeznaczenia terenu, zagospodarowania i warunków zabudowy oraz stanowi bezpośrednią podstawę do wydawania pozwoleń na budowę oraz wyłączenia gruntów na cele publiczne. Ustalenia planów miejscowych powinny być na tyle precyzyjne i szczegółowe, aby można było na ich podstawie sporządzić projekt budowlany oraz zagwarantować, przy wydawaniu decyzji administracyjnych, realizację ustawowych zadań w zakresie ładu przestrzennego, ochrony środowiska i innych. Spełnienie tych dwóch podstawowych warunków ustawodawca zapewnia poprzez określenie obowiązkowego zakresu przedmiotowego miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Teren położony w granicach administracyjnych Gminy Sitno objęty jest 2 Miejscowymi Planami Zagospodarowania Przestrzennego oraz jedną Zmianą miejscowego Planu zagospodarowania Przestrzennego.

Tabela 13. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego dla gminy Sitno.

Lp.	Nazwa miejscowego planu przestrzennego	Uchwała Rady Miejskiej (Dziennik Urzędowy Województwa)	Zapisy w planie odnośnie ochrony zabytków
1.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Sitno	Uchwała Nr XXXIII/246/2021	<p>§ 13.</p> <p>Ustalenia w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej.</p> <p>1. W granicach terenów objętych planem nie występują obiekty objęte ochroną konserwatorską na podstawie przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 710 z późn. zm.).</p> <p>2. Obowiązuje ochrona przypadkowych odkryć archeologicznych – w przypadku ujawnienia przedmiotów posiadających cechy zabytków archeologicznych, jak m.in. fragmenty naczyń glinianych oraz szklanych, narzędzi, kafli, obiektów ziemnych, grobów oraz konstrukcji murowanych i drewnianych, wyrobów metalowych, znalezisk monetarnych, materiałów kostnych, ozdób pradziejowych, obowiązuje postępowanie zgodnie z obowiązującymi przepisami ww ustawy; w przypadku ujawnienia odkryć ww zabytków należy zabezpieczyć znalezisko i miejsce jego odkrycia, wstrzymać roboty prowadzone w miejscu odkrycia oraz bezzwłocznie powiadomić wojewódzkiego</p>

			<p>konserwatora zabytków.</p> <p>3. W granicach terenów objętych planem nie występują krajobrazy kulturowe oraz dobra kultury współczesnej wymagające szczególnej ochrony.</p>
2.	Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Sitno, terenu w obrębie geodezyjnym Sitno	Uchwała Nr XXVIII/1999/2021 Rady Gminy Sitno Z dnia 1 marca 2021 r.	<p>§7.1. Obowiązują następujące zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:</p> <p>1) Na obszarze planu nie występują obiekty i obszary ochrony konserwatorskiej, podlegające ochronie ze względu na przepisy ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.</p> <p>2) Dla obszarów objętych planem, obowiązuje:</p> <p>a) obowiązuje ochrona przypadkowych odkryć co do których istnieje przypuszczenie, że mogą być zabytkami archeologicznymi (np.: monety historyczne; metalowe narzędzia i elementy uzbrojenia; ozdoby pradziejowe wykonane z bursztynu, szkła i metali szlachetnych; fragmenty pradziejowych naczyń glinianych; narzędzia krzemienne i kamienne; mieszkalne, gospodarcze i osadowe obiekty ziemne oraz groby);</p> <p>b) w przypadku odkrycia wymienionych wyżej zabytków i obiektów należy zabezpieczyć znalezisko i miejsce jego odkrycia, wstrzymać roboty prowadzone w- miejscu odkrycia oraz bezzwłocznie powiadomić o odkryciu właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.</p> <p>c) kontynuacja robót ziemnych będzie możliwa pod nadzorem archeologicznym, po wcześniejszym wykonaniu archeologicznych badań ratowniczych, a na prace archeologiczne należy uzyskać pozwolenie konserwatorskie.</p> <p>3) Na obszarze planu nie występują dobra kultury współczesnej</p>
3.	Miejscowy plan zagospodarowania Gminy Sitno	Uchwała Nr XLV/215/02 Rady Gminy Sitno Z dnia 24 września 2002 r.	<p>Rozdział 3. Ustalenia dotyczące ochrony wartości kulturowych</p> <p>§10</p> <p>1. Zachowuje się strefy ścisłej ochrony konserwatorskiej</p> <p>1) Obiekty zabytkowe objęte ścisłą ochroną konserwatorską wpisane do rejestru zabytków Województwa Lubelskiego na</p>

		<p>terenie gminy Sitno: (tu zostały przedstawione w postaci tabeli obiekty)</p> <p>2) Wszelkie zmiany zagospodarowania oraz prace inwestycyjne i remontowe dotyczące obiektów wymienionych w p. 1) wymagają uzyskania zezwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;</p> <p>3) Wszelkie prace wykonywane na obszarach funkcjonalnych, na terenie których znajdują się obiekty objęte ścisłą ochroną konserwatorską wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków;</p> <p>4) Zgoda na rozbiórkę obiektów objętych ochroną konserwatorską, znajdujących się w złym stanie technicznym, następuje po wykreśleniu obiektu z rejestru zabytków przez Ministra Kultury w oparciu o ekspertyzę techniczną i inwentaryzację architektoniczną.</p> <p>2. Zachowuje się strefy pośrednie ochrony konserwatorskiej.</p> <p>1) Obiekty zabytkowe objęte strefą pośredniej ochrony konserwatorskiej figurujące w ewidencji zabytków chronionych prowadzonej przez delegaturę Służby Ochrony Zabytków to: (tu zostały przedstawione w postaci tabeli obiekty)</p> <p>2) Wszelkie prace inwestycyjne prowadzone przy obiektach wymienionych w p. 10. wymagają odrębnych warunków i wytycznych konserwatorskich oraz uzyskania opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na etapie ustalenia warunków realizacji inwestycji; 3) Przed ewentualną rozbiórką obiektów wymienionych w p. 1) (oprócz zabudowy mieszkalno – gospodarczej) należy wykonać inwentaryzację i złożyć do archiwum Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Wymagana jest zgoda Wojewódzkiego konserwatora Zabytków na dokonanie rozbiórki wyżej wymienionych obiektów.</p> <p>3. Strefa ochrony archeologicznej:</p> <p>1) Ochronie konserwatorskiej podlegają obszary i stanowiska archeologiczne na obszarze gminy, oznaczone na rysunku planu;</p> <p>2) Wszelkie zamierzenia inwestycyjne na tych obszarach, m.in. związane z budową</p>
--	--	--

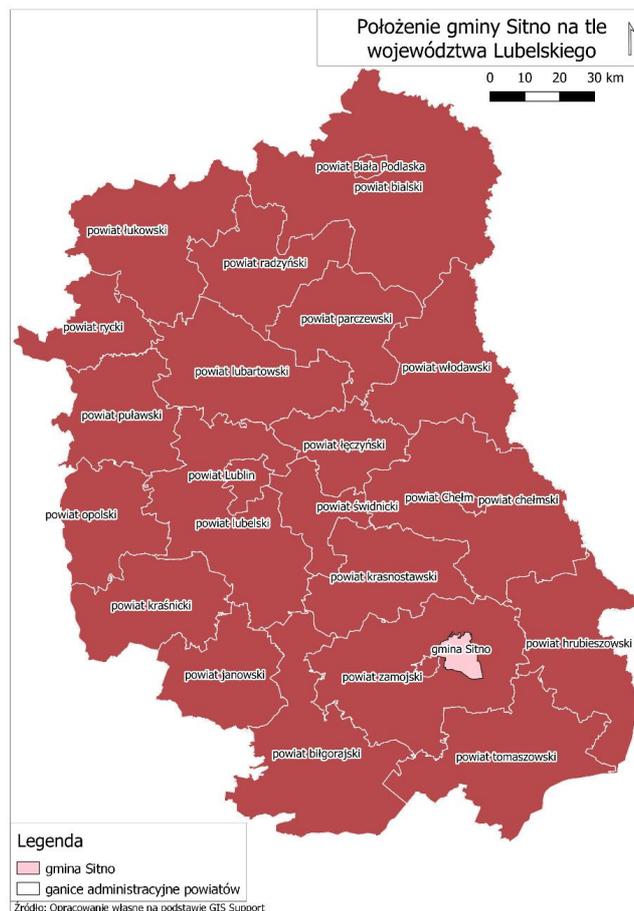
		<p>nowych budynków i inwestycji liniowych (dróg, sieci, melioracji, infrastruktury technicznej) muszą być zgłaszane do Wojewódzkiego Konserwatora zabytków w celu uzyskania opinii konserwatorskiej. Wykonanie prac ziemnych w obszarze stanowisk archeologicznych należy prowadzić pod nadzorem archeologicznym. W uzasadnionych przypadkach może zaistnieć konieczność wykonania badań wyprzedzających.</p> <p>4. Obowiązuje zakaz obudowywania historycznych obiektów budynkami gospodarczymi i dysharmonizującymi.</p> <p>5. Obowiązuje ochrona zieleni (cmentarze, aleje, szpalery, starodrzew). 6. Ochronie podlegają cmentarze z zachowanymi nagrobkami historycznymi, układem alejek i drzewostanem.</p> <p>7. Zaleca się zachowanie w krajobrazie kulturowym i ochroną figur, kapliczek oraz krzyży przydrożnych z towarzyszącym drzewostanem.</p> <p>8. Zaleca się, aby nowoprojektowane budownictwo nawiązywało skalą zabudowy oraz bryłą do regionalnych form architektury z użyciem tradycyjnych materiałów budowlanych.</p>
--	--	--

Źródło: Bip Sitno, Plany Zagospodarowania Przestrzennego

5.2. Charakterystyka ogólna gminy Sitno

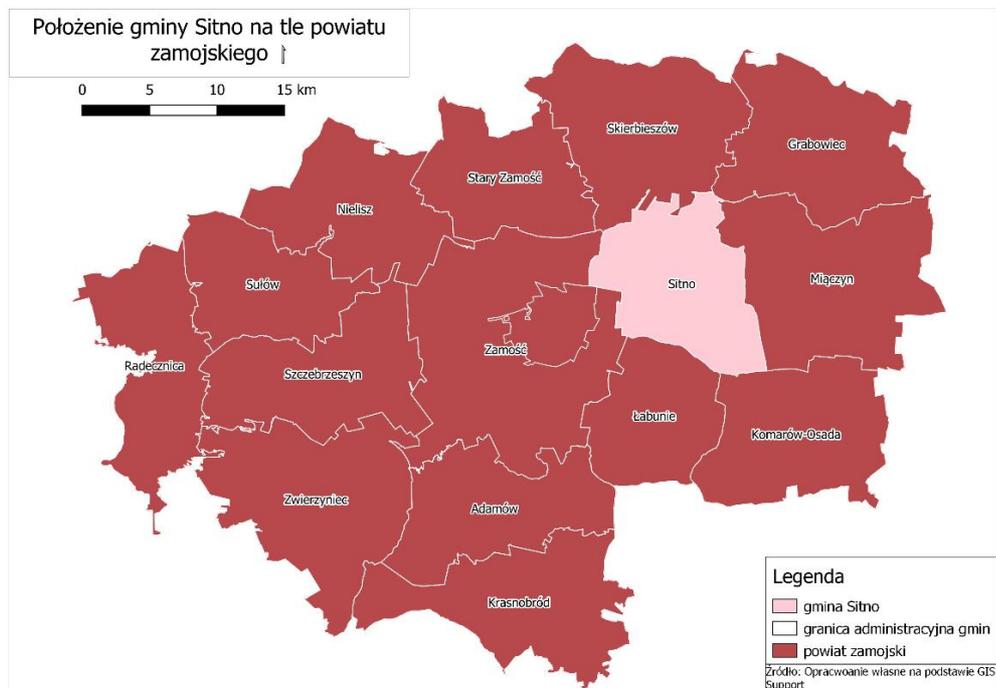
5.2.1. Położenie administracyjne

Rysunek 1. Położenie gminy Sitno na tle województwa Lubelskiego.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GIS Support

Rysunek 2. Położenie gminy Sitno na tle powiatu zamojskiego.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GIS Support

Gmina Sitno leży we wschodniej części powiatu zamojskiego, położonego w południowo-wschodnim rejonie województwa Lubelskiego. Całkowita powierzchnia analizowanej jednostki przestrzennej wynosi ponad 112 km². Gmina Sitno stanowi siedzibę władz samorządowych oraz wielofunkcyjny ośrodek administracyjno- usługowy i mieszkaniowy.

Obszar objęty opracowaniem położony jest w bezpośrednim sąsiedztwie z miastem Zamość na prawach powiatu oraz z sześcioma gminami o charakterze wiejskim:

- Skierbieszów (od północy);
- Grabowiec (od północnego-wschodu);
- Miączyn (od wschodu);
- Komarów-Osada (od południowego- wschodu);
- Łabunie (od południowego- zachodu);
- Zamość (od zachodu);

Ze względu na wiejski charakter gminy Sitno, w granicach jej oddziaływania nie znajdują się żadne ośrodki miejskie. Natomiast jednostka położona jest w stosunkowo niewielkiej odległości od stolicy powiatu zamojskiego i miasta Zamość, bo zaledwie 13 km. Ponadto do najbliższych położonych miast w stosunku do analizowanej jednostki miejskiej należą:

- Krasnobród (ok. 31 km);
- Szczepleszyn (ok. 33 km);
- Zwierzyniec (ok. 37);

Tabela 14. Sołectwa położone w granicy gminy Sitno.

Sołectwa	
1.	Boży Dar
2.	Cześniki
3.	Cześniki-Kolonia
4.	Cześniki- Kolonia Górna
5.	Czołki
6.	Horyszów-Nowa Kolonia
7.	Horyszków Polski
8.	Horyszków- Stara Kolonia
9.	Janówka
10.	Jarosławiec
11.	Jarosławiec Górny
12.	Jarosławiec Dolny
13.	Karp
14.	Kornelówka-Kolonia
15.	Kornelówka
16.	Rozdoły
17.	Sitno
18.	Kolonia Sitno
19.	Stabrów
20.	Stanisławka
21.	Wólka Horyszowska

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Wikipedii.

W granicach administracyjnych gminy Sitno funkcjonuje 21 jednostek pomocniczych. Najwięcej z nich położonych jest w północnej, wschodniej i południowo- wschodniej części gminy. Sołectwo Sitno, w którym zlokalizowana jest siedziba gminy, leży w południowo-zachodniej części obszaru i łączy pozostałe jednostki pomocnicze. Poniżej przedstawiony został wykaz niniejszych sołectw.

5.2.2. Położenie geograficzne

Rysunek 3. Wyżyna Lubelska

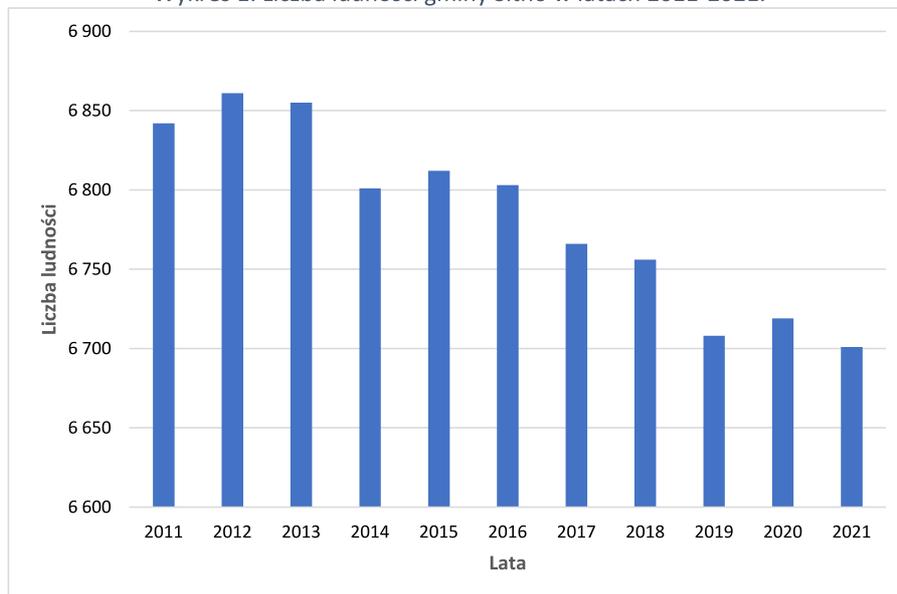
Źródło:

https://pl.wikipedia.org/wiki/Wy%C5%BCyna_Lubelska#/media/Plik:Wy%C5%BCyna_Lubelska.png

Według klasyfikacji fizycznogeograficznej Kondrackiego gmina Sitno położona jest w granicach makroregionu Wyżyny Lubelskiej oraz mezoregionu Padołu Zamojskiego i Działów Grabowieckich, do których przynależy jedynie północno-wschodni fragment analizowanego obszaru. Ukształtowanie terenu charakteryzuje się w konsekwencji rozległym padołem, czyli obniżeniem terenu o znacznej wysokości oraz systematycznie rozłożonymi głębokimi dolinami.

5.2.3. Demografia

Wykres 1. Liczba ludności gminy Sitno w latach 2011-2021.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS.

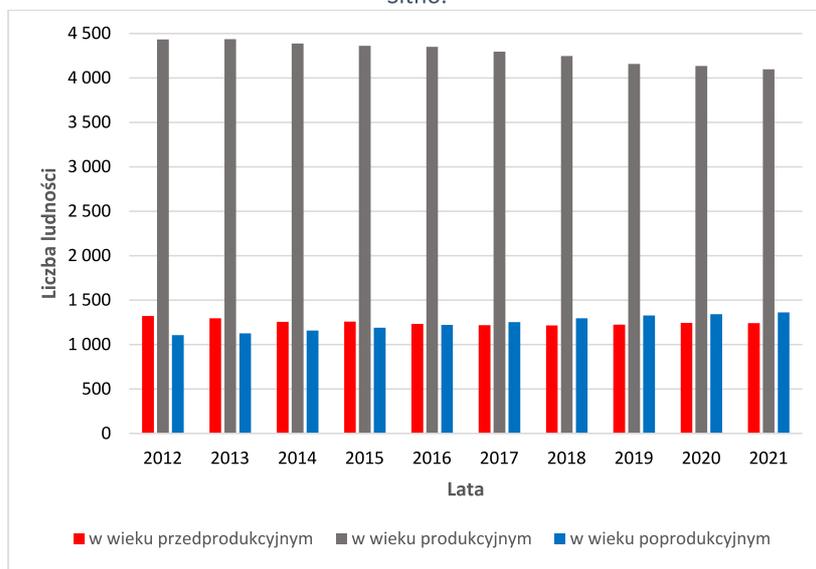
Tabela 15. Liczba ludności w gminie Sitno na przestrzeni lat 2011-2021.

Lata	Liczba ludności
2011	6 842
2012	6 861
2013	6 855
2014	6 801
2015	6 812
2016	6 803
2017	6 766
2018	6 756
2019	6 708
2020	6 719
2021	6 701

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS.

W granicach administracyjnych gminy Sitno na przestrzeni lat 2011-2021 doszło do zjawiska stopniowego zmniejszania się liczby ludności. Stan ludnościowy na przełomie lat 2011 i 2012 wzrósł osiągając najwyższą wartość w ciągu całego okresu badanego (6 861). Natomiast po 2013 zauważalna została tendencja spadkowa, którą przerwały w poszczególnych latach minimalne wzrosty ludnościowe. Ogólny zarys sytuacji demograficznej na przestrzeni lat 2011-2021 przedstawia znaczny spadek liczby ludności gminy Sitno.

Wykres 2. Liczba ludności według ekonomicznych grup wieku w latach 2012-2021 w gminie Sitno.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS.

Tabela 16. Liczba ludności według ekonomicznych grup wieku w latach 2012-2021 w gminie Sitno.

Lata	Ludność w wieku przedprodukcyjnym	Ludność w wieku produkcyjnym	Ludność w wieku poprodukcyjnym
2012	1 322	4 432	1 107
2013	1 295	4 435	1 125
2014	1 257	4 387	1 157
2015	1 259	4 362	1 191
2016	1 232	4 349	1 222
2017	1 217	4 295	1 254
2018	1 215	4 246	1 295
2019	1 225	4 156	1 327
2020	1 244	4 133	1 342
2021	1 240	4 098	1 363

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS.

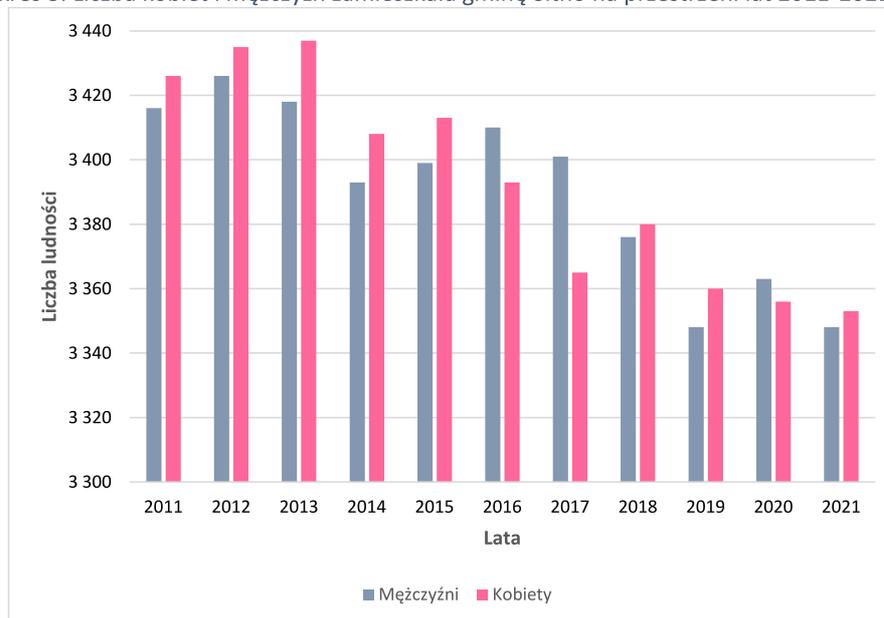
Stopniowy spadek liczby ludności gminy Sitno na przestrzeni lat 2011-2021 ma swoje odzwierciedlenie w postępującej tendencji spadkowej poszczególnych grup. Na przestrzeni lat zauważalny został ogólny spadek liczebności dwóch grup ekonomicznych-przedprodukcyjnej (o 82 osób) i poprodukcyjnej (o 334 osób). Natomiast w ciągu okresu badanego doszło do wzrostu ludności w wieku poprodukcyjnym (o 256 osób).

Tendencja spadkowa liczebności grupy mieszkańców w wieku przedprodukcyjnym utrzymywała się stale od 2012 do 2018 roku, natomiast na przełomie lat 2018/2019/2020 doszło do nagłego wzrostu, który został nastąpiony ponownym spadkiem w 2021 roku.

Podobnie sytuacja demograficzna kształtowała się w odniesieniu do grupy ludności w wieku produkcyjnym, gdzie do 2014 roku odnotowywany był ciągły wzrost liczebności, natomiast po 2015 zauważalny był widoczny spadek. Najwyższa wartość zaobserwowana była właśnie dla roku 2014, natomiast najniższa dla końcowego roku okresu badanego.

Ludność zamieszkująca gminę Sitno należy do charakterystycznego dla Polski społeczeństwa starzejącego się. Do 2016 roku liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym była wyższa od liczebności drugiej grupy, natomiast w 2017 roku sytuacja się odwróciła i utrzymuje się do dziś.

Wykres 3. Liczba kobiet i mężczyzn zamieszkała gminę Sitno na przestrzeni lat 2011-2021.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych, GUS.

Tabela 17. Liczba kobiet i mężczyzn zamieszkała gminę Sitno na przestrzeni lat 2011-2021.

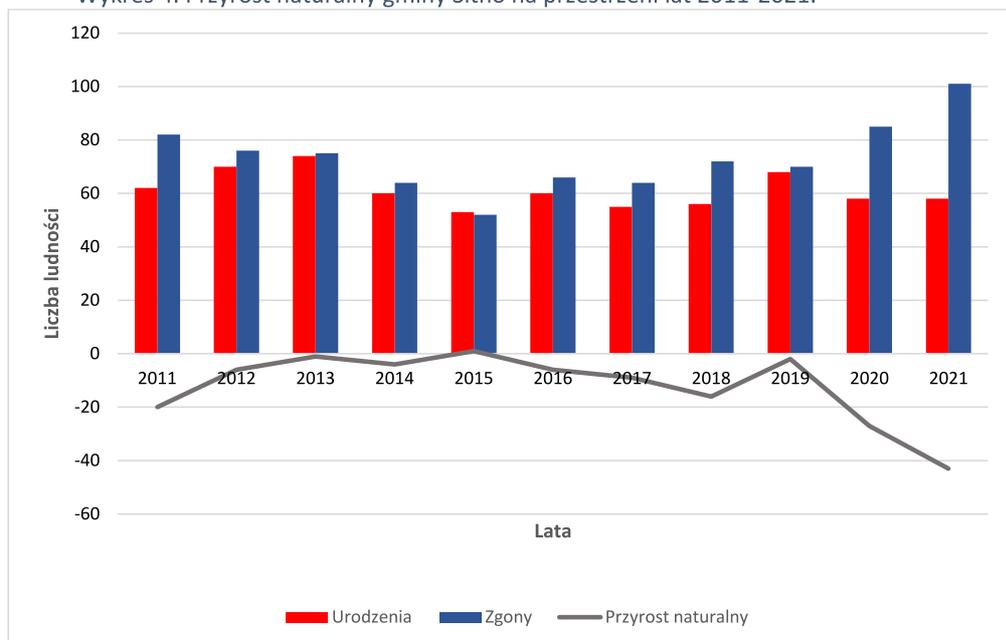
Rok	Mężczyźni	Kobiety
2011	3 416	3 426
2012	3 426	3 435
2013	3 418	3 437
2014	3 393	3 408
2015	3 399	3 413
2016	3 410	3 393
2017	3 401	3 365
2018	3 376	3 380
2019	3 348	3 360
2020	3 363	3 356
2021	3 348	3 353

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych, GUS.

Zarówno liczba kobiet jak i mężczyzn zamieszkujących gminę Sitno na przestrzeni lat 2011-2021 uległa znacznemu zmniejszeniu. W obydwóch grupach zauważalne są naprzemienne wzrosty i spadki ludnościowe, które finalnie dążą do wyżej wspomnianego spadku podczas całego okresu badanego.

Do roku 2015 pod względem liczebności kobiety górowały nad mężczyznami, natomiast na przestrzeni lat 2015-2020 sytuacja się odwróciła. Dodatkowo w 2021 roku odnotowano wzrost liczby kobiet nad liczbą mężczyzn.

Wykres 4. Przyrost naturalny gminy Sitno na przestrzeni lat 2011-2021.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych, GUS.

Tabela 18. Przyrost naturalny gminy Sitno na przestrzeni lat 2011-2021.

Lata	Urodzenia	Zgony	Przyrost naturalny
2011	62	82	-20
2012	70	76	-6
2013	74	75	-1
2014	60	64	-4
2015	53	52	1
2016	60	66	-6
2017	55	64	-9
2018	56	72	-16
2019	68	70	-2
2020	58	85	-27
2021	58	101	-43

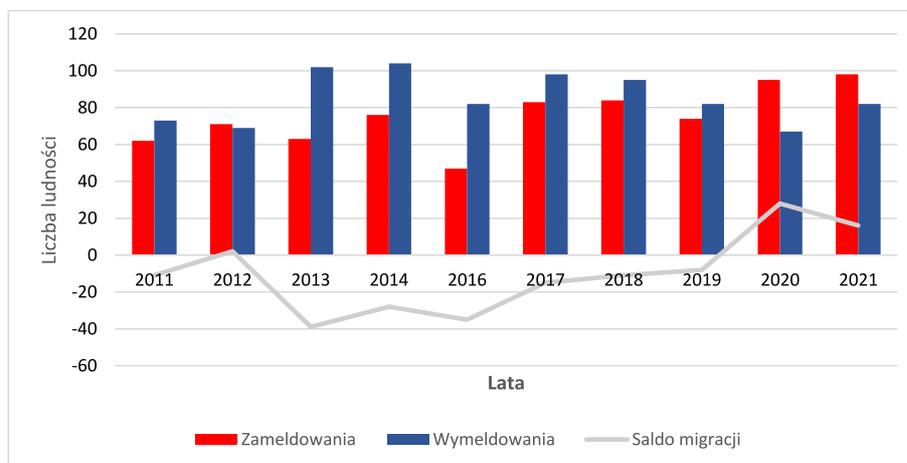
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych, GUS.

Na przestrzeni lat 2011-2021 w granicach administracyjnych gminy Sitno, zanotowany został nieznaczny spadek liczby urodzonych dzieci. Przez całkowity czas trwania okresu badanego zauważalne były wahania tendencji wzrostowych. W 2017 roku urodziło się najmniej osób (55), natomiast w 2013 najwięcej (74).

W przeciwieństwie do poprzedniej grupy, odnotowana liczba zgonów w latach 2011-2021 stanowczo wzrosła (o 19 osób). Jednakże od samego początku okresu badanego (2011 roku) do 2015 roku występowała ciągła tendencja spadkowa, gdzie osiągnęła najmniejszą wartość wśród całej analizy. Po 2016 roku sytuacja się odwróciła a liczba zgonów z roku na rok zaczęła rosnąć, gdzie w 2021 roku osiągnęła swoje maksimum.

Mieszkańcy gminy Sitno należą do charakterystycznego dla Polski społeczeństwa starzejącego się, gdzie liczba zgonów góruje nad liczbą urodzeń. Na przestrzeni lat 2011-2021 przyrost naturalny dla analizowanej jednostki administracyjnej utrzymywał się na wartościach ujemnych przez większość okresu badanego oraz ogólną tendencją spadkową, jedynie rok 2015 okazał się przelomowy osiągając wartość dodatnią.

Wykres 5. Saldo migracji w gminie Sitno w lata 2011-2021.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS.

Tabela 19. Saldo migracji w gminie Sitno w latach 2011-2021.

Lata	Zameldowania	Wymeldowania	Saldo migracji
2011	62	73	-11
2012	71	69	2
2013	63	102	-39
2014	76	104	-28
2016	47	82	-35
2017	83	98	-15
2018	84	95	-11
2019	74	82	-8
2020	95	67	28
2021	98	82	16

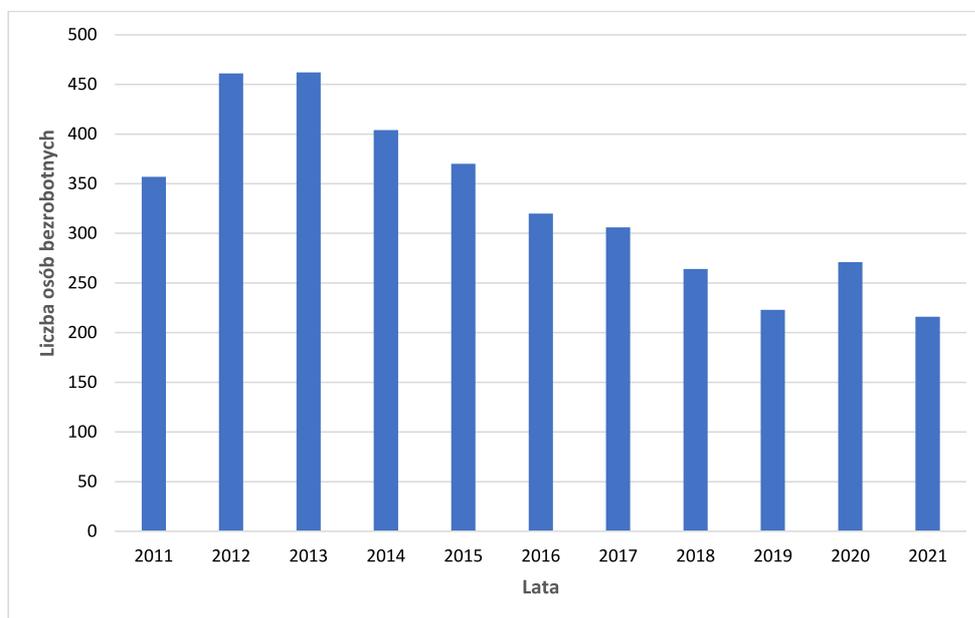
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych, GUS.

W gminie Sitno na przestrzeni lat 2011-2021 ogólna wartość salda migracji wzrosła, co oznacza rozkwit ruchu napływającego do analizowanej jednostki przestrzennej kosztem odpływu. Natomiast podczas trwania większości badanego okresu wartość salda migracji utrzymywała się na ujemnym poziomie, jedynie w latach 2012, 2020 i 2021 odnotowano dodatnie cechy. W 2013 roku zanotowano najniższą wartość (-39), natomiast w 2020 najwyższą (28). Brak danych dla roku 2015 spowodowana jest zmianą metodologii pobierania informacji w tym okresie, co może przekładać się na okrojenie wiarygodności informacji.

W latach 2011-2021 zauważono ogólny wzrost zameldowań w granicach administracyjnych gminy Sitno, natomiast nie był on stały i systematycznych. Podczas trwania okresu badanego występowały liczne wahania tendencji wzrostowych, w wyniku czego rok 2021 określony został największą liczbą zameldowań (98), natomiast rok 2016 najmniejszą (47).

Tendencja wzrostowa odnosi się adekwatnie do wymeldowani odnotowanych na terenie gminy Sitno w latach 2011-2021, która również nie utrzymywała się w sposób ciągły. W 2014 roku odnotowano największą liczbę wymeldowani (104) z analizowanej jednostki przestrzennej, natomiast w 2020 roku najmniejszą (67).

Wykres 6. Liczba osób bezrobotnych w gminie Sitno w latach 2011-2021.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych, GUS.

Tabela 20. Liczba osób bezrobotnych w latach 2011-2022.

Lata	Liczba osób bezrobotnych
2011	357
2012	461
2013	462
2014	404
2015	370
2016	320
2017	306
2018	264
2019	223
2020	271
2021	216

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych, GUS.

Główny szlak komunikacyjny przechodzący przez południową część gminy Sitno, stanowi droga krajowa nr 74, łącząca ze sobą ośrodki miejskie położone w trzech województwach: łódzkie, świętokrzyskie i lubelskie. Droga stanowi łącznik więzła Wieluń oraz Zosin a jej całkowita długość to 510 km. W skali gminy Sitno, przebiega jedynie przez miejscowość Karp i Jarosławiec. Pozostałą część systemu komunikacji analizowanej jednostki przestrzennej stanowią drogi powiatowe oraz gminne.

Tabela 21. Wykaz dróg gminnych przebiegających w obrębie granic administracyjnych gminy Sitno.

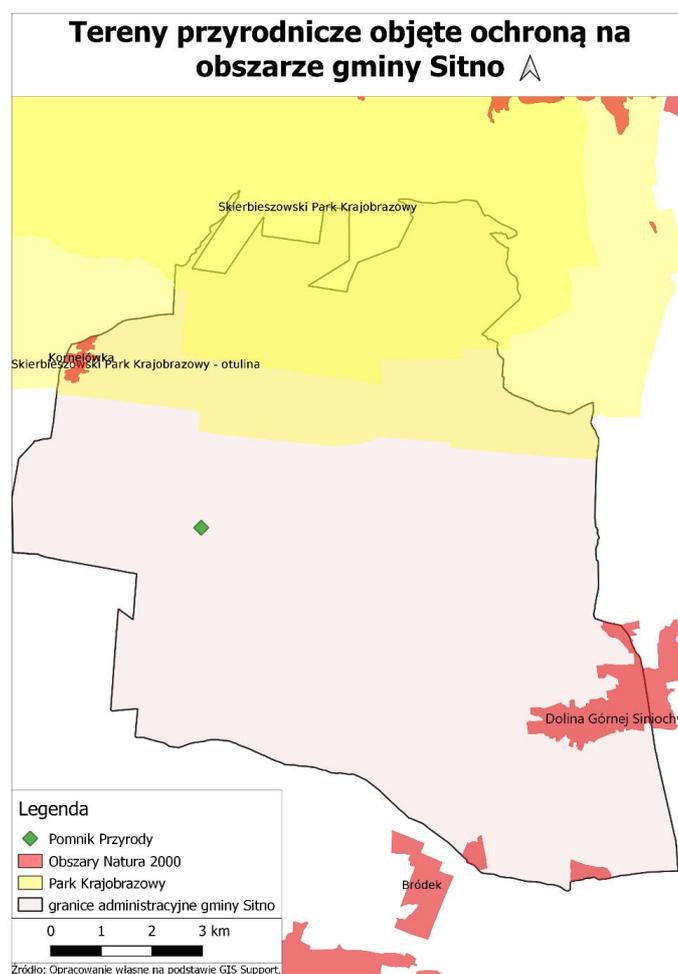
Lp.	Nr drogi	Przebieg drogi
1.	110381 L	Majdan- Szopinek- dr. gm. 110707L- Jarosławiec PGR- dr. pow. 3246L
2.	110700 L	dr.pow.3244L - Kornelówka - Kol. Kornelówka – gr .gminy Skierbieszów
3.	110701 L	dr.pow.3241L - Rozdoły - Stanisławka - dr.pow.3241L
4.	110702 L	dr.pow.3242L - Sitno - dr.pow.3246L
5.	110703 L	dr.pow.3246L -Stabrów - Wólka Horyszów Polski - dr.pow.3286L
6.	110704 L	dr.gm.110705L - Nowa Kolonia Horyszów Polski - dr.pow.3245L
7.	110705 L	dr.kraj.74 Karp - Wólka Horyszów - dr.gm.110703L
8.	110706 L	dr.pow.3246L -Stabrów - dr.kraj.74
9.	110707 L	dr.gm.110381L - Jarosławiec Reforma - dr.kraj.74
10.	110708 L	dr.pow.3271L - Jarosławiec Kol. - dr.pow.3246L
11.	110709 L	dr.pow.3272L - Czeźniki Miasteczko - dr.pow.3272L
12.	110710 L	dr.kraj.74 - Karp - Bożydar - dr.pow.3271L
13.	110711 L	dr.pow.3246L - Kol. Jarosławiec - dr.gm.110726L
14.	110712 L	dr.gm.110700L - Habrosówka - koniec zabudowy
15.	110713 L	dr.pow.3241L - Czołki (koniec zabudowy)
16.	110714 L	dr.pow.3241L - Czołki - dr.gm.110713L
17.	110715 L	dr.pow.3241L - Czołki (koniec zabudowy)
18.	110716 L	dr.pow.3241L - Sitno - koniec zabudowy
19.	110717 L	dr.pow.3241L - Kol. Rozdoły (koniec zabudowy)
20.	110718 L	dr.pow.3240L – Rozdoły
21.	110719 L	dr.pow.3246L - Stabrów - Stara Wieś (koniec zabudowy)
22.	110720 L	dr.pow.3246L - Stabrów - koniec zabudowy
23.	110721 L	dr.pow.3246L - Stabrów Góra - dr.gm.110703L
24.	110722 L	dr.pow.3245L - Nowa Kol. Horyszów Polski (koniec zabudowy)
25.	110723 L	dr.kraj.74 - Karp (koniec zabudowy)
26.	110724 L	dr.gm.110709L - Czeźniki (koniec zabudowy)
27.	110725 L	dr.pow.3272L - Kol. Czeźniki (koniec zabudowy)
28.	110726 L	dr.kraj.74 - Jarosławiec (koniec zabudowy)
29.	110949 L	dr.pow.3241L Sitno - Kornelówka dr.pow.3244L
30.	110950 L	dr.pow.3241L Czołki - Kornelówka dr.pow.3244L
31.	110951 L	dr.pow.3272L Czeźniki Kułaczówka (koniec zabudowy)
32.	112200 L	Czeźniki Kolonia (dr.pow.3271L-dr.gminna110725L)

Źródło: http://www.zdw.lublin.pl/infohtml/wykaz_drog/drogi_gminne_2015_sierpien.pdf

W granicach administracyjnych gminy Sitno przebiegają 32 drogi gminne o znaczeniu lokalnym, które w głównej mierze stanowią łącznik dróg powiatowych oraz dróg lokalnych.

5.2.4. Obszary ochrony przyrody

Rysunek 5. Tereny przyrodnicze objęte ochroną na obszarze gminy Sitno.

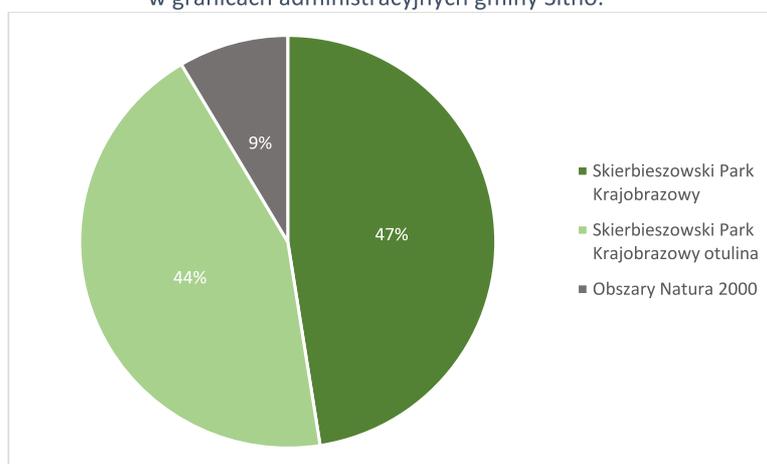
Źródło: Opracowanie własne na podstawie GIS Support.

W granicach administracyjnych gminy Sitno występują trzy obszary objęte ochroną Natura 2000, położone przy północno-zachodniej, południowo-wschodniej i południowej granicy analizowanej jednostki przestrzennej. Od północy natomiast obszar pokryty jest

Skierbieszowskim Parkiem Krajobrazowym wraz z Otuliną. Jedyne obiekty przyporządkowane do pomników przyrody w gminie Sitno położony jest natomiast w zachodnio-centralnej części gminy.

Największą powierzchnię pokrywa Skierbieszowski Park Krajobrazowy (1641 ha), stanowiąc jednocześnie 47% powierzchni należących do obszarów objętych ochroną przyrodniczą na terenie gminy. Otulina wyżej wymienionego parku zajmuje stosunkowo niewiele mniejszą powierzchnię, bo 1528 ha w granicach gminy. Obszary objęte ochroną Natura 2000 zajmują jedynie 9% analizowanej grupy.

Schemat 3. Stosunek procentowy powierzchni obszarów objętych prawną ochroną przyrody w granicach administracyjnych gminy Sitno.

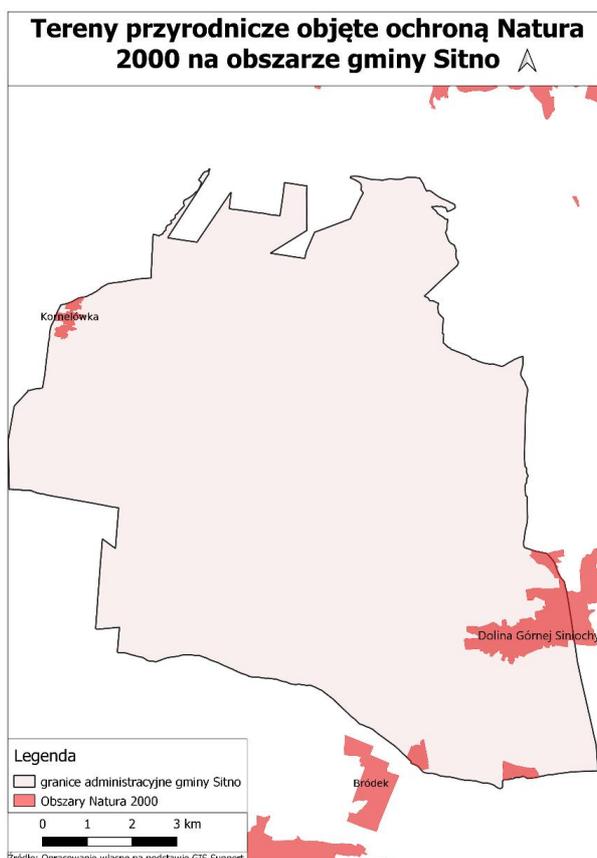
Źródło: Opracowanie własne na podstawie: <https://ongeo.pl/geoportal/gmina-sitno/ochrona-przyrody>

Tabela 22. Zestawienie powierzchni obszarów objętych prawną ochroną przyrody w granicach administracyjnych gminy Sitno.

Forma ochrony przyrody	Nazwa obszaru objętego ochroną przyrody	Powierzchnia (w ha)
Park Krajobrazowy	Skierbieszowski Park Krajobrazowy	1641
	Skierbieszowski Park Krajobrazowy z otuliną	1518
Obszary objęte ochroną Natura 2000	Dolina Górnej Sinochy	225
	Bródek	41
	Kornelówka	29

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: <https://ongeo.pl/geoportal/gmina-sitno/ochrona-przyrody>

Rysunek 6. Tereny przyrodnicze objęte ochroną Natura 2000 na obszarze gminy Sitno.

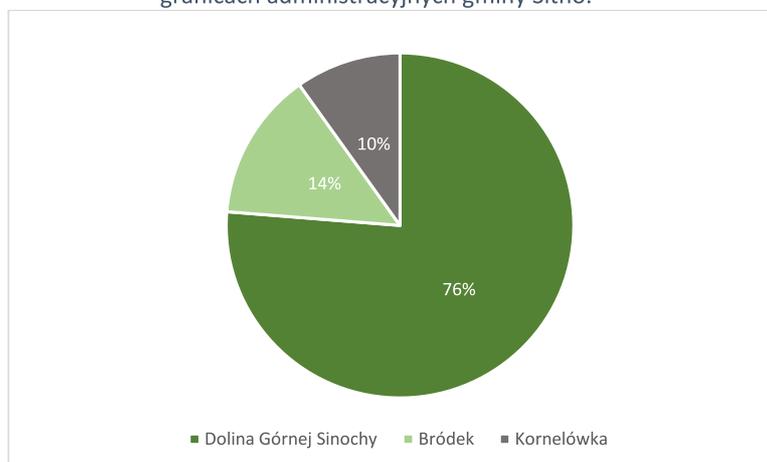

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GIS Support.

Na terenie gminy Sitno występują trzy obszary objęte ochroną siedliskową Natura 2000, których łączna powierzchnia pokrywa 295 ha, zajmując zaledwie 2,6%. Zdecydowanie największą część obszarów Natura 2000 pokrywają Obszary te położone są w południowej i północno-zachodniej części gminy.

Ze względu na powierzchnię najatrakcyjniejszym obszarem Natura 2000 staje się Dolina Górnej Sinochy, która obejmuje 76% powierzchni wszystkich obszarów chronionych poddanych tego typu ochronie. Pozostałe tereny zajmują znacznie mniejsze powierzchnie. Bródek zajmuje zaledwie 14 % powierzchni chronionego obszaru Natura 2000 a Kornelówka 10%.

Schemat 4. Procentowy udział powierzchni obszarów objętych ochroną Natura 2000 w granicach administracyjnych gminy Sitno.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: <https://ongeo.pl/geoportal/gmina-sitno/ochrona-przyrody>

Dolina Górnej Siniochy² położona jest w Kotlinie Hrubieszowskiej w południowej bruździe. Ostoja obejmuje rozległy górny odcinek doliny rzeki Siniochy, dopływu Huczwy. Dolina rzeki Siniochy od Cześnik (na zachodzie) do wsi Kotlice (na wschodzie) i Miaczyn (na północy). Występują tu liczne źródła zasilające zmeliorowane łąki. W dolinie występują niewielkie wzniesienia (grądziaki). W obrębie kompleksu łąk zachowały się niewielkie płaty łąk trzęślicowych oraz niewielki płat młaki niekoturzykowej z marzycą rudą. Obszar rozległych torfowisk w większości użytkowany ekstensywnie (łąki kośne, eksploatacja torfu), po części nieużytkowany. W obrębie łąk bardzo licznie występuje starodub łąkowy. Jego populacja szacowana jest na 10 000 - 15000 osobników. Powierzchnia siedlisk jest wprawdzie niewielka, ale młaki niskoturzykowe z marzycą rudą *Schoeneus ferrugines* są rzadkie. Stanowisko zapewnia lukę geograficzną w rozmieszczeniu tej odmiany siedliska. Występują tu również liczne rzadkie i chronione gatunki roślin. Z bezkręgowców stwierdzono występowanie 4 gatunków motyli zagrożonych wg. IUCN lub zamieszczonych w Konwencji Berneńskiej: modraszek telejus, modraszek nausithous, czerwonończyk nieparek i czerwonończyk fioletek. Największym zagrożeniem dla doliny przeprowadzone procesy agrarne (nawożenie) oraz wypalanie i regulowanie koryt rzecznych.

Bródek³

Ostoja położona jest w strefie wododziałowej Huczwy (dopływu Bugu) i Łabuńki (dopływu Wieprza) pomiędzy Kotliną Hrubieszowską a Kotliną Zamojską. Ostoja obejmuje 4 kompleksy głównie grądów subkontynentalnych odmiany wołyńskiej grąd subkontynentalny z licznym występowaniem gatunków ciepłolubnych. Obszar obejmuje płaty grądów z licznym

² http://ine.eko.org.pl/index_areas.php?rek=670

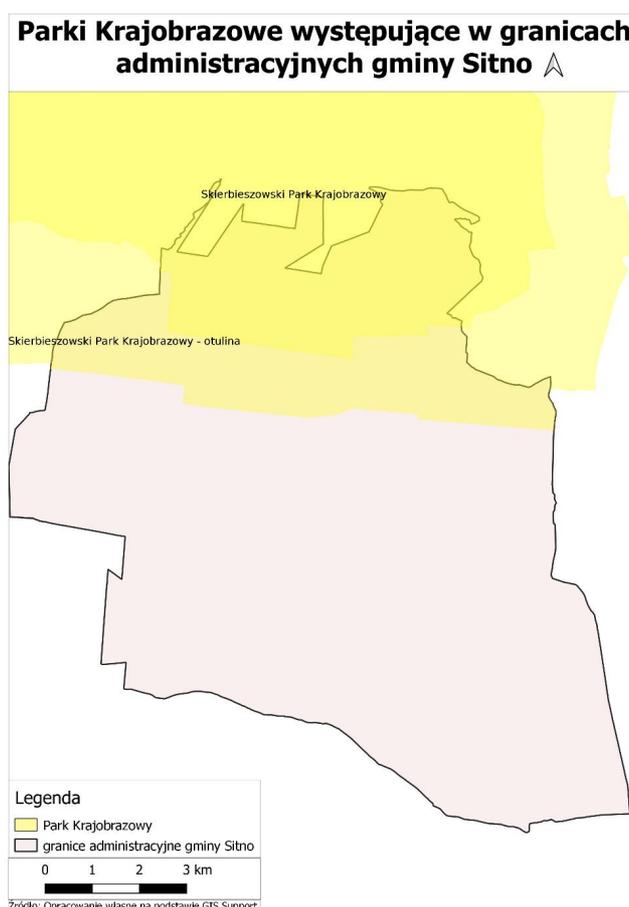
³ http://ine.eko.org.pl/index_areas.php?rek=751

występowaniem obuwika pospolitego (ponad 1400 os.) i licznymi gatunkami rzadkimi i chronionymi. Populacja obuwika stanowi 3,5 - 4,7 % populacji wojewódzkiej i ponad 2% populacji krajowej. Populacji obuwika zagraża naturalny proces sukcesji w grądzie prowadząca do nadmiernego zwarcia warstwy krzewów i drzew.

Kornelówka⁴

Obszar stanowi niewielki, śródpolny las liściasty zlokalizowany na wzniesieniach lessowo-kredowych Działów Grabowieckich na północ od Zamościa k. miejscowości Kornelówka. Dominują w nim dęby, graby i buki stanowiąc siedlisko zagrożone w skali Europy – grąd subkontynentalny. Powierzchnia obszaru na gruntach zarządzanych przez nadleśnictwo to 2,53 ha. (leśnictwo Łaziska)

Rysunek 7. Parki Krajobrazowe występujące w granicach gminy Sitno.

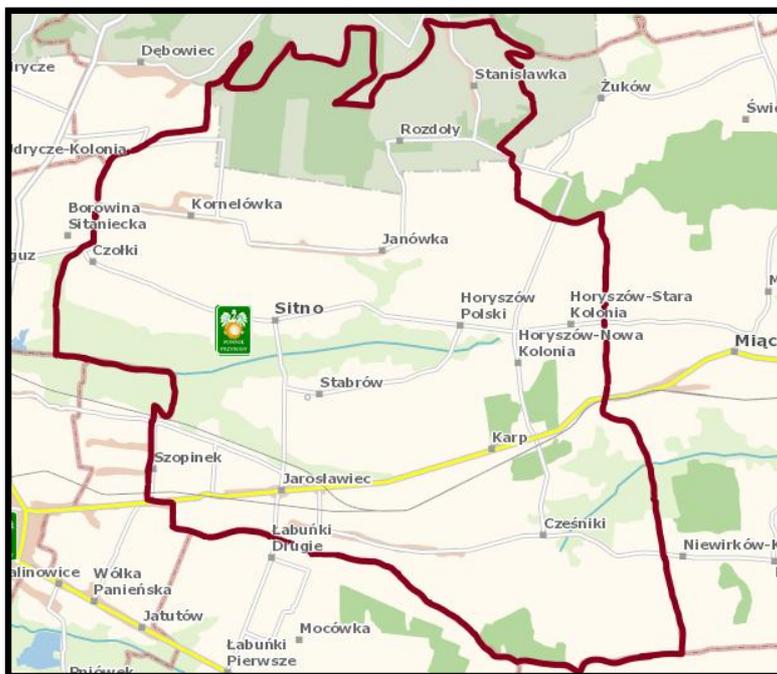
Źródło: Opracowanie własne na podstawie GIS Support.

⁴ https://krasnystaw.lublin.lasy.gov.pl/widget/obszary-natura-2000/-/101_INSTANCE_1M8a#.YxhtSHZBzIU

Park⁵ został utworzony w celu zachowania walorów przyrodniczych, krajobrazowych, kulturowych, historycznych i turystycznych (w tym siedlisk muraw kserotermicznych i lasów bukowych przy północno - wschodniej granicy występowania) zachodniej części mezoregionu Działy Grabowieckie - jednego z najwyższych położonych regionów Wyżyny Lubelskiej. Działy Grabowieckie są garbem o powierzchni ok. 1336 km² zbudowanym ze skał górnokredowych, pokrytych utworami lessowymi, jednakże w wielu miejscach obserwuje się odsłonięcia skał wapiennych. Specyficzny krajobraz Działów Grabowieckich jest wynikiem „pracy” rzek przepływających w układzie równoleżnikowym: Wolicy, Wojsławki, Siennicy. Pomiędzy dolinami rzek znajdują się tereny wyżej położone w postaci długich na wiele kilometrów grzęd, które dodatkowo poprzecinane są dolinami mniejszych cieków wodnych oraz tzw. suchymi dolinami zwanymi tutaj debrami. Na jednej z takich grzęd, w okolicach wsi Dębowiec, znajduje się najwyższe wzniesienie Wyżyny Lubelskiej o maksymalnej wysokości bezwzględnej 313 m. n. p. m. Na terenie Parku występuje klimat kontynentalny, charakteryzujący się mroźną zimą i gorącym latem. Roczna ilość opadów wynosi średnio ok. 600 mm. Przeważają deszcze letnie – krótkie, gwałtowne ulewy. Występuje tutaj duża ilość dni słonecznych (ok. 38% w roku). Teren ten jest bardzo ubogi w otwarte zbiorniki wód. Stawy znajdują się tutaj w okolicach Orłowa Murowanego, Skierbieszowa, Hajownik i Bończy. Za to teren jest jednym z najbardziej „uźródlonych” obszarów Wyżyny Lubelskiej. Badania wykazały, że w dorzeczu Wolicy występuje aż 165 czynnych źródeł.

⁵ <https://parki.lubelskie.pl/parki-krajobrazowe/skierbieszowski-park-krajobrazowy/o-parku>

Rysunek 8. Pomnik przyrody występujące na terenie gminy Sitno.

Źródło: Źródło:

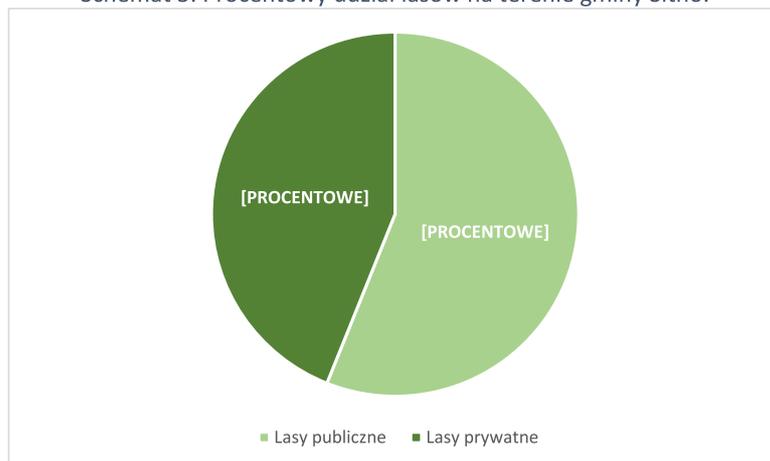
<https://geoserwis.gdos.gov.pl/mapy/?showExternalObject=4CBD755EF895A57294BAEAE7270F96E>

W granicach administracyjnych gminy Sitno zlokalizowany został jeden pomnik przyrody, w którego skład wchodzi grupa sześciu drzew należąca do jednego gatunku- Jesionu wyniosłego. Obiekt został zatwierdzony na skutek Orzeczenia Nr 56 z dnia 10 grudnia 1980 r. w sprawie uznania za pomnik przyrody (Dz. Urz. WRN w Zamościu, Nr. 4, poz. 18 z 1981r.). Według Formularza danych dla pomnika przyrody wygenerowanego przez Generalną Dyрекcję Ochrony Środowiska, omawiany obiekt nie podlega ochronie na podstawie prawa międzynarodowego oraz według zarządzenia sprawującego nadzór widnieje konieczność zmiany przepisów wskazujących sprawującego nadzór.

Najwyższe z drzew osiąga nawet 32 metry wysokości, natomiast rekordowy obwód wśród zespołu zadrzewień wynosi 547 cm. Pomnik położony jest na terenie parku pałacowego w południowo- zachodniej części miejscowości Sitno.

5.2.5. Lasy

Schemat 5. Procentowy udział lasów na terenie gminy Sitno.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych,

Prawie 1250 ha powierzchni gminy Sitno pokryta jest obszarami leśnymi, z których ponad 700 ha stanowią lasy publiczne a pozostała część (549 ha) to lasy prywatne. Występują one głównie na północy, wschodzie i południu obszaru objętego planem. Ogólna lesistość gminy jest stosunkowo niewielka i wynosi na stan w 2011 roku 11,14%, gdzie średnia lesistość Polski wynosi ponad 30%.

5.2.6. Gleby⁶

Na terenie gminy dominują gleby bielcowe, wytworzone z lessów. Jedynie w części północno - wschodniej, położonej w obrębie Działów Grabowieckich, powszechne są rędziny kredowe. W dolinach cieków wodnych występują gleby bagienne i mułowo- bagienne. Pod względem przydatności rolniczej (wartość bonitacyjna) ok. 80% obszaru gminy zajmują gleby kompleksu 1-pszennego bardzo dobrego oraz 2-pszennego dobrego (gleby klasy IIIa, a także II oraz IIIb).

5.3. Uwarunkowania historyczne⁷

Obszar objęty niniejszym opracowaniem znalazł się w obrębie państwa polskiego w X wieku. Pozostawał wtedy w zasięgu międzynarodowego szlaku handlowego ze wschodu na zachód, wzdłuż którego wybudowano liczne grodziska, określane jako Grody Czerwieńskie.

⁶ Strategia Rozwoju Gminy Sitno na lata 2015-2023

⁷ Strategia Rozwoju Gminy Sitno na lata 2015-2023

W X - XI wieku stały się one zarówno przyczyną rozkwitu gospodarczego tych terenów, jak i miejscem konfliktów polsko - ruskich.

Ziemie te na trwałe znalazły się w obrębie granic państwa polskiego za panowania Kazimierza Wielkiego. Pod koniec XVI wieku weszły we władanie rodziny Zamoyskich. W czasie wzrostu potęgi i znaczenia rodu (XVI/XVII wiek) przeżywały one rozkwit gospodarczy. W 1580 roku Jan Zamoyski, kanclerz i hetman wielki koronny, założył Zamość, a następnie pierwszą w Polsce ordynację, która objęła swym zasięgiem również obszar dzisiejszej Gminy Sitno. Stała się ona wkrótce centrum kulturowym, handlowym i administracyjnym. Po I rozbiórce Polski ziemie ordynacji znalazły się pod panowaniem austriackim, od 1807 roku⁶⁵ 19 leżały w granicach Księstwa Warszawskiego, a od 1815 do 1918 roku - Królestwa Polskiego.

Szczególnie tragicznym okresem w historii opisywanego obszaru była II wojna światowa. Mieszkańcy wielu miejscowości zostali wysiedleni (np. Boży Dar, Cześniki, Czołki, Jarosławiec, Rozdoły, Stabrów), a w innych wykonywane były masowe egzekucje (Horyszów Polski, Janówka, Kornelówka, Sitno). W czasie okupacji w miejscowości Stanisławka ukrywał się Stefan Wyszyński, późniejszy kardynał i Prymas Polski. Powstały tutaj także oddziały partyzanckie, zakładane przez miejscowych nauczycieli.

W latach 1975 - 1998 Gmina Sitno (do 1954 gmina Nowa Osada) położona była w województwie zamojskim. Według aktualnego podziału administracyjnego zlokalizowana jest na terenie powiatu zamojskiego w województwie lubelskim.

5.4. Uwarunkowania kulturalne

W granicach administracyjnych gminy Sitno funkcjonują trzy szkoły podstawowe, zlokalizowane w Sitnie, Jarosławcu oraz Cześnikach. W siedzibie gminy usytuowane jest również przedszkole prowadzone wraz ze szkołą podstawową.

W samym Sitnie funkcjonuje Centrum Kultury połączone z biblioteką, której filia zlokalizowana została dodatkowo w Cześnikach oraz Horyszowie Polskim. Łączna ilość książek, którą można znaleźć we wszystkich obiektach bibliotecznych wynosi prawie 15 tysięcy.

Dodatkowo w gminie Sitno funkcjonują różnorodne stowarzyszenia, umożliwiające rozwijanie zainteresowań oraz pogłębiające więzi społeczne lokalnych mieszkańców. Funkcjonują one na różnych płaszczyznach i zahaczają o rozmaite kierunki. Poniżej został przedstawiony tabelaryczny wykaz funkcjonujący stowarzyszeń.

Tabela 23. Wskaz stowarzyszeń funkcjonujących w granicach administracyjnych Sitna.

Lp.	Nazwa Stowarzyszenia
1.	Stowarzyszenie Rozwoju i Promocji Gminy Sitno C.L
2.	Stowarzyszenie Inicjatyw Społecznych
3.	Gminny Klub Sportowy „Potok Sitno”
4.	LGD Ziemia Zamojska
5.	Stowarzyszenie Faktoria Talentów

Źródło: <http://sitno.gmina.pl/stowarzyszenia>

5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zapis ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 roku (Dz. U. z 2021 r. poz. 710) definiują podstawowe formy ochrony zabytków, do których należą:

1. Wpis do rejestru zabytków;
2. Wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
3. Uznanie za pomnik historii;
4. Utworzenie parku kulturowego;
5. Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze gminy Sitno funkcjonują dwie z wyżej wymienionych form ochrony zabytków: wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy.

5.5.1. Zabytki wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2021 r. poz. 710) rejestr zabytków prowadzi wojewódzki konserwator zabytków, który, zgodnie z w/w ustawą, jako jedyny organ ochrony zabytków posiada kompetencje wpisywania zabytków do rejestru. Wpis zabytku do rejestru zabytków dokonywany jest na mocy decyzji administracyjnej, w księdze rejestru zabytków, określanej w zależności od kategorii zabytku właściwym symbolem:

- księga A – zabytki nieruchome,
- księga B – zabytki ruchome,
- księga C – zabytki archeologiczne.

Zabytek nieruchomy może zostać wpisany do rejestru z urzędu lub na wniosek właściciela lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym zabytek się znajduje. Do rejestru może być wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpisu dokonuje właściwy Wojewódzki Konserwator Zabytków wydając decyzję administracyjną. Zabytek wpisany do rejestru, który uległ zniszczeniu w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej albo, którego wartość będąca podstawą wydania decyzji o wpisie do rejestru nie została potwierdzona w nowych ustaleniach naukowych, zostaje skreślony z rejestru. Skreślenie z rejestru następuje na podstawie decyzji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Na terenie gminy Sitno znajdują się obiekty zabytkowe o wysokich walorach artystycznych i mające historyczne znaczenie. Część z nich jest szczególnie ważnym instrumentem w kształtowaniu lokalnego dziedzictwa kulturowego a następnie do jego rozwoju, dlatego wpisana została do **Wojewódzkiego Rejestru Zabytków**. Należą do nich:⁸

- **Dawna cerkiew prawosławna a obecny kościół rzymskokatolicki parafialny pw. Podwyższenia Krzyża Świętego, cmentarz cerkiewny z ogrodzeniem i drzewostanem w Horyszowie Polskim, A/1598;**
- **Cmentarz grzebalny wraz z nagrobkami i drzewostanem w Horyszowie Polskim, A/1553;**
- **Rządówka wraz z parkiem krajobrazowym w Jarosławcu, A/1456;**
- **Zespół pałacowo-parkowy w Sitnie, A/1321;**
- **Cmentarz wojenny z I wojny światowej w Sitnie, A/1584;**
- **Cmentarz wojenny z I wojny światowej w Sitnie, A/1502;**
- **Cmentarz wojenny z I wojny światowej w Stanisławce, A/1548;**

5.5.2. Zabytki wpisane do ewidencji zabytków

5.5.3. Stanowiska archeologiczne ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków

Zabytek archeologiczny to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów lub zabytek ruchomy, będący tym wytworem (art. 3 pkt 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

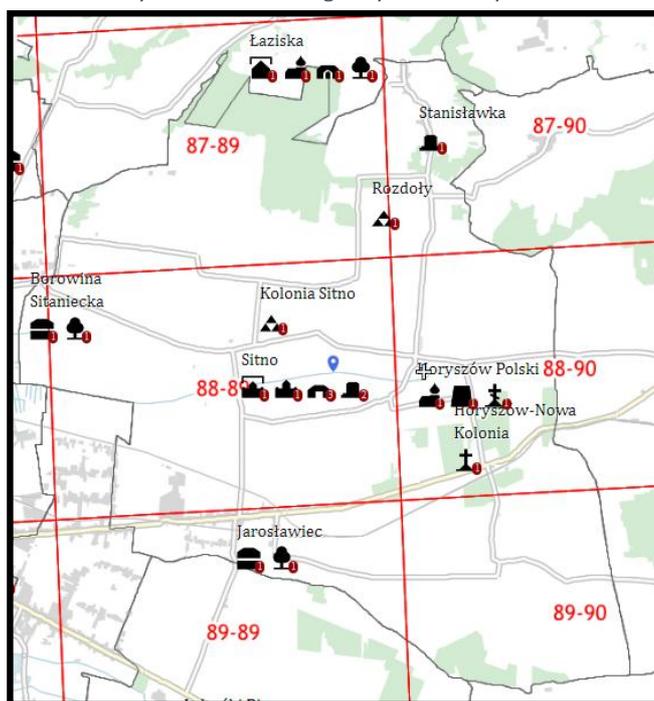
Zabytki archeologiczne są częścią dziedzictwa kulturowego. Na zasób zabytków archeologicznych składają się zarówno tzw. stanowiska archeologiczne (obiekty i warstwy zlokalizowane w terenie), jak i ruchome zabytki (przedmioty) z nich pochodzące.

⁸ Obwieszczenie nr 1/2022 Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie z dnia 28 lutego 2022 r. w sprawie wykazu zabytków wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych województwa lubelskiego i do rejestru zabytków archeologicznych województwa lubelskiego

Stanowiska archeologiczne ujawnione głównie podczas badań powierzchniowych (AZP) składają się głównie na archeologiczne dziedzictwo kulturowe gminy. Najlepiej zachowane są stanowiska archeologiczne położone na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych.

W granicach administracyjnych gminy Sitno występują jedynie stanowiska archeologiczne wpisane do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Rysunek 9. Podział gminy na obszary AZP.

Źródło: <https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/>

Tabela 24. Stanowiska archeologiczne wpisane do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Lp.	Miejscowość	AZP	Nr na arkuszu AZP	Kultura/chronologia
1.	Kolonia Sitno C/147	88-89		
2.	Rozdoły i Kolonia Sitno C/146	87-89		

5.5.4. Wykaz obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków

Lp.	Miejscowość	Obiekt
1.	Boży Dar	Kapliczka
2.	Cześniki	Cmentarz grzebalny
3.	Cześniki	Kościół parafialny p.w. św. Michała Archanioła (dawna cerkiew prawosławna)
4.	Cześniki	Cmentarz przykościelny z drzewostanem

5.	Czeźniki Kolonia	Krzyż
6.	Czeźniki Kolonia	Dawny zespół dworski - pozostałości
7.	Czeźniki Kolonia	Kaplica grobowa Sierakowskich w d. zespole dworskim
8.	Czeźniki Kolonia	Park w dawnym zespole dworskim
9.	Czeźniki Kolonia Dolne	Figura świętego Jana Nepomucena
10.	Czołki	Kapliczka przy mogile
11.	Czołki	Krzyż drewniany
12.	Czołki	Cmentarz grzebalny (parafialny)
13.	Horyszów Nowa Kolonia	Kapliczka
14.	Horyszów Nowa Kolonia	Park dworski- pozostałości
15.	Horyszów Polski	Cmentarz Grzebalny
16.	Horyszów Polski	Kościół parafialny p.w. podwyższenia krzyża świętego
17.	Horyszów Polski	Cmentarz przykościelny z ogrodzeniem i drzewostanem
18.	Horyszów Polski	Pomnik Nagrobny (klasycyzująca kolumna z krzyżem)
19.	Horyszów Stara Kolonia	Kapliczka 1870 r.
20.	Horyszów Stara Kolonia	Kapliczka 1907 r.
21.	Janówka	Krzyż drewniany
22.	Jarosławiec	Kapliczka 1905r.
23.	Jarosławiec	Młyn drewniany
24.	Jarosławiec	Kapliczka 1908r.
25.	Jarosławiec	Rządcówka w pozostałościach zespołu dworskiego
26.	Jarosławiec	Park w pozostałościach zespołu dworskiego
27.	Jarosławiec	Cmentarz grzebalny, parafialny
28.	Karp	Cmentarz z I wojny światowej
29.	Kolonia Czeźniki Górne/Dolne	Krzyż
30.	Kolonia Kornelówka, granica gminy	Krzyż drewniany przy źródle
31.	Kolonia Sitno	Krzyż- kapliczka
32.	Rozdoły	Figura świętego Jana Nepomucena
33.	Rozdoły	Cmentarz z I wojny światowej
34.	Sitno	Park w zespole pałacowo-parkowym
35.	Sitno	Spichlerz w zespole pałacowo-parkowym
36.	Sitno	Obora w zespole pałacowo-parkowym
37.	Sitno	Stodoła- Magazyn w zespole pałacowo-parkowym
38.	Sitno	Cmentarz wojenny z I wojny światowej
39.	Sitno	Cmentarz wojenny z I wojny światowej
40.	Sitno	Młyn motorowy, obecnie elektryczny
41.	Sitno	Zespół pałacowo-parkowy
42.	Sitno	Pałac w zespole pałacowo-parkowym
43.	Stabród	Krzyż drewniany
44.	Stabród- Kolonia Górna	Kapliczka- krzyż drewniany
45.	Stanisławka	Cmentarz wojenny z I wojny światowej
46.	Stanisławka	Krzyż drewniany
47.	Stanisławka	Dom drewniany nr 69
48.	Stanisławka	Kaplica p.w. św. Stanisława Biskupa
49.	Wólka Horyszowska	Cmentarz z I wojny światowej

Źródło: Gminna ewidencja zabytków.

Tabela 25 Stanowiska archeologiczne ujęte w ewidencji zabytków gminy Sitno.

Lp.	Miejscowość i nr stanowiska	Nr obszaru AZP	Nr stanowiska na obszarze	Uwagi
1.	Stanisławka St. 1	87-89	1	
2.	Kornelówka St. 1	87-89	2	
3.	Kornelówka St. 2	87-89	8	
4.	Kolonia Sitno St. 1	87-89	10	
5.	Rozdoły St. 1	87-89	14	
6.	Kolonia Sitno St. 2	87-89	15	
7.	Stanisławka St. 2	87-89	16	
8.	Kornelówka St. 3	87-89	17	
9.	Kolonia Sitno St. 3	87-89	18	
10.	Kolonia Sitno St. 4	87-89	19	
11.	Rozdoły St. 2	87-89	20	
12.	Kolonia Sitno St. 5	87-89	21	
13.	Kolonia Sitno St. 6	87-89	22	
14.	Kolonia Sitno St. 7	87-89	23	
15.	Kolonia Sitno St. 8	87-89	24	
16.	Stanisławka St. 3	87-90	5	
17.	Stanisławka St. 4	87-90	111	
18.	Czołki St.4	88-88	36	
19.	Czołki St. 3	88-88	37	
20.	Czołki St. 2	88-88	38	
21.	Czołki St. 21	88-88	39	
22.	Jarosławiec St. 1	88-89	4	
23.	Jarosławiec St. 2	88-89	5	

24.	Jarosławiec St.3	88-89	6	
25.	Jarosławiec St. 4	88-89	7	
26.	Jarosławiec St. 5	88-89	8	
27.	Jarosławiec St. 6	88-89	9	
28.	Jarosławiec St. 7	88-89	10	
29.	Kolonia Stabród St. 1	88-89	11	
30.	Kolonia Stabród St. 2	88-89	12	
31.	Kolonia Stabród St. 3	88-89	13	
32.	Stabród- Ogierówka St. 1	88-89	14	
33.	Stabród- Ogierówka St. 2	88-89	15	
34.	Stabród- Ogierówka St. 3	88-89	16	
35.	Stabród- Ogierówka St. 4	88-89	17	
36.	Stabród Góra St. 1	88-89	18	
37.	Stabród Góra St. 2	88-89	19	
38.	Stabród Góra St. 3	88-89	21	
39.	Stabród Stara Wieś St. 4	88-89	20	
40.	Stabród Stara Wieś St. 5	88-89	22	
41.	Stabród Stara Wieś St. 6	88-89	23	
42.	Stabród Stara Wieś St. 7	88-89	24	
43.	Stabród Stara Wieś St. 8	88-89	25	
44.	Stabród Stara Wieś St. 9	88-89	26	
45.	Stabród Stara Wieś St. 10	88-89	27	
46.	Stabród Stara Wieś St. 11	88-89	28	
47.	Stabród Stara Wieś St. 12	88-89	29	
48.	Horyszów Polski St. 1	88-89	30	

49.	Horyszów Polski St. 2	88-89	31	
50.	Horyszów Polski St. 3	88-89	32	
51.	Horyszów Polski St. 4	88-89	33	
52.	Horyszów Polski St. 5	88-89	34	
53.	Horyszów Polski St. 6	88-89	35	
54.	Horyszów Polski St. 7	88-89	36	
55.	Horyszów Polski St. 8	88-89	37	
56.	Janówka St. 1	88-89	38	
57.	Janówka St. 2	88-89	39	
58.	Sitno St. 1	88-89	40	
59.	Sitno St. 2	88-89	41	
60.	Sitno St. 3	88-89	42	
61.	Sitno St. 4	88-89	43	
62.	Sitno St. 5	88-89	44	
63.	Sitno St. 6	88-89	45	
64.	Sitno St. 7	88-89	46	
65.	Sitno St. 8	88-89	47	
66.	Sitno St. 9	88-89	48	
67.	Czołki St. 5	88-89	49	
68.	Czołki St. 6	88-89	50	
69.	Czołki St. 7	88-89	51	
70.	Czołki St. 8	88-89	52	
71.	Nowa Kolonia Horyszów Polski St. 1	88-89	53	
72.	Nowa Kolonia Horyszów Polski St. 2	88-89	54	
73.	Wólka Horyszowska St. 1	88-89	55	

74.	Wólka Horyszowska St. 2	88-89	56	
75.	Stabród Stara Wieś St. 13	88-89	57	
76.	Stabród Stara Wieś St. 3	88-89	3	
77.	Stabród Stara Wieś St. 2	88-89	2	
78.	Stabród Stara Wieś St. 1	88-89	1	
79.	Horyszów Polski St. 19	88-89	58	
80.	Sitno St. 11	88-89	59	
81.	Horyszów Polski St. 9	88-90	2	
82.	Horyszów Polski St. 10	88-90	3	
83.	Horyszów Nowa Kolonia St. 3	88-90	4	
84.	Horyszów Polski St. 11	88-90	85	
85.	Horyszów Polski St. 12	88-90	86	
86.	Horyszów Polski St. 13	88-90	87	
87.	Horyszów Polski St. 14	88-90	88	
88.	Horyszów Polski St. 15	88-90	89	
89.	Horyszów Polski St. 16	88-90	90	
90.	Horyszów Polski St. 17	88-90	91	
91.	Czeńniki St. 32	88-90	92	
92.	Czeńniki St. 33	88-90	93	
93.	Czeńniki St. 34	88-90	94	
94.	Czeńniki St. 1	89-90	2	
95.	Czeńniki St. 2	89-90	3	
96.	Czeńniki St. 3	89-90	4	
97.	Czeńniki St. 4	89-90	5	
98.	Czeńniki St. 5	89-90	6	

99.	Czeńniki St. 6	89-90	7	
100.	Czeńniki St. 7	89-90	8	
101.	Czeńniki St. 8	89-90	9	
102.	Czeńniki St. 9	89-90	10	
103.	Czeńniki St. 10	89-90	11	
104.	Czeńniki St. 11	89-90	12	
105.	Czeńniki St. 12	89-90	13	
106.	Czeńniki St. 13	89-90	14	
107.	Czeńniki St. 14	89-90	15	
108.	Czeńniki St. 15	89-90	16	
109.	Czeńniki St. 16	89-90	17	
110.	Czeńniki St. 17	89-90	18	
111.	Czeńniki St. 18	89-90	19	
112.	Czeńniki St. 19	89-90	20	
113.	Czeńniki St. 20	89-90	21	
114.	Czeńniki St. 21	89-90	22	
115.	Czeńniki St. 22	89-90	23	
116.	Czeńniki St. 23	89-90	24	
117.	Czeńniki St. 24	89-90	25	
118.	Czeńniki St. 25	89-90	26	
119.	Czeńniki St. 26	89-90	27	
120.	Czeńniki St. 27	89-90	28	
121.	Czeńniki St. 28	89-90	29	
122.	Czeńniki St. 29	89-90	30	
123.	Czeńniki St. 30	89-90	31	

124.	Cześniki St. 31	89-90	32	
125.	Cześniki Kolonia St. 1	89-90	33	
126.	Cześniki Kolonia St. 2	89-90	34	
127.	Cześniki Kolonia St. 3		35	
128.	Cześniki Kolonia St. 4	89-90	36	
129.	Cześniki Kolonia St. 5	89-90	37	
130.	Cześniki Kolonia St. 6	89-90	38	
131.	Cześniki Kolonia St. 7	89-90	39	
132.	Cześniki Kolonia St. 8	89-90	40	
133.	Cześniki Kolonia St. 9	89-90	41	
134.	Cześniki Kolonia St. 10	89-90	42	
135.	Cześniki Kolonia St. 11	89-90	43	
136.	Cześniki Kolonia St. 12	89-90	44	
137.	Cześniki Kolonia St. 13	89-90	45	

Źródło: Gminna ewidencja zabytków.

5.5.5. Zabytki w zbiorach muzealnych

Na terenie Gminy Sitno nie znajdują się muzea oraz nie funkcjonują izby pamięci.

5.5.6. Zabytki ruchome

Zabytki ruchome stanowią z reguły wyposażenie kościołów i innych budynków.

5.6. Najważniejsze zabytki gminy Sitno

Na terenie Gminy Sitno znajdują się obiekty, które należałoby uznać za wyjątkowo wyróżniające się na tle wszystkich zabytków, zarówno wpisanych do rejestru, jak i gminnej ewidencji zabytków. Stanowią one elementy rozpoznawalne przez społeczeństwo nie tylko w skali regionu. Tworzą pewnego rodzaju „wizytówkę”, która przyciąga nowych odbiorców stymulując rozwój regionu. Uważane są również za najcenniejszy i główny instrument rozwoju dziedzictwa kulturowego. Do najważniejszych z nich należą:

5.6.1. Kościół rzymskokatolicki parafialny p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego, cmentarz cerkiewny z ogrodzeniem i drzewostanem w Horyszowie Polskim⁹

Od r. 1743 istniała tu parafia greckokatolicka. W połowie w. XIX posiadała filię w Stabrowie. Po kasacie unii w r. 1875 została zniesiona, a na jej miejsce utworzono parafię prawosławną, która funkcjonowała do I wojny światowej. Katolicy obrządku łacińskiego należeli wówczas do parafii grabowieckiej i sitanieckiej i dubskiej.

Parafia rzymskokatolicka w Horyszowie Polskim została erygowana, 6 II 1919 r., przez bpa lubelskiego Mariana Fulmana. Powstała z podziału parafii Grabowiec, Dub i Sitaniec. W ciągu krótkiego swojego istnienia uległa znacznemu zmniejszeniu: po II wojnie światowej do nowych parafii odłączono szereg miejscowości: część Rozdołów i Stanisławki do Łazisk, część Jarosławca (w r. 1950) do parafii św. Krzyża w Zamościu, Ministrówka do Miączyna, Cześniaki wieś i kol., Bożydar, Jarosławiec Górny, Karp do Cześniak, Czołki, Kornelówka i część Sitna do parafii Czołki, Jarosławiec i część Stabrowa do parafii w Jarosławcu. Parafia została włączona pierwotnie do dekanatu hrubieszowskiego, następnie zamojskiego (od r. 1923), od r. 1978 zamojskiego nowomiejskiego, następnie krasnobrodzkiego, a od r. 1995 do dekanatu sitanieckiego.

W latach sześćdziesiątych XX w. budowa budynków gospodarczych, w latach siedemdziesiątych nowej plebanii. Pierwotnie uposażenie parafii stanowiło 3,36 ha ziemi ornej i 0,56 ha ogrodu. W r. 2000 odzyskano 5,41 ha ziemi ornej. Ciężkim okresem w dziejach parafii była II wojna światowa. Dnia 19 V 1942 r. żandarmeria niemiecka zamordowała 17 mieszkańców Horyszowa Polskiego, 5 osób z Janówki i 9 z Kornelówki. W grudniu 1943 r. wysiedlono Horyszów Polski, Wólkę Horyszów Polski. Sitno wieś i kol. Pierwszy kościół, unicki, z w. XVIII, był budowlą drewnianą. Kolejny, również drewniany, został wybudowany w r. 1856 z fundacji ordynacji zamojskiej. W r. 1875 zamieniono go na cerkiew prawosławną. Spłonął w r. 1918. Nowy, drewniany, jeszcze nie wykończony, sprzedano, w r. 1920, do Krynic (dekanat Tomaszów).

Obecnie istniejący, pw. Podwyższenia Krzyża Św., z lat: 1901-1903, wybudowany przez rząd carski jako cerkiew prawosławną. Po I wojnie światowej został przekazany katolikom (30 VIII 1919 r. był poświęcony przez ks. Jana Kosiora). Kościół został zdewastowany w czasie II wojny światowej (1943-1944 był w nim magazyn zbożowy). Remontowany w latach: 1945-1950, 1996-2000. Polichromia została wykonana w r. 1972 przez Mariana Peckę, kolejna w roku 1984 Kościół murowany, orientowany, neoromański, z elementami stylu bizantyjskiego, jednonawowy, trójdziałny. Na frontonie trójkondygnacyjna wieża, z kruchtą w przyziemiu, po lewej stronie kruchty wejście na chór, po prawej składzik. Nawa główna prostokątna, o drewnianym, otynkowanym sklepieniu kolebkowym, węższe prezbiterium, zamknięte półkoliście, o sklepieniu kolebkowym murowanym, po obu stronach zakrystie. Posadzka w całym kościele z terakoty. Nad nawą główną dach dwuspadowy, nad prezbiterium i zakrystiami wielospadowy, kryty miedzianą blachą. Wewnątrz 3 drewniane ołtarze: główny: wyk. przez Franciszka Stanucha w latach 1950-1952, z rzeźbami: św. Jana Kantego, św. Jacka, św. Stanisława bm, św. Wojciecha, nad tabernakulum, w centralnym miejscu krucyfiks, na zasłonie obrazy: Najświętszego Serca Pana Jezusa i Wniebowzięcia NMP (mal. Ł. Bałzukiewicz); boczne: prawy (r. 1949) z płaskorzeźbą św. Stanisława Kostki (wyk. F. Stanuch), w szczytcie medalion z niezidentyfikowanym świętym, lewy (r. 1948) z płaskorzeźbą św. Franciszka

⁹ <https://horyszow.zamojskolubaczowska.pl/historia/>

z Asyżu i obrazem MB Częstochowskiej z r. 1996 (mal. A. Oberda), w szczycie medalion z płaskorzeźbą św. Cecylii, po bokach mniejsze rzeźby świętych: Tekli i niezidentyfikowanej. Ambona, chrzcielnica, konfesjonał oraz stacje Drogi Krzyżowej wykonane przez F. Stanucha, współczesne ołtarzom. W nawie stoją ławki z drzewa jesionowego. Na chórze muzycznym są 15-głosowe organy wykonane przez firmę Biernackiego w r. 1953. Obok kościoła murowana dzwonnica, z r. 1970, wg planów archidiec. Gogojewicza, w niej dwa dzwony wykonane, przez firmę Braci Niestaj z Rudy Śląskiej, w r. 1958, poświęcone przez bpa Henryka Strąkowskiego 1 X 1958 r.). Na cmentarzu przykościelnym, ogrodzonym metalową siatką, na podmurówce, po prawej stronie kościoła figura Najświętszej Maryi Panny o Niepokalanym Sercu, wyk. przez firmę Schöfer z Piekar, poświęcona 15 VIII 1954 r. W części południowo – wschodniej grota MB z Lourdes poświęcona w roku 2006.

Rysunek 10 Kościół rzymskokatolicki parafialny p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego, cmentarz cerkiewny z ogrodzeniem i drzewostanem w Horyszowie Polskim

Źródło: Dokumentacja własna

Rysunek 11 Kościół rzymskokatolicki parafialny p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego, cmentarz cerkiewny z ogrodzeniem i drzewostanem w Horyszowie Polskim

Źródło: Dokumentacja własna

5.6.2. Zespół pałacowo-parkowy w Sitnie¹⁰

5.6.3.

Zespół pałacowo-parkowy zlokalizowany jest w zachodniej części wsi, przy drodze Sitno - Czołki - Zamość. Jego powierzchnia wynosi ok.15 ha. Zespół składa się z obiektów powiązanych ze sobą funkcjonalnie i przestrzennie, zgrupowanych w dwóch częściach: rezydencjonalnej z pałacem i otaczającym go parkiem oraz gospodarczej (dawna obora, stodoła, spichlerz). Posiada ciekawą i bogatą historię. Obiekty powstały po koniec XIX w. za czasów Kornela Malczewskiego. Cały zespół pałacowo - parkowy został wpisany do rejestru zabytków w 1981 r. a pałac Dwór drewniany jako siedziba właścicieli wzmiankowany był na początku XIX wieku. Nic nie wiadomo o wcześniejszych losach rezydencji. Stary dwór, zapewne niejednokrotnie niszczone w czasie walk toczonych w obrębie pobliskiej twierdzy zamojskiej, ale też z pewnością nie spełniający już wymogów estetycznych i funkcjonalnych ówczesnych właścicieli, został rozebrany. Na jego miejscu lub w bliskim sąsiedztwie, zbudowano 4 ćw. XIX w. staraniem ówczesnego właściciela majątku Kornela Malczewskiego nowy, murowany pałac, istniejący do dziś. Pałac zlokalizowany został w centralnej części zespołu rezydencjonalnego, w otoczeniu rozległego parku. Frontem zwrócony jest na wschód i z tej strony prowadzi do niego podjazd i aleja lipowa. Od strony zachodniej rozciąga się park, zaś od strony północno - zachodniej znajduje się ciąg pieszy prowadzący do części gospodarczej. Obiekt powstał na planie nieregularnym, złożony, z narożnymi ryzalitami z obu stron. Posiada powierzchnię ok. 850 m². Został zbudowany z cegły, jest obustronnie tynkowany, częściowo podpiwniczony, posiada

¹⁰ <http://www.dwory.cal24.pl/podstrony/sitno.php?wojew=lubelskie>

zróznicowane dachy: jedno i dwu i trójspadowe. Bryła budynku jest mocno rozczłonkowana, złożona z piętrowego korpusu głównego z ryzalitami: od tyłu piętrowymi, od frontu parterowymi. Na osiach środkowych znajdują się: od wschodu fronton z trójkątnym szczytem, a przed nim rozległy taras ze schodami, zaś od strony zachodniej kolumnowy portyk. Od strony południowej zbudowany został parterowy aneks z salą balową, a od północy przybudówki różnej wielkości i wysokości. Dekoracja zewnętrzna pałacu ogranicza się do profilowanych gzymsów, obramień okien i drzwi. Wnętrze obiektu jest wielodzielne i niesymetryczne. Nie zachowało się dawne wyposażenie pałacu. Z wystroju wnętrz przetrwały jedynie pilastry, fasady i rozety sali balowej, na zewnątrz zaś oryginalne ażurowe balustrady balkonów odlane z żeliwa. Po raz pierwszy obiekt remontowany był w 1919 r. po zniszczeniach I wojny światowej. Remont ogólny pałacu po zniszczeniu II wojny światowej został przeprowadzony w 1946 r., zaś w latach 1976-79 wykonano remont generalny z wymianą m.in. stopów, schodów, podłóg i instalacji.

Rysunek 12 Pałac w Sitnie

Źródło: Dokumentacja fotograficzna Urzędu Gminy w Sitnie

Rysunek 13 Park w zespole pałacowo-parkowym

Źródło: Dokumentacja własna

Rysunek 14 Park w zespole pałacowo-parkowym

Źródło: Dokumentacja własna

5.7. Dziedzictwo niematerialne

W rozumieniu Konwencji UNESCO, której tekst został podczas 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Dziedzictwo niematerialne to rodzaj dziedzictwa, który jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne w rozumieniu wspomnianej wyżej Konwencji obejmuje:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język jako narzędzie przekazu,
- spektakle i widowiska,
- zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki,
- umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Niematerialne dziedzictwo kulturowe jest jednocześnie tradycyjne, współczesne i żywe – reprezentuje nie tylko odziedziczone tradycje przeszłości, ale także współcześnie, twórczo przekształcane praktyki, w których uczestniczymy jako przedstawiciele różnych grup społecznych i kulturowych. Zjawiska niematerialnego dziedzictwa kulturowego ewoluują w odpowiedzi na zmieniające się otoczenie stanowiąc ogniwo łączące naszą teraźniejszość z przeszłością naszych przodków i przyszłością naszych dzieci. Tak długo jak w żywych, zmieniających się przejawach dziedzictwa niematerialnego pozostanie ten sam rdzeń znaczeniowy kodujący nasz system wartości tak długo przetrwa nasza tożsamość. Niematerialne dziedzictwo kulturowe nie zawsze jest oryginalne czy wyjątkowe. Każdy przejaw tego dziedzictwa jest ważny i cenny dla tych, którzy go praktykują i którym zapewnia ono poczucie przynależności do ich wspólnoty i dlatego każde zjawisko zasługuje na przetrwanie.

W granicach administracyjnych gminy Sitno znaczną rolę odgrywa funkcjonowanie Centrum Kultury z Biblioteką w Sitnie, prowadząc działania ukierunkowane na poszerzenie wiedzy na temat lokalnego dziedzictwa kulturowego oraz wzmacniania odczucia przynależności społecznej. Przejawem tego typu zachowania jest organizacja wszelkiego rodzaju imprez kulturowych za pomocą lokalnych walorów i cech.

¹¹ „Należy zauważyć, że prężnie funkcjonuje **Gminny Ośrodek Kultury**, od 2001 r. o zmienionej nazwie jako **Referat Kultury, Sportu i Turystyki przy Urzędzie Gminy w Sitnie**. Przy Ośrodku działa od 1985 r. *Chór Pieśni Partyzanckiej i Żołnierskiej „Wiarus”*.”

¹¹ STRATEGIA ROZWOJU LOKALNEGO GMINY SITNO NA LATA 2007-2015

W 1996 r. powstał Ludowy Zespół Śpiewaczy „Sitno”, który jest laureatem wielu konkursów, m.in. Wojewódzkiego Przeglądu Ludowych Zespołów Śpiewaczych, piosenki Żniwnej w Skierbieszowie (II miejsce w 2001 r.), Festiwalu Pieśni Maryjnej w Górecku Kościelnym (I miejsce w 2002 r.). Przy Gminnym Ośrodku działa również Zespół Tańca Nowoczesnego „Ontis”, kilkakrotnie nagradzany na turniejach: wojewódzkich i ogólnopolskich, m.in. na Wojewódzkim Konkursie Tańca w Biłgoraju (I miejsce w 1991 r.) i Ogólnokrajowym Konkursie Tańca w Kłobucku (IV miejsce w 1993 r.).

W Ośrodku istnieje ponadto: klub seniora, ognisko muzyczne, sekcja tenisa stołowego, kółko plastyczne i recytatorskie. Ośrodek Kultury organizuje różne ciekawe imprezy kulturalne i rozrywkowe, m.in. siedmiokrotnie był gospodarzem Przeglądu Społecznych Ognisk Muzycznych.

W budynku Gminnego Ośrodka Kultury ma swoją siedzibę Koło Rejonowe Świątowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej. Działa również Koło Gminne Związku Kombatantów RP i Byłych Więźniów Politycznych. W Gminie Sitno upowszechnianiem kultury i sportu zajmuje się Dom Kultury w Sitnie, a gromadzeniem, opracowywaniem i udostępnianiem czytelnikom księgozbiorów, działające na terenie Gminy Sitno, biblioteki: Biblioteka Publiczna w Sitnie oraz dwie filie biblioteczne w Horyszowie Polskim i Cześnikach.

W oparciu o zespoły, stałe formy pracy działające przy Domu Kultury oraz współpracę ze szkołami i organizacjami społecznymi rokrocznie jesteśmy organizatorami następujących imprez :

- Gminne Turnieje Sztuki Recytatorskiej Imienia Bolesława Leśmiana.
- Kiermasze Wielkanocne z udziałem twórczyń ludowych z miejscowości Rozdoły.
- Obchody Dnia Zwycięstwa.
- Koncerty uczniów ogniska muzycznego.
- Turnieje szachowe o Puchar Wójta Gminy Sitno.
- Turnieje tenisa stołowego o Puchar Wójta Gminy Sitno.
- Turnieje piłki nożnej o Puchar Wójta Gminy Sitno dla szkół podstawowych.
- Podsumowania roku sportowego uczniów szkół podstawowych i gimnazjów.
- Dyskoteki
- Spotkania przy muzyce
- Obchody Święta Niepodległości
- Obchody Złoty Godów
- Obchody Dnia Seniora
- Spotkania kombatantów

W ramach promocji dorobku sportowego i kulturalnego ruchu artystycznego, zespoły, twórcynie ludowe działające przy Domu Kultury w Sitnie oraz uczniowie szkół podstawowych i gimnazjów biorą udział w konkursach , przeglądach ,turniejach i koncertach o charakterze powiatowym, regionalnym, wojewódzkim i ogólnokrajowym, takich jak :

- Koncerty kolęd i pastorałek

- *Regionalny Przegląd Społecznych Ognisk Muzycznych*
- *Kiermasze wielkanocne w Zamościu*
- *Powiatowy Konkurs Recytatorski im. B. Leśmiana*
- *Rankingowe Mistrzostwa województwa lubelskiego w tańcach dyskotekowych*
- *Wiosenne Spotkania Taneczne w Zamościu*
- *Zamojskie Dni Folkloru w Zwierzyńcu*
- *Rejonowe eliminacje Ogólnopolskiego Festiwalu Kapel i Śpiewaków Ludowych*
- *Przegląd piosenki Ludowej Kilian w Skierbieszowie*
- *Festiwal Pieśni Maryjnej w Górecko Kościelnym*
- *Powiatowy Konkurs Pieśni Żołnierskiej i Wojskowej w Uchaniach*
- *Dożynki Powiatowe*
- *Koncerty pieśni partyzanckiej, żołnierskiej i patriotycznej*
- *Międzygminny Drużynowy Turniej Tenisa Stołowego*
- *Powiatowe i Wojewódzkie Święto Sportu Mieszkańców Zamojskiej Wsi*
- *Mistrzostwa Młodzików w Lekkiej atletyce*
- *Mistrzostwa Powiatowe w piłce siatkowej*
- *Powiatowa Liga Lekkoatletyczna*
- *Powiatowe Sztafetowe Biegi Przelajowe*
- *Powiatowy i Wojewódzki Indywidualny Turniej tenisa stołowego dzieci i młodzieży*
- *Powiatowy i Wojewódzki Drużynowy Turniej tenisa stołowego dzieci i młodzieży*
- *czwartki lekkoatletyczne*
- *Piłkarska Kadra Czeka - rozgrywki piłki nożnej*
- *rozgrywki ligowe piłki nożnej Grupy I Klasy A seniorów*
- *rozgrywki ligowe piłki siatkowej kobiet .*

W Domu Kultury prowadzone są zajęcia z różnymi grupami wiekowymi, począwszy od dzieci a skończywszy na seniorach, w ramach stałych form pracy takich jak:

- **Zespół Tańca Nowoczesnego "ONTIS"** działa od roku 1989 przy Domu Kultury w Sitnie "ONTIS" jest zdobywcą wielu nagród, najbardziej prestiżowe to:
 - *I miejsce na Międzynarodowym Konkursie tańca w Białymstoku w roku 1999*
 - *IV miejsce na Międzynarodowym Konkursie Tańca w Wasilkowie w roku 2000.*
 - *tytuł mistrza województwa lubelskiego w tańcach dyskotekowych w roku 2002 i w 2003*
 - *I miejsce na V Wiosennych Spotkaniach Tanecznych w Zamościu.*
- **Ludowy Zespół Śpiewaczy "Sitno"** powstał w roku 1996 przy Domu Kultury w Sitnie. W ciągu swojej 9-cio letniej działalności zespół koncertował nie tylko na terenie Gminy Sitno, ale również w wielu miejscowościach województwa lubelskiego. Zdobył wiele nagród i wyróżnień. Jedną z bardziej prestiżowych to I miejsce na Festiwalu Pieśni Maryjnej w Górecku Kościelnym w roku 2002 oraz I miejsce w Konkursie Pieśni Ludowej Kilian w Skierbieszowie w roku 2002, 2003, 2004 r. i 2005. Zespół wciąż się

rozwija i wzbogaca swój repertuar nie tylko o pieśni ludowe ale również o pieśni religijne, biesiadne i okolicznościowe.

- **Chór pieśni partyzanckiej i żołnierskiej "Wiarus"** powstał z inicjatywy Zarządu Gminnego ZKRP i b.WP w 1985 roku. W skład chóru wchodzi żołnierze Armii Wojska Polskiego, partyzanci BCH, Dzieci Zamojszczyzny i członkowie rodzin kombatanckich. Chór swym uczestnictwem ubogaca uroczystości patriotyczno-religijnych na terenie Gminy Sitno. Tradycją stały się montaże słowno-muzyczne prezentowane z okazji obchodów Rocznic Odzyskania Niepodległości, 3 Maja. Z koncertami pieśni żołnierskiej, partyzanckiej i religijnej Chór występował na terenie powiatu zamojskiego podczas uroczystości związanych z obchodami Świąt i Rocznic Państwowych, z wręczeniem sztandarów, odsłonięciem pomników i tablic pamiątkowych ale również dla pensjonariuszy Domów Pomocy Społecznej, Szkoły Specjalnej, tymczasowo zatrzymanych w Zakładzie Karnym, Ośrodków kultury i Jednostek Wojskowych w Hrubieszowie i Zamościu.
- **Spółeczne ognisko muzyczne** działa przy Domu Kultury w Sitnie od września 1991 roku. Młodzi muzycy mają możliwość tam doskonalenia gry na pianinie, gitarze, akordeonie i keyboardzie. pod fachowym okiem nauczyciela muzyki.
- **Klub Seniora** działa od roku 1988 zrzesza ludzi starszych - członków zespołów i ich rodziny. W ramach klubu organizowane są imprezy sylwestrowe, karnawałowe, andrzejkowe, spotkania opłatkowe, imieninowe i okolicznościowe.
- **Kółko recytatorskie** - przygotowuje dzieci i młodzież do konkursów recytatorskich. Uczestnicy kółka biorą udział w Powiatowym i Finałowym Konkursie Recytatorskim imienia Bolesława Leśmiana w Zamościu.
- **Sekcja tenisa stołowego** - działa od roku 1988. Dzięki otrzymanym w darze, z Ministerstwa Nauki i Informatyki, trzem zestawom komputerowym utworzono kawiarenkę internetową, dwa komputery znajdują się w pomieszczeniach Domu Kultury, a jeden w Bibliotece. W wyznaczonych godzinach mieszkańcy Gminy Sitno mogą korzystać bezpłatnie z internetu.

Dom Kultury zrzesza twórcynie ludowe oraz poetów ludowych, które zajmują się pisankarstwem, koronkarstwem, haftem, wykonują także z polnych traw i kwiatów palmy wielkanocne, kwiaty z bibuły, stroiki świąteczne i ozdoby choinkowe. Ich twórczość znana jest miłośnikom i kolekcjonerom sztuki ludowej.

Dom Kultury sprawuje także opiekę nad Kołami Gospodyń Wiejskich i działającym przy KGW Horyszów Polski Ludowym Zespołem Śpiewaczym "Jutrzenka".

Jednym z najstarszych , bo działającym od roku 1960 Kołem Gospodyń Wiejskich jest koło w Horyszowie Polskim również KGW działa w Cześnikach."

Gmina Sitno wyróżnia się funkcjonowaniem 10 Ochotniczych Straży Pożarnych, które wyposażone są w sprzęt, umiejętności i wiedzę umożliwiające sprawne prowadzenie działań ratunkowo-pożarniczych. Najdłużej funkcjonującą jednostką OSP, bo od 1922 roku jest Sitno.

Tabela 26. Wykaz jednostek Ochotniczych Straży Pożarnych na terenie gminy Sitno.

Lp.	Nazwa jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej
1.	Cześniki
2.	Czołki
3.	Horyszów Polski
4.	Jarosławiec
5.	Kolonia Sitno
6.	Kornelówka
7.	Rozdoły
8.	Sitno
9.	Stabrów
10.	Stanisławka

Źródło: <http://sitno.gmina.pl/osp>

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy, analiza szans i zagrożeń

Analiza SWOT jest jednym z podstawowych narzędzi diagnostycznych wykorzystywanych w opracowaniach strategicznych. Pozwala na uporządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji samorządu w danym aspekcie, określa również cztery najważniejsze elementy oceny: mocne i słabe strony, czyli pozytywne i negatywne warunki wewnętrzne oraz szanse i zagrożenia, czyli pozytywne i negatywne warunki zewnętrzne. Niniejsza analiza jest podstawą do określenia celów i kierunków działania gminy Sitno w zakresie ochrony zabytków i opieki nad nimi.

Schemat 6. Analiza SWOT

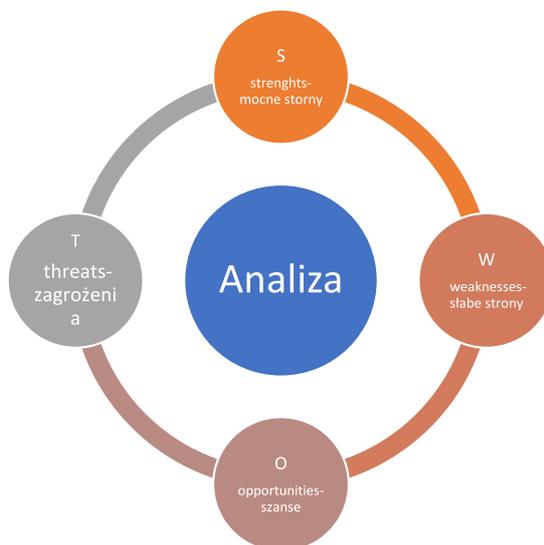

Tabela 27. Analiza SWOT gminy Sitno.

Mocne strony
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Wysokie walory przyrodniczo-krajobrazowe; ✓ Występowanie Skierbieszowskiego Parku Krajobrazowego i obszarów Natura 2000; ✓ Niewielka odległość do miasta Zamość; ✓ Przecinająca gminę droga krajowa nr 74; ✓ Rozwinięta infrastruktura kulturowa; ✓ Duży udział Centrum Kultury z Biblioteką w Sitnie w życiu społecznym mieszkańców; ✓ Spadek bezrobocia; ✓ Napływ ludności do gminy w przeciągu ostatnich lat; ✓ Funkcjonowanie wielu organizacji i stowarzyszeń;
Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> – Ogólny spadek liczby ludności; – Nierozwinięty potencjał turystyczny; – Nieaktualny stan gminnej ewidencji zabytków; – Stosunkowo mała ilość zasobów dziedzictwa kulturowego; – Drogi o charakterze lokalnym głównie w stanie nieutwardzonym; – Słabo rozwinięta infrastruktura rowerowa; –
Szanse
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Możliwość pozyskania środków na finansowanie działań rewitalizacyjnych oraz prac konserwatorskich z różnych źródeł zewnętrznych; ✓ Wykorzystanie funduszy europejskich; ✓ Współpraca z ościennymi gminami; ✓ Ścisła współpraca z powiatem w zakresie wspólnych działań promocyjnych i inwestycyjnych zwiększających atrakcyjność turystyczną regionu;

- ✓ Napływ inwestorów zewnętrznych;
- ✓ Dbłość o edukację regionalną mieszkańców;
- ✓ Uwzględnianie zagadnień z zakresu ochrony środowiska kulturowego i naturalnego w lokalnych dokumentach o znaczeniu strategicznym;
- ✓ Prace remontowo-konserwatorskie obiektów dziedzictwa kulturowego;
- ✓ Zwiększenie promocji dziedzictwa kulturowego gminy;
- ✓ Organizowanie konkursów, z zakresu dziedzictwa kulturowego regionu;
- ✓ Coraz większa świadomość społeczna w zakresie oddziaływania pomiędzy posiadanym dziedzictwem kulturowym a rozwojem gospodarczym;

Zagrożenia

- Znaczna konkurencyjność sąsiadujących gmin;
- Zanieczyszczenie i dewastacja środowiska naturalnego;
- Zaostrzenie wymogów środowiskowych;
- Rosnące koszty renowacji i konserwacji obiektów zabytkowych;
- Niedostatek środków publicznych na rewitalizację;
- Brak potencjalnych inwestorów;
- Degradacja zabytków poprzez niewłaściwe użytkowanie lub brak użytkowania;
- Negatywne nastawienie części właścicieli do ochrony zabytków, postrzeganej nie jako szansa na zachowanie wspólnego dziedzictwa, a źródło represji i ograniczeń;

Źródło: Opracowanie własne.

7. Założenia programowe

Kluczowym celem Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Sitno jest przede wszystkim zachowanie dziedzictwa kulturowego znajdującego się na terenie gminy, które służyć powinno budowaniu i utrwalaniu poczucia tożsamości lokalnej społeczności, utrzymaniu ładu przestrzennego, rozwojowi turystyki oraz rozwojowi społeczno-gospodarczemu. Dodatkowo dla gminy Sitno szczególnie ważna jest poprawa stanu technicznego zabytków i wykorzystanie zastałego potencjału turystycznego. W celu osiągnięcia w/w należy podjąć działania, które zapoczątkują proces realizowany przez wiele lat. Konsekwencją tego będzie coraz lepsza opieka nad zabytkami. Priorytety te kładą nacisk na wzrost świadomości społeczeństwa, jego edukację i promocję wartości kulturowych. Uwzględniają także działania związane z zachowaniem dziedzictwa kulturowego oraz jego dokumentację. W miarę postępów, działania te powinny być weryfikowane w celu realnego dopasowania do aktualnych możliwości finansowych i potrzeb właścicieli.

Zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawowymi celami programu opieki nad zabytkami są:

- Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi

- Ekologicznej i konsekwentne oraz planowe realizowanie zadań kompetencyjnych samorządu dotyczących opieki nad zabytkami jako potwierdzenie uznania znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy.
- Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
- Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
- Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wykreowanie wizerunku gminy poprzez: podejmowanie działań sprzyjających wytworzeniu lokalnej tożsamości mieszkańców, wspieranie aktywności mieszkańców mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego, edukację w zakresie miejscowego dziedzictwa kulturowego.
- Wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
- Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków.
- Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Niniejszy program wyodrębnił trzy poszczególne zadania priorytetowe, odpowiadające charakterystycznym problemom gminy powiązanych z ochroną dziedzictwa kulturowego, których realizacja została w szczegółowy sposób opisana za pomocą odpowiednim kierunkom działań oraz zadaniom. Precyzyjne kroki realizacji zamierzonych zaleceń zostały przedstawione poniższej tabeli.

Tabela 28. Założenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami gminy Sitno.

PRIORYTET I	
REWALORYZACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO JAKO ELEMENT ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO GMINY	
Kierunki działań	Zadania
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu zachowania	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich; ✓ Podejmowanie działań mających na celu pozyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością gminy; ✓ Tworzenie Miejscowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego dla obszarów obejmujących tereny zasobów dziedzictwa kulturowego ✓ Współpraca z Lubelskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w zakresie dbałości o obiekty zabytkowe; ✓ Wspomaganie działań rewaloryzacyjnych i rewitalizacyjnych zdegradowanych cennych obiektów i obszarów o znaczeniu historycznym; ✓ Rewaloryzacja obiektów zniszczonych i doprowadzenie ich do stanu umożliwiającego wykorzystanie;

	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Dofinansowanie prac rewaloryzacyjnych przy obiektach niebędących własnością gminy w postaci stosownej uchwały dotyczącej dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy zabytkach ruchomych i nieruchomych; ✓ Zaostrzenie zasad i przepisów remontowania oraz przekształcania funkcji obiektów dziedzictwa kulturowego;
Podniesienie atrakcyjności krajobrazu kulturowego na potrzeby społeczne, edukacyjne i turystyczne;	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Poprawa oznakowania obiektów zabytkowych; ✓ Rewaloryzacja zabytkowych parków oraz zieleni otaczającej zabytki; ✓ Poprawa stanu technicznego dróg prowadzących do zabytków; ✓ Rozwój infrastruktury rowerowej w szczególności w najbardziej atrakcyjnych kulturowo rejonach; ✓ Przyjęcie przez Radę Gminy Gminnego programu opieki nad zabytkami oraz okresowe monitorowanie jego realizacji GPOnZ; ✓ Merytoryczna pomoc właścicielom zabytków w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o przyznanie środków na odnowę zabytku funduszy unijnych, budżetu państwa oraz dotacji samorządowych;
PRIORYTET II	
OCHRONA I ŚWIADOME KSZTAŁTOWANIE KRAJOBRAZU KULTUROWEGO	
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Wszelkie zamiany w Gminnej Ewidencji Zabytków polegające na wykreśleniu lub dodaniu obiektu powinny być zaopiniowane przez właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. ✓ Wszelkiego rodzaju prace remontowo-budowlane ingerujące w substancję zabytkową powinny być zaopiniowane przez właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. ✓ Prace przy zabytkach rejestrowych powinny być wykonywane pod nadzorem konserwatorskim. ✓ Szczegółowe uwzględnienie instrumentów ochrony dziedzictwa kulturowego w dokumentach o szczeblu lokalnym. ✓ Integralne łącznie zadań zawartych w dokumentach na wszystkich szczeblach.
Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego Gminy	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Zadania dla gminnej ewidencji zabytków: <ul style="list-style-type: none"> – Systematyczne uzupełnianie kart adresowych o uzyskane nowe dane i aktualizowaną na przypadku zmian w wyniku rozbiórek i remontów dokumentację fotograficzną; – Zlikwidowanie w gminnej ewidencji obiektów uznanych za nieistniejące; – Propozycje skreślenia z ewidencji obiektów nieistniejących; – Udostępnianie opracowanych kart do celów projektowych i badawczych dla służb i podmiotów opracowujących wszelkie plany zagospodarowania przestrzennego czy inne programy;

	rewitalizacyjne, opieki nad zabytkami;
PRIORYTET III	
PROMOCJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I PIELĘGNACJA TOŻSAMOŚCI REGIONALNEJ	
Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym Gminy	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Udostępnianie informacji o zabytkach gminy na stronie internetowej, a także na portalach społecznościowych gminy; ✓ Zapoznanie mieszkańców, przede wszystkim właścicieli obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków oraz przybliżenie skutków prawnych w tym związanych;
Promocja dziedzictwa kulturowego gminy na szczeblu ponadlokalnym	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Wykorzystanie potencjału lokalizacyjnego gminy względem stolicy województwa Lubelskiego oraz stosunkowo niewielkiej odległości do granicy Polsko-Ukraińskiej do rozwoju turystyki lokalnej; ✓ Tworzenie wielojęzycznych tablic informacyjnych; ✓ Współpraca z sąsiednimi gminami w celu promocji regionu;
Edukacja i popularyzacja wiedzy o dziedzictwie kulturowym	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Wprowadzenie działań edukacyjnych, informacyjnych i popularyzatorskich, mających na celu zwiększenie świadomości miejscowego społeczeństwa o wartościach zabytkowych dziedzictwa archeologicznego, jak również występujących dla niego zagrożeniach; ✓ Organizacja wykładów i prelekcji na temat zabytków gminy, jego historii oraz ochrony wartości kulturowych; ✓ Wprowadzenie edukacji regionalnej do szkół; ✓ Organizacja konkursów związanych z zabytkami gminy; ✓ Udzielanie informacji właścicielom obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskiwania środków na renowację zabytków wpisanych do rejestru zabytków; ✓ Dążenie do organizacji imprez dotyczących rocznic historycznych; ✓ Organizowanie imprez i festynów promujących lokalną kulturę ludową; ✓ Tworzenie nowych produktów, ze szczególnym uwzględnieniem innowacyjnych form turystyki bądź aktywności mogących przyciągnąć turystów- np. turystyka, eksploracji, geocaching, gry miejskie, gry wojenne. ✓ Aktywizacja lokalnej społeczności w rozwój dziedzictwa kulturowego regionu, poprzez wsparcie i integrację lokalnych przedsiębiorstw. ✓ Publikowanie folderów, ulotek oraz innych materiałów przybliżających mieszkańcom i turystom zasoby historyczne gminy oraz niematerialne dziedzictwo;
Edukacja i wdrażania instrumentów dostępności	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Edukacja i uświadamianie właścicieli zabytków o powinności dostosowywania przestrzeni zabytków do możliwości osób z niepełnosprawnościami, starszych czy z utrudnionym poruszaniem się;

	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Promocja zasobów dziedzictwa kulturowego regionu w sposób możliwy do odbioru przez wszystkich; ✓ Tworzenie czytelnych tablic informacyjnych uwzględniając alfabet Braille'a;
--	---

Źródło: Opracowanie własne

8. Instrumentarium

Podmiotem odpowiedzialnym za realizację Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami jest Wójt Gminy Sitno. W celu osiągnięcia wyznaczonych priorytetów i efektywnego wykonywania zadań określonych w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy Sitno służą pomocą niżej wymienione instrumenty:

- ✓ **instrumenty prawne** – wynikające z przepisów prawnych (ustaw i przepisów wykonawczych), uchwał Rady Gminy, np. dotyczących uchwalenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wykonywanie decyzji administracyjnych np. wojewódzkiego konserwatora zabytków czy uchwalenie zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie przy zabytkach;
- ✓ **instrumenty finansowe** – dotacje, subwencje, dofinansowania, korzystanie z funduszy europejskich
- ✓ **instrumenty kontrolne** – aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków, monitoring stanu zachowania dziedzictwa kulturowego oraz monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego, sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji Programu oraz aktualizacja Programu związana z ustawowym 4-letnim okresem obowiązywania, dostosowania go do zmieniających się przepisów prawa oraz możliwości finansowania. Podmiotem koordynującym powyższe działania powinien być powołany przez Wójta zespół ds. monitoringu realizacji Programu, utworzony przy Urzędzie Gminy, w skład którego wchodziłyby również osoby z instytucji zewnętrznych;
- ✓ **instrumenty koordynacji** – realizacji projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami pozarządowymi, kościołami i związkami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
- ✓ **instrumenty społeczne** – działania edukacyjne, promocyjne, współdziałanie z organizacjami pozarządowymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami, kulturą, turystyką, współpraca ze społecznymi opiekunami zabytków (powoływanie nowych).

9. Zasady realizacji oceny gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z zapisami art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Wójt zobowiązany jest do sporządzania co dwa lata sprawozdań z realizacji z gminnego programu opieki nad zabytkami i przedstawienia go Radzie Gminy.

Wykonanie takiego sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji programu, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania gminnego programu opieki nad zabytkami oraz efektywność ich wykonania.

10. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

W niniejszym rozdziale zostaną opisane możliwości w zakresie pozyskania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Należy jednak stwierdzić, iż ważne jest, aby gminy również z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w swoich budżetach środków na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami. Będzie to dość trudne ponieważ gminy mają mnóstwo wydatków, które muszą zostać przeznaczone chociażby na oświatę.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa podstawową zasadę finansowania zadań z zakresu opieki nad zabytkami. Zgodnie z zapisami zawartymi w rozdziale 7 w/w ustawy, obowiązek sprawowania opieki nad zabytkami, w tym finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku spoczywa na osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej w/w tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest jej zadaniem własnym.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

✓ Źródła krajowe:

- Dotacja ministra kultury oraz programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- Dotacja wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- Dotacje wojewódzkie,
- Dotacje powiatowe,
- Inne źródła;

✓ Źródła zagraniczne:

- Źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych
- Źródła pozaunijne;

1. Dotacje

Sprawy, związane z dofinansowaniem prac przy obiektach zabytkowych reguluje rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 sierpnia 2017 roku **„W sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku pisanym na Liście Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków”** (tj., Dz. U. z 2017 r. poz. 1674).

Dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie. Udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac. W przypadku refundacji kosztów prac wniosek powinien być złożony w roku następującym po roku, w trakcie którego zakończono wszystkie prace konserwatorskie i roboty budowlane podlegające dofinansowaniu.

- ✓ Art. 77. Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, określa szczegółowo wykaz działań, które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:
 - Sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
 - Przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
 - Wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
 - Opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
 - Wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
 - Sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
 - Zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
 - Stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
 - Odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
 - Odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
 - Odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
 - Modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
 - Wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
 - Uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
 - Działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
 - Zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru;

- Zakup i montaż instalacji przeciwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo, dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- ✓ Zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- ✓ Wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, Restauracyjnych lub robót budowlanych;
- ✓ Stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, udzielonych przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków bądź organ stanowiący miasta, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Udzielane są w celu poprawy stanu zachowania zabytków poprzez ochronę i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, konsekwencję i rewaloryzację zabytków, udostępnianie zabytków na cele publiczne. Kwalifikują się prace prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, realizowane bez udziału środków europejskich. Planowane w roku udzielenia dotacji lub prowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (refundacja). Uprawnionymi wnioskodawcami są jednostki posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego.

Zasady udzielania dotacji:

- dofinansowanie może obejmować jedynie nakłady konieczne na prace określone w art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
- dofinansowanie może być udzielone do wysokości 50 % nakładów koniecznych.

W wyjątkowych wypadkach (wyjątkowa wartość historyczna, artystyczna lub naukowa obiektu, wymagane przeprowadzenie złożonych technologicznie robót, stan zachowania zabytku wymaga natychmiastowej interwencji) dofinansowanie może stanowić 100 % wartości robót.

Dotacje gminne

Zgodnie z zapisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawy o samorządzie gminnym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest również obowiązkiem jednostki samorządu terytorialnego

szczebla gminnego. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu Gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach określa odpowiednia uchwała, podjęta przez Radę Gminy.

Dotacje wojewódzkie i powiatowe

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków odbywa się na podstawie zapisów art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa (Powiatu) w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane.

Dotacje Ministra Administracji i Cyfryzacji- Fundusz kościelny

Środki Funduszu Kościelnego można przeznaczyć na remonty i konserwacje obiektów sakralnych o wartości zabytkowej (art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 20 marca 1950 i § 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia celów Funduszu Kościelnego, Dz. U. nr 61 poz. 354). Dotacja mogą być objęte podstawowe prace zabezpieczając obiekt: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie, odgrzybianie, izolacja, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwłamaniowej i przeciwpożarowej.

2. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki pochodzące z budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

- ✓ **Program „Dziedzictwo Kulturowe”** – jest to kontynuacja finansowania ubiegłych lat. Głównym celem programu jest ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego w kraju i za granicą, wspieranie działalności muzeów oraz popularyzacja kultury ludowej. Program „Dziedzictwo kulturowe” składa się z następujących priorytetów:

Ochrona zabytków - celem tego priorytetu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne. Dofinansowanie dotyczy zabytków wpisanych do rejestru zabytków. Do priorytetu nie kwalifikują się projekty realizowane przy udziale środków europejskich. O dotację mogą starać się osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego oraz inne jednostki organizacyjne (samorządowe jednostki kultury, kościoły, związki wyznaniowe, podmioty prowadzące działalność gospodarczą, organizacje pozarządowe). Finansowanie odbywa się w formie udzielenia dotacji lub refundacji w okresie

trzech lat od przeprowadzenia prac przy zabytku. Priorytet ten skupia się na ochronie i zachowaniu dziedzictwa kulturowego, konserwacji i rewaloryzacji zabytków, udostępnianiu zabytków na cele publiczne.

Wspieranie działań muzealnych – celem niniejszego priorytetu jest wspieranie działalności z zakresu opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych. W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie zadań w zakresie: organizacji czasowych wystaw muzealnych; modernizacji i tworzenia stałych wystaw muzealnych; publikacji katalogów do wystaw muzealnych; konserwacji muzealiów, archiwaliów, starych druków, rękopisów, kartografii, muzykaliów, ikonografii, grafiki artystycznej, dokumentów życia społecznego; a także doposażenia pracowni konserwatorskich.

Kultura ludowa – celem priorytetu jest wspieranie najwartościowszych zjawisk z zakresu szeroko pojętej kultury ludowej, między innymi promowanie działań artystycznych będących twórczym upowszechnieniem elementów sztuki regionalnej. Dotacje przeznaczone są na działania o charakterze edukacyjnym, służące przekazywaniu umiejętności i tradycji, szczególnie w formie „warsztatów tradycyjnych rzemiosł” i „szkół ginących zawodów”, a także działania na rzecz ochrony unikalnych elementów kultury tradycyjnej, szczególnie w zakresie architektury regionalnej.

Ochrona zabytków archeologicznych – głównym priorytetem jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących nieinwazyjne badania archeologiczne, ewidencję i inwentaryzację zabytków archeologicznych oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. W ramach priorytetu minister realizuje również dotacje na prowadzenie badań archeologicznych wraz z wykonaniem ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków w przypadku:

- ✓ prowadzenia robót budowlanych przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru, objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującym się w ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- ✓ prowadzenia robót ziemnych lub zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić, może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego. Dotację na przeprowadzenie badań archeologicznych otrzymać może osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna zamierzającej realizować te działania, w przypadku gdy koszt planowanych badań archeologicznych i ich dokumentacji będzie wyższy niż 2% kosztów planowanych do przeprowadzenia działań.

Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego – priorytetem jest zainicjowanie kompleksowego procesu cyfryzacji materialnych zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym zabytków, obiektów muzealnych, archiwalnych, bibliotecznych i audiowizualnych,

znajdujących się pod opieką podmiotów spoza sfery finansów publicznych, których działalność nie jest nastawiona na osiągnięcie zysku, lub uczelni publicznych.

- ✓ **Program „Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego”** – celem programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania środków europejskich na rzecz rozwoju kultury, w tym ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego. Program polega na dofinansowaniu przez Ministra Kultury wkładu własnego do wybranych projektów realizowanych przy udziale środków europejskich. Dofinansowanie dotyczy projektów realizowanych w latach 2007- 2013 w ramach: PO Infrastruktura i Środowisko, Regionalnych Programów Operacyjnych, PO Innowacyjna Gospodarka, PO Kapitał Ludzki Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich, Programów Europejskiej Wspólnoty Terytorialnej, Programu Kultura oraz ich następców, które zostaną ogłoszone w ramach finansowania UE w latach 2014-2020. Uprawnionymi do otrzymania dotacji są: jednostki samorządu terytorialnego, państwowe i samorządowe instytucje kultury, kościoły i związki wyznaniowe, organizacje pozarządowe działające w sferze kultury, etc. Promesa MKiDN może pokryć maksymalnie 85 % wkładu krajowego (własnego) wnioskodawcy. W szczególnych przypadkach, Minister Kultury może zdecydować o pokryciu więcej niż 85% wkładu krajowego lub nawet odstąpić od wymogu posiadania tego wkładu.
- ✓ **Program „Infrastruktura kultury”** - celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

3. Środki Europejskie

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego. Bieżące programy, w ramach środków pochodzących z Unii Europejskiej, uległy zakończeniu wraz z końcem 2013 r., należy więc oczekiwać na informacje dotyczące finansowania w ramach nowej perspektywy budżetowej Unii na lata 2014- 2020. Może okazać się, że nowe programy ruszą z opóźnieniem, wówczas 2014 r. stanowiłby okres przejściowy, dlatego należy na bieżąco monitorować stan prac nad wdrożeniem programów oraz zasad ich działania.

- ✓ Program Operacyjny „Infrastruktura i Środowisko”- Priorytet XI „Kultura i dziedzictwo kulturowe” - w ramach tego priorytetu, możliwa jest realizacja projektów, które zakładają ochronę i zachowanie dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym, przyczyniają się do poprawy stanu infrastruktury kultury i szkolnictwa artystycznego oraz zwiększają dostęp do kultury. W grę wchodzi takie działania jak np. rewitalizacja, rewaloryzacja, konserwacja, renowacja, adaptacja na cele kulturalne, konserwacja zabytków ruchomych, tworzenie systemu zabezpieczeń czy też digitalizacja zbiorów. W ramach priorytetu możliwe są działania:

- Działanie 11.1 Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym.
- Działanie 11.2 Rozwój oraz poprawa stanu infrastruktury kultury o znaczeniu ponadregionalnym.
- Działanie 11.3 Infrastruktura szkolnictwa artystycznego.

Typy projektów przewidzianych do realizacji w ramach działania obejmują:

- Rewitalizację, rewaloryzację, konserwację, renowację, restaurację, zachowanie a także adaptację na cele kulturalne obiektów wpisanych do rejestru zabytków i zespołów tych obiektów wraz z ich otoczeniem.
- Zakup i remont trwałego wyposażenia do prowadzenia działalności kulturalnej w obiektach będących celem projektu (wyłącznie jako jeden z elementów projektu).
- Zabezpieczenie zabytków przed kradzieżą i zniszczeniem.

Z uwagi na wyczerpanie środków finansowych w ramach Priorytetu nie przewiduje się prowadzenia kolejnych naborów wniosków. Następne wnioski realizowane będą po ustaleniu zasad finansowania w okresie 2014- 2020.

- ✓ Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej 2014- 2020 - trwa przygotowanie trzech typów programów: transgranicznych, transnarodowych i międzyregionalnego na lata 2014- 2020. Zasadniczą różnicą między trzema typami współpracy jest zakres terytorialny, w ramach którego można realizować wspólne przedsięwzięcia:
 - obszary przylegające do granic państwowych, w przypadku programów współpracy transgranicznej. Programy transgraniczne służą przede wszystkim budowaniu więzi łączących społeczności po obu stronach granicy. Ich realizacja służy wzmocnieniu współpracy poprzez wzrost liczby wspólnych inicjatyw dotyczących między innymi ochrony środowiska, rozbudowy infrastruktury, wymiany kulturalnej, czy wzajemnych kontaktów młodzieży;
 - duże zgrupowania europejskich regionów z kilku lub kilkunastu państw w ramach programów współpracy transnarodowej;
 - wszystkie regiony UE w zakresie współpracy międzyregionalnej. Projekty, oparte na współpracy z partnerami zagranicznymi mogą dotyczyć m.in. kultury, sztuki, turystyki i promocji regionu.
- ✓ Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG) – stanowi największe źródło zewnętrzne finansowania kultury w Polsce. Środki przeznaczone przez trzy kraje Europejskiego Obszaru Gospodarczego: Norwegię, Islandię i Liechtenstein, aktywnie wspierają działania między innymi z zakresu kultury. Środki nowej perspektywy uruchomione zostały w 2011 r. Wzorem poprzedniej edycji programu można ubiegać się o środki przeznaczone na ochronę dziedzictwa kulturowego na projekty dotyczące:

- ✓ rewitalizacji, konserwacji, renowacji, modernizacji i adaptacji na cele kulturalne obiektów historycznych i zespołów zabytkowych wraz z ich otoczeniem, szczególnie realizowane w ramach przyjętych strategii rozwoju produktów turystyki kulturowej;
- ✓ rewitalizacji, konserwacji, renowacji, modernizacji i adaptacji na cele kulturalne zespołów fortyfikacyjnych i budowli obronnych oraz obiektów przemysłowych o wysokiej wartości historycznej (szczególnie na muzea nowoczesności);
- ✓ renowacji, ochrony i zachowania miejsc pamięci i martyrologii;
- ✓ budowy i rozbudowy publicznych i niekomercyjnych instytucji kultury o europejskim znaczeniu;
- ✓ budowy, rozbudowy, odbudowy i adaptacji infrastruktury kulturowej w miejscach o symbolicznym znaczeniu dla polskiej kultury;
- ✓ kompleksowych programów konserwacji i digitalizacji zabytków ruchomych oraz zabytkowych księgozbiorów i archiwaliów istotnych dla europejskiego dziedzictwa kulturowego;
- ✓ zabezpieczanie zabytków ruchomych i nieruchomości przed kradzieżą i zniszczeniem.

Dofinansowanie może sięgnąć 90 % kosztów kwalifikowanych, w zależności od rodzaju beneficjenta. W związku z tym, że dokumenty programowe i kryteria przyznawania dotacji ulegają drobnym zmianom w każdym roku budżetowym, należy korzystać z aktualnie obowiązujących dokumentów.

Bibliografia

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.;
2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.;
3. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym;
4. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach;
5. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym;
6. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r.- Prawo budowlane;
7. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r.- Prawo ochrony środowiska;
8. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody;
9. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami;
10. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej;
11. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie;
12. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach;
13. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach;
14. Ustawa z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej;

15. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 09.02.2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków;
16. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25.08.2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych;
17. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18.04.2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę;
18. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26.05.2011 r. w sprawie Prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem;
19. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10.01.2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne;
20. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28.04.2017 r. w sprawie Listy Skarbów Dziedzictwa;
21. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16.08.2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków;
22. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 02.08.2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków;
23. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10.09.2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem;

Literatura i wybrane dokumenty programowe

- Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004- 2013 wraz z Uzupełnieniem NSRK na lata 2004-2020;
- Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020;
- Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju Kultury na lata 2004-2020;
- Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030r.);
- Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020;
- Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030;
- Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2019-2022;
- Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki Nad Zabytkami na lata 2019-2022;
- Plan Zagospodarowania Przestrzennego województwa Lubelskiego;
- Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego gminy Sitno;
- Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Sitno, Uchwała nr XXXIII/246/2021;
- Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Sitno, Uchwała nr XLU/215/02, Rady Gminy Sitno z dnia 24 września 2002 roku;

- Zmiana Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Sitno, terenu w obrębie geodezyjnym Sitno, Uchwała nr XXVIII/1999/2021 Rady Gminy Sitno z dnia 1 marca 2021r;
- Strategia Rozwoju Gminy Sitno na lata 2015-2023;

Dostępne strony internetowe

www.isap.sejm.gov.pl
www.samorzad.nid.pl
www.geoportal.gov.pl
www.mapy.zabytek.gov.pl
www.mapy.mojregion.pl
www.funduszeuropejskie.gov.pl
www.polskiezabytki.pl
www.natura2000.gdos.gov.pl
www.maps.google.com
www.wikipedia.pl
<http://sitno.gmina.pl/>

Spis tabel

Tabela 1. Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.	11
Tabela 2. Akty wykonawcze dotyczące ochrony i opieki nad zabytkami.	16
Tabela 3. Akty wykonawcze dotyczące ochrony i opieki nad zabytkami.	18
Tabela 4. Cele i działania Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022.	20
Tabela 5. Cele szczegółowe i priorytety zawarte w Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2030.	23
Tabela 6. Cel strategiczny 1 dla województwa lubelskiego na lata 2019-2022.	27
Tabela 7. I cel strategiczny Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Lubelskiego na lata 2019-2022.	29
Tabela 8. II cel strategiczne Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami dla województwa lubelskiego na lata 2019-2020.	30
Tabela 9. Kierunki i działania rozwojowe dziedzictwa kulturowego zawarte w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego.	33
Tabela 10. Zabytki wpisane do wojewódzkiego rejestru zabytków.	36
Tabela 11. Obiekty zawarte w gminnej ewidencji zabytków.	37
Tabela 12. Spis obiektów dziedzictwa kulturowego występujących w poszczególnych miejscowościach Gminy Sitno.	38
Tabela 13. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego dla gminy Sitno.	39
Tabela 14. Sołectwa położone w granicy gminy Sitno.	45
Tabela 15. Liczba ludności w gminie Sitno na przestrzeni lat 2011-2021.	47
Tabela 16. Liczba ludności według ekonomicznych grup wieku w latach 2012-2021 w gminie Sitno.	48
Tabela 17. Liczba kobiet i mężczyzn zamieszkała gminę Sitno na przestrzeni lat 2011-2021.	50
Tabela 18. Przyrost naturalny gminy Sitno na przestrzeni lat 2011-2021.	51
Tabela 19. Saldo migracji w gminie Sitno w latach 2011-2021.	53
Tabela 20. Liczba osób bezrobotnych w latach 2011-2022.	54
Tabela 21. Wykaz dróg gminnych przebiegających w obrębie granic administracyjnych gminy Sitno.	56

Tabela 22. Zestawienie powierzchni obszarów objętych prawną ochroną przyrody w granicach administracyjnych gminy Sitno.	58
Tabela 23. Wskaz stowarzyszeń funkcjonujących w granicach administracyjnych Sitna.	66
Tabela 24. Stanowiska archeologiczne wpisane do wojewódzkiej ewidencji zabytków.	68
Tabela 25 Stanowiska archeologiczne ujęte w ewidencji zabytków gminy Sitno.	70
Tabela 26. Wykaz jednostek Ochotniczych Straży Pożarnych na terenie gminy Sitno.	85
Tabela 27. Analiza SWOT gminy Sitno.	86
Tabela 28. Założenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami gminy Sitno.	88

Spis rycin

Rysunek 1. Położenie gminy Sitno na tle województwa Lubelskiego.	43
Rysunek 2. Położenie gminy Sitno na tle powiatu zamojskiego.	44
Rysunek 3. Wyżyna Lubelska.	46
Rysunek 4. Mapa pogładowa gminy Sitno.	55
Rysunek 5. Tereny przyrodnicze objęte ochroną na obszarze gminy Sitno.	57
Rysunek 6. Tereny przyrodnicze objęte ochroną Natura 2000 na obszarze gminy Sitno.	59
Rysunek 7. Parki Krajobrazowe występujące w granicach gminy Sitno.	61
Rysunek 8. Pomnik przyrody występujące na terenie gminy Sitno.	63
Rysunek 9. Podział gminy na obszary AZP.	68
Rysunek 10 Kościół rzymskokatolicki parafialny p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego, cmentarz cerkiewny z ogrodzeniem i drzewostanem w Horyszowie Polskim.	77
Rysunek 11 Kościół rzymskokatolicki parafialny p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego, cmentarz cerkiewny z ogrodzeniem i drzewostanem w Horyszowie Polskim.	78
Rysunek 12 Pałac w Sitnie.	79
Rysunek 13 Park w zespole pałacowo-parkowym.	80
Rysunek 14 Park w zespole pałacowo-parkowym.	80

Spis wykresów

Wykres 1. Liczba ludności gminy Sitno w latach 2011-2021.	47
Wykres 2. Liczba ludności według ekonomicznych grup wieku w latach 2012-2021 w gminie Sitno. .	48
Wykres 3. Liczba kobiet i mężczyzn zamieszkała gminę Sitno na przestrzeni lat 2011-2021.	49
Wykres 4. Przyrost naturalny gminy Sitno na przestrzeni lat 2011-2021.	51
Wykres 5. Saldo migracji w gminie Sitno w lata 2011-2021.	52
Wykres 6. Liczba osób bezrobotnych w gminie Sitno w latach 2011-2021.	54

Spis schematów

Schemat 1. Cele Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2030.	23
Schemat 2. Cele strategiczne dla województwa Lubelskiego.	34
Schemat 3. Stosunek procentowy powierzchni obszarów objętych prawną ochroną przyrody w granicach administracyjnych gminy Sitno.	58
Schemat 4. Procentowy udział powierzchni obszarów objętych ochroną Natura 2000 w granicach administracyjnych gminy Sitno.	60
Schemat 5. Procentowy udział lasów na terenie gminy Sitno.	64
Schemat 6. Analiza SWOT.	86

Uzasadnienie

Gmina Sitno zgodnie z zapisami ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2023 r. poz. 40) w zakresie zadań własnych realizuje sprawy dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Obowiązek sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami na okres 4 lat nakłada na gminę art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840).

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Sitno został pozytywnie zaopiniowany przez Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie, Delegatura w Zamościu.

Wobec powyższego podjęcie stosownej uchwały uważa się za zasadne.